Α. ΜΠΕΡΚΜΑΝ

ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ

ΚΑΤΣΑΝΟΣ/ΘΕΩΤΙΚΟΙ της ΑΝΑΡΧΙΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΤΕΡ ΜΠΕΡΚΜΑΝ

ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ

Μετάφραση και Επιμέλεια: *Βασίλης Τομανάς*

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ — ΚΑΤΣΑΝΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΤΣΑΝΟΣ
Αριστοτέλους 26 — Τηλ. 235683
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Φωτοστοιχειοθεσία: **Α. & Θ. Πετρίδης**
Αριστοτέλους 28 — Τηλ. 261009 — Θεσσαλονίκη

Παρουσίαση

Ο Αλεξάντερ Μπέρκμαν γεννήθηκε το Νοέμβρη του 1870 στο Βίλνο (πρωτεύουσα της Λιθουανίας) που ανήκε τότε στη Ρωσική Αυτοκρατορία. Η εποχή εκείνη ήταν από τις πιό μαύρες περιόδους της αντίδρασης. Γιατί, μολονότι το επαναστατικό αντιτσαρικό κίνημα στη Ρωσία άλλαξε κατεύθυνση – οι μηδενιστές, αριστοκρατικής κυρίως καταγωγής, είχαν σταματήσει τη δράση τους στην ύπαιθρο· η επαναστατική δραστηριότητα είχε περιοριστεί στις μεγάλες πόλεις· άνθιζε η τρομοκρατία – η εξουσία κατάφερε να επιβληθεί και να εξορίσει τους πιό πολλούς επαναστάτες στη Σιβηρία (ανάμεσά τους και το θείο του Αλεξάντερ, τον Μαξίμ). Ο δεκαπεντάχρονος τότε Αλεξάντερ προσχώρησε στο επαναστατικό κίνημα, με αποτέλεσμα να τον αποβάλουν από το σχολείο του κι απ' όλα τα σχολεία της χώρας. Αναγκάστηκε, λοιπόν, να εγκαταλείψει τη Ρωσία και να πάει στα 1888 στις ΗΠΑ. Ούτε εκεί, όμως, δεν ήταν παράδεισος για τους επαναστάτες.

Γιατί, στα 1882 είχε φτάσει στη Ν. Υόρκη ο γερμανός κήρυκας της επαναστατικής βίας Γιόχαν Μοστ. Περιόδευσε όλες τις ΗΠΑ προπαγανδίζοντας τις ιδέες του και βρήκε το πιό πρόσφορο έδαφος στο Σικάγο. Εκεί, στα 1883 υπήρχαν πολλοί αναρχικοί, που εξέδιδαν και έντυπα σε γερμανική, βοημική και αγγλική γλώσσα· υπήρχε και γερό αναρχικό εργατικό συνδικάτο ήδη στα 1883. Σε μια απεργία, που την ακολούθησε συγκέντρωση και σύγκρουση με την αστυνομία στις 3 του Μάη του 1886, ρίχτηκε μια βόμβα που σκότωσε επτά αστυνομικούς. Εξαπολύθηκε άγριο κυνήγι των αναρχικών και συνελήφθηκαν οκτώ γνωστοί αναρχικοί που δικάστηκαν με την κατηγορία της ανθρωποκτονίας. Οι επτά καταδικάστηκαν σε θάνατο, και στις 17 του Νοέμβρη του 1887 οι τέσσερις απαγχονίστηκαν. Οι άλλοι έμειναν στη φυλακή και αφέθηκαν μετά από κάμποσα χρόνια ελεύθεροι μετά από καινούρια δίκη. (Σημειώνεται ότι η πρώτη δίκη δεν βασίστηκε σε συγκεκριμένα στοιχεία, αλλά είχε θεωρήσει επαρκή απόδειξη το ότι οι κατηγορούμενοι ήταν αναρχικοί). Λίγους μήνες μετά απ' αυτό έφτασε στη χώρα ο νεαρός Αλεξάντερ.

Επηρεασμένος από τον Γιόχαν Μοστ, ο Μπέρκμαν μπήκε σε μια αναρχική ομάδα όπου γνώρισε και τη μετέπειτα συντρόφισσά του Έμα Γκόλντμαν. Όπως γράφει εκείνη στα απομνημονεύματά της,

σε μια απεργία στα Χαλυβουργεία Χόμστεντ τον Ιούλη του 1892 οι πολιτοφύλακες σκότωσαν έντεκα εργάτες. Υπεύθυνος της δολοφονίας ήταν ο διευθυντής Χ. Φρικ. Στις 22 του Ιούλη, ο Μπέρκμαν μπήκε στο γραφείο του και του έριξε τρεις σφαίρες· ο Φρικ, ωστόσο, γλίτωσε. Ο Μπέρκμαν καταδικάστηκε σε εικοσιδύο χρόνια φυλακή – παρόλο που σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα ανώτερη ποινή ήταν τα εφτά χρόνια. Νομικά, η καταδίκη στηρίχτηκε και στο ότι τον φόρτωσαν και μ' άλλες κατηγορίες.

Πέρασε πράγματι δεκατέσσερα χρόνια στη φυλακή, τον ένα χρόνο σε απομόνωση. Μετά την απελευθέρωσή του άρχισε την προπαγάνδα σ' ολόκληρη τη χώρα και βοήθησε στην ίδρυση του ελεύθερου σχολειού Φερέρ στη Ν. Υόρκη, όπου ήταν κι ένας από τους πρώτους δάσκαλους.

Παράλληλα εξέδιδε μαζί με την Εμα Γκόλντμαν το μηνιάτικο αναρχικό περιοδικό **Μητέρα Γη** (Mother Earth). *Με το ξέσπασμα του πολέμου στα 1914 άρχισαν μαζί με πολλούς άλλους αναρχικούς την αντιπολεμική προπαγάνδα ιδρύοντας τη Λίγκα της Μη Κατάταξης. Στο Σαν Φρανσίσκο εκδίδουν γι' αυτό το σκοπό την εφημερίδα* **Σάλπισμα** (Blast). *Οι αρχές διαλύουν τη Λίγκα στα 1917 και συλλαμβάνουν τους Μπέρκμαν, Γκόλντμαν και άλλους για δήθεν ανάμειξη σε βομβιστικές επιθέσεις. Ο Μπέρκμαν περνάει δυό χρόνια στη φυλακή της Ατλάντα, εφτά μήνες σε απομόνωση. Μόλις βγαίνει απ' τη φυλακή, απελαύνονται μαζί με τη Γκόλντμαν και το Δεκέμβρη του 1919 φτάνουν στη Ρωσία όπου τους υποδέχονται σαν ήρωες. Μα η κατάσταση δεν είναι ούτε εκεί ρόδινη.*

Στη Ρωσία είχαν γίνει οι δυο επαναστάσεις, του Φλεβάρη και του Οκτώβρη, που τελικά είχαν φέρει στην εξουσία τους μπολσεβίκους. Οι αναρχικοί είχαν λάβει μέρος και στις δυο, αλλά οι μπολσεβίκοι κατέπνιγαν όλες τις άλλες φωνές έξω απ' τη δική τους. Έτσι, από πολύ νωρίς άρχισε η καταδίωξη όλων των διαφωνούντων, και των αναρχικών φυσικά, που βαφτίστηκαν συλλήβδην «αντεπαναστάτες». Είχαν ήδη στραφεί και κατά του Μάχνο, αλλά στη συνέχεια αναγκάστηκαν να συμμαχήσουν πάλι μαζί του για να χτυπήσουν τους Λευκούς· τέλος, στα 1921, τον χτύπησαν τελειωτικά. Η Γκόλντμαν κι ο Μπέρκμαν, μη έχοντας αρκετές πληροφορίες για την κατάσταση, υιοθέτησαν στην αρχή μια επιφυλακτική μεν αλλά φιλική στάση απέναντι στους μπολσεβίκους. Διαμαρτύρονταν διαρκώς για τις διώξεις των αναρχικών συντρόφων τους, αλλά ο Λένιν τους διαβεβαίωνε ότι δεν διωκόταν κανένας για τις πολιτικές του πεποιθήσεις μα ότι διώκονταν μόνον όσοι έκαναν πράξεις εχθρικές προς το επαναστατικό καθεστώς. Στα 1921, όμως, οι μπολσεβίκοι ξεσκεπάστηκαν για τα καλά. Οι ναύτες και οι

κάτοικοι της Κροστάνδης ξεσηκώνονται στις 24 του Φλεβάρη. Οι Μπέρκμαν, Γκόλντμαν και Περκίς (γραμματέας του συνδικάτου των ρώσων εργατών στις ΗΠΑ) κάνουν μια τελευταία προσπάθεια να συμφιλιώσουν κροστανδιώτες και μπολσεβίκους. Στέλνουν επειγόντως στον πρόεδρο του σοβιέτ της Πετρούπολης Ζινόβιεφ το παρακάτω κείμενο:

«Μας είναι αδύνατο να σωπάσουμε. Κάτι παραπάνω, η σιωπή μας αυτή την ώρα θα ήταν εγκληματική... Η διαφορά ανάμεσα στους ναύτες και τη σοβιετική κυβέρνηση νομίζουμε ότι πρέπει να λυθεί όχι με τη δύναμη των όπλων, μα με πνεύμα συντροφικό, με μια επαναστατική, μια αδελφική συμφωνία... Επιτρέψτε, σύντροφοι μπολσεβίκοι την εκλογή μιας πενταμελούς επιτροπής που τα δυο μέλη της θα είναι αναρχικοί. Αυτή η επιτροπή θα πάει στην Κροστάνδη για να λύσει τη διαφορά με ειρηνικά μέσα...»

Μάταια όμως. Το άλλο κιόλας πρωί ο Τρότσκι (αρχιστράτηγος τότε του Κόκκινου Στρατού) εξέδιδε την ακόλουθη διαταγή:

«Δίνω τη διαταγή να προετοιμαστεί η συντριβή της ανταρσίας με τη δύναμη των όπλων. Όλη την ευθύνη για τις ζημιές που ενδέχεται να υποστεί ο άμαχος πληθυσμός εξαιτίας της προσφυγής στα όπλα, θα την έχουν οι αντεπαναστάτες στασιαστές. Αυτή η προειδοποίηση είναι η τελευταία».

Η εξέγερση πνίγηκε στο αίμα από τα συντάγματα των κουρσάντι (ευέλπιδων) και των σιβηριανών – που δεν είχαν ιδέα για το τι πραγματικά συνέβαινε. Στη συνέχεια, σε μια τελευταία, απεγνωσμένη και μάταιη προσπάθεια οι Μπέρκμαν, Γκόλντμαν και άλλοι αναρχικοί έστειλαν στο Λένιν το ακόλουθο μήνυμα: «... Το συστηματικό ανθρωποκυνηγητό που εξαπολύθηκε εναντίον των αναρχικών γενικά, και των αναρχοσυνδικαλιστών ιδιαίτερα, έχει γεμίσει όλα τα κρατητήρια και τις φυλακές της Ρωσίας... Αρκετοί / αναρχικοί / καταδικάστηκαν κιόλας σε ποινές φυλακίσεως ερήμην τους, χωρίς δηλαδή να προσαχθούν σε κανένα δικαστήριο... Ασκείται ακόμα και σωματική βία εναντίον των φυλακισμένων συντρόφων μας... Υψώνουμε τη φωνή μας και διαμαρτυρόμαστε έντονα εναντίον της βάναυσης και μικρόψυχης καταπίεσης που ασκεί η μπολσεβίκικη κυβέρνηση εναντίον του αναρχικού κινήματος... Σήμερα, είμαστε περισσότερο από κάθε άλλη φορά πεπεισμένοι για την ορθότητα του αναρχικού ιδανικού μας, για την επιτακτική ανάγκη της πραγμάτωσής του στη ζωή και νομίζουμε πως μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι το προλεταριάτο όλων των χωρών είναι μαζί μας».

Ο Μπέρκμαν έγραφε στο ημερολόγιό του:

«Γκρίζες οι μέρες. Οι ελπίδες, μια μια σβήνουν. Η τρομοκρατία

και ο δεσποτισμός σύντριψαν τη ζωή που γεννήθηκε τον Οκτώβρη. Οι στόχοι της επανάστασης λησμονήθηκαν, τα ιδανικά της πνίγηκαν στο αίμα του λαου Η πνοή του χθες γίνεται σήμερα θάνατος η σκιά του σημερα πλανιέται σαν την πανούκλα πάνω απ' τη χώρα. Η δικτατορία συντρίβει κάτω απ' το πέλμα της το λαό. Η Επανάσταση είναι νεκρή μονάχο το πνεύμα της φωνάζει μέσα στα χαλάσματα. Αποφάσισα να φύγω απ' τη Ρωσία» Την ίδια εποχή, ο Τρόσκι δικαιολογημένα γράφει: «Επιτέλους, η σιδερένια πυγμή της επανάστασης καθάρισε τη Ρωσία απ' τους αναρχικούς..» Ακολουθεί η συντριβή και του μαχνοβίτικου κινήματος στην Ουκρανία. Η Γκόλντμαν και ο Μπέρκμαν απελαύνονται απ' τη Ρωσία, στα τέλη του 1921 Θέλουν να πάνε στο Συνέδριο των Αναρχικών στη Γερμανία, η γερμανική κυβέρνηση όμως δεν τους το επιτρέπει. Μένουν προσωρινα στη Σουηδία και από κει μπαίνουν παράνομα στη Γερμανία. Επί δυο χρόνια ο Μπέρκμαν γράφει κείμενα για την **πραγματική** *κατάσταση που επικρατεί στη Ρωσία, για την εξέγερση της Κροστάνδης και για τις διώξεις των ρώσων αναρχικών. Πηγαίνει έπειτα στο Παρίσι, ιδρύει επιτροπές συμπαράστασης στους ρώσους φυλακισμένους σύντροφους και μένει εκεί αφού η αμερικάνικη κυβέρνηση δεν του επιτρέπει να γυρίσει στη χώρα. Στη Ν. Υόρκη εκδίδεται στα 1925 το βιβλίο του* **Ο Μύθος των Μπολσεβίκων (Ημερολόγια 1920-22).** *Στο Παρίσι, παίρνει μέρος σε μια σοβαρή συζήτηση που γίνεται μεταξύ των αναρχικών σχετικά με το ζήτημα της οργάνωσης Απ' τη μια μεριά, ο Αρσίνοφ και ο Μάχνο υποστήριζαν ότι οι αναρχικοί θα έπρεπε να οργανωθούν με τρόπο που τις αποφάσεις να τις παίρνει μια ισχυρή κεντρική επιτροπή· απ' την άλλη, οι Μπέρκμαν, Γκόλντμαν και Βολιν, υποστήριζαν ότι κάτι τέτοιο σημαινει πως «δεν βλέπουν ότι οι μπολσεβίκικες* **μέθοδοι** *δεν μπορούν να οδηγήσουν στην ελευθερία, αφού μέσα και σκοποί για μας τους αναρχικούς ταυτίζονται»*

Άρρωστος, έχοντας κάνει δυο ανεπιτυχείς εγχειρήσεις προστάτη, καταβλημένος απ' τις κακουχίες, ο Μπέρκμαν αυτοκτονεί στις 22 του Ιούνη του 1936, πριν προλάβει να δει τους ισπανούς αναρχικούς να πραγματώνουν, έστω και για λίγο, το αναρχικό ιδανικό.

Το βιβλίο αυτό εκδόθηκε για πρώτη φορά στη Νέα Υόρκη στα 1929, και από τότε επανεκδόθηκε πολλές φορές, σε πολλές γλώσσες. Θεωρείται από τα κλασικά έργα του αναρχισμού. Ένα επιπρόσθετο πλεονέκτημά του είναι το ότι κρίνει και καταδικάζει, την εφαρμογή των εξουσιαστικών-κρατίστικων ιδεών στη Ρωσία.

Η μετάφραση έγινε απ' το αγγλικό πρωτότυπο.

Τα στοιχεία για τη ζωή και τη δράση του Α. Μπέρκμαν τα πήρα

από την εισαγωγή του Πήτερ Νιούελ στην αγγλική έκδοση και από την **Εξέγερση της Κροστάνδης** *του Άρη Αλεξάνδρου.*

Νοέμβρης 1983

Περιεχόμενα

καταπιεστικής εξουσίας. Πώς θα συμπεριφερθούν οι αναρχικοί στους εγκληματίες.

5. Θα λειτουργήσει ο κομμουνιστικός αναρχισμός;

Ο χαρακτήρας των ίσων ευκαιριών. Κοινωνική ιδιοκτησία και συμμετοχή. Τεμπελιά σημαίνει ο σωστός άνθρωπος σε λάθος θέση. Ελευθερία σημαίνει διαφοροποίηση, κάτι που θα κάνει τη ζωή πιό ενδιαφέρουσα και πιό πλούσια.

6. Μη-κομμουνιστές αναρχικοί.

Σύντομη σκιαγράφηση του ατομικιστικού αναρχισμού και του συστήματος της αλληλοβοήθειας (mutualité, mutualism).

7. Γιατί να γίνει επανάσταση;

Είμαστε ακόμη βάρβαροι, γιατί τα έθνη κάνουν ακόμη πόλεμους αντί να συνεργάζονται. Θα γίνουμε πολιτισμένοι μόνον όταν σταματήσει η πάλη των τάξεων. Τα αφεντικά είναι αποφασισμένα να παραμείνουν αφεντικά. Γιατί η επανάσταση είναι αναπόφευκτη.

8. Αυτό που έχει σημασία είναι η ιδέα.

Κυβέρνηση και καπιταλισμός, μολονότι είναι δεινά, εξακολουθούν να υπάρχουν γιατί πιστεύεις σ' αυτά και τα στηρίζεις. Θεσμοί που θεωρούνταν κάποτε από όλους σωστοί, τώρα θεωρούνται απαράδεκτοι. Η εξέγερση είναι τυφλή· η επανάσταση είναι μια εξέγερση που έχει συνειδητοποιήσει ποιοί είναι οι στόχοι της. Ο χαρακτήρας της κοινωνικής επανάστασης.

9. Προετοιμασία

Η σύγχρονη επανάσταση δεν σημαίνει οδοφράγματα. Η υπουλη έννοια της «ιστορικής αποστολής» της εργατικής τάξης. Δεν είναι αποστολή αλλά συμφέρον των εργατών να απελευθερώσουν μόνοι τους τον εαυτό τους. Διαφορά της πολιτικής από την κοινωνική επανάσταση. Χρειάζονται και μυαλά και χέρια.

10. Οργάνωση των εργαζόμενων για να κάνουν την κοινωνική επανάσταση.

Παραγωγή, διανομή, επικοινωνίες και συγκοινωνίες οι

βασικές πηγές της ύπαρξης. Η Γενική Απεργία ως αφετηρια της κοινωνικής επανάστασης. Γιατί αποτυγχάνουν οι περισσότερες απεργίες. Λαθεμένες αρχές και αναποτελεσματική δράση των σημερινών συνδικάτων. Η επιτροπι του τμήματος ως μονάδα οργάνωσης των εργαζόμενων. Πώς θα πάρουμε στα χέρια μας τη βιομηχανία.

11. Αρχές και πρακτική

Η δύναμη της επανάστασης δεν βρίσκεται στο στρατό αλλά στη βιομηχανία. Ο ρόλος της δικαιοσύνης. Γιατί η κοινωνική επανάσταση εξαρτάται από την ελευθερία και τηV ισότητα.

12. Κατανάλωση και ανταλλαγή.

Οργάνωση της κατανάλωσης. ˙Ισα μερίδια. Το χρήμα είναι άχρηστο. «˙Οποιος δεν δουλεύει, δεν τρώει»: ύπουλη αρχή που οδηγεί σε κακά αποτελέσματα. Τοπική ασφάλεια και υγιεινή. Η πολύ μεγάλη σημασία του ιδεαλισμού στην επανάσταση.

13. Παραγωγή

Η βιομηχανία κατά την περίοδο της ανασυγκρότησης. Η κοινωνικοποίηση της βιομηχανίας καταργεί πολλά πολύπλοκα προβλήματα του καπιταλιστικού συστήματος. Περισσότεροι εργαζόμενοι ασχολούνται σήμερα με την πώληση παρά με την παραγωγή. Σημασία της αποκέντρωσης. Μια χώρα που κάνει επανάσταση πρέπει να γίνει αυτάρκης. Παραγωγή σε μικρή κλίμακα, οικιακές βιομηχανίες.

14. Η υπεράσπιση της επανάστασης.

Ποιά ειναι η πραγματική δύναμη της επανάστασης. Οι επιτροπές των τμημάτων και των φαντάρων είναι η πηγή της υπεράσπισης και της δράσης της επανάστασης. Συμπεριφορά απέναντι στους αντεπαναστάτες. Η καταστολή και η τρομοκρατία φέρνουν ολέθρια αποτελέσματα. Η ελευθερία και η ισότητα είναι η καλύτερη άμυνα.

Πρόλογος του Αλεξάντερ Μπέρκμαν

Πιστεύω ότι ο αναρχισμός είναι η πιό ορθολογική και η πιό πρακτική αντίληψη για μια ελεύθερη και αρμονική κοινωνική ζωή. Επιπλέον, έχω πειστεί ότι θα πραγματωθεί οπωσδήποτε στην πορεία της ανάπτυξης της ανθρωπότητας.

Ωστόσο, το πότε θα πραγματωθεί, θα εξαρτηθεί από δυό παράγοντες: πρώτον, από το πόσο σύντομα οι συνθήκες ζωής που επικρατούν θα γίνουν σωματικά και πνευματικά ανυπόφορες για το μεγαλύτερο μέρος των ανθρώπων, και ιδιαίτερα των εργαζόμενων· και δεύτερον, από το πόσο θα γίνουν κατανοητές και αποδεκτές οι απόψεις των αναρχικών.

Οι κοινωνικοί μας θεσμοί στηρίζονται σε ορισμένες ιδέες· όσο αυτές γίνονται γενικά αποδεκτές, οι θεσμοί που βασίζονται πάνω τους δεν κινδυνεύουν. Η κυβέρνηση παραμένει ισχυρή γιατί οι άνθρωποι θεωρούν απαραίτητη την πολιτική εξουσία και τον νομικό καταναγκασμό. Ο καπιταλισμός θα εξακολουθήσει να υπάρχει όσο ένα τέτοιο οικονομικό σύστημα θα θεωρείται ικανοποιητικό και δίκαιο. Η εξασθένιση των ιδεών που στηρίζουν τις άθλιες και καταπιεστικές σημερινές συνθήκες ζωής θα οδηγήσει τελικά στην κατάρρευση της κυβέρνησης και του καπιταλισμού. Η πρόοδος δεν είναι τίποτε άλλο από την κατάργηση των θεσμών που ξεπέρασε στην πορεία της η ανθρωπότητα και από την αντικατάστασή τους με καλύτερους.

Πρέπει να είναι φανερό, ακόμη και στον επιπόλαιο παρατηρητή, ότι οι θεμελιώδεις ιδέες της κοινωνίας υφίστανται ένα ριζικό μετασχηματισμό. Βασικές αιτίες γι' αυτό είναι ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Ρωσική Επανάσταση. Ο πόλεμος ξεσκέπασε τον επιθετικό χαρα-

κτήρα του καπιταλιστικού ανταγωνισμού καθώς και την εγκληματική ανικανότητα των κυβερνήσεων να ρυθμίσουν ειρηνικά τις διαφωνίες ανάμεσα στα έθνη, ή μάλλον ανάμεσα στις άρχουσες οικονομικές κλίκες. Οι Μεγάλες Δυνάμεις υποχρεώνονται τώρα (1928) να συζητήσουν για τον περιορισμό των εξοπλισμών και ακόμη και για την αποκήρυξη του πολέμου, γιατί οι άνθρωποι δεν έχουν πια εμπιστοσύνη στις παλιές μεθόδους. Δεν πάει πολύς καιρός που και μόνο αν έλεγες κάτι τέτοιο, σε αντιμετώπιζαν με έσχατη περιφρόνηση και προκαλούσες τη γενική θυμηδία.

Με τον ίδιο τρόπο καταρρέει και η πίστη σε άλλους καθιερωμένους θεσμούς. Ο καπιταλισμός «λειτουργεί» ακόμη, αλλά η αμφιβολία για την καταλληλότητα και τη δικαιοσύνη του φωλιάζει στις καρδιές ολοένα και περισσότερων ανθρώπων. Η Ρωσική Επανάσταση διέδωσε ιδέες και συναισθήματα που υποσκάπτουν την καπιταλιστική κοινωνία και ιδιαίτερα τις οικονομικές της βάσεις και τον ιερό χαρακτήρα της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα της κοινωνικής ύπαρξης. Γιατί ο Οκτώβρης δεν έγινε μόνο στη Ρωσία· έχει επηρεάσει τους λαούς όλου του κόσμου. Η πρόληψη που επικρατούσε ότι αυτό που υπάρχει είναι δήθεν παντοτινό, έχει κλονιστεί ανεπανόρθωτα.

Ο πόλεμος, η Ρωσική Επανάσταση και οι μεταπολεμικές εξελίξεις συνετέλεσαν και στην απαλλαγή πολλών ανθρώπων από την πλάνη τους για το τι είναι ο σοσιαλισμός. Είναι αναμφισβήτητη αλήθεια ότι ο σοσιαλισμός —όπως και ο χριστιανισμός— κατέκτησε τον κόσμο αλλά κατέστρεψε τον εαυτό του. Τα σοσιαλιστικά κόμματα σήμερα είναι κυβερνήσεις ή συμμετέχουν στις κυβερνήσεις στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, ο λαός όμως δεν πιστεύει ότι αυτές οι κυβερνήσεις είναι διαφορετικές από τις άλλες αστικές κυβερνήσεις. Αισθάνεται ότι ο σοσιαλισμός απέτυχε και έχει χρεωκοπήσει.

Με τον ίδιο τρόπο, οι μπολσεβίκοι απέδειξαν ότι τα δόγματα του Μαρξ και οι αρχές του Λένιν μπορούν να οδηγήσουν μόνο στη δικτατορία και σ' ένα αντιδραστικό

καθεστώς.

Τίποτε απ' όλα αυτά δεν ξαφνιάζει τον αναρχικό. Γιατί οι αναρχικοί υποστήριζαν πάντα ότι το κράτος καταστρέφει την ελευθερία του ατόμου και την αρμονία της κοινωνίας, και ότι μόνον η κατάργηση της καταπιεστικής εξουσίας και της ανισότητας στην κατοχή των υλικών αγαθών μπορεί να λύσει τα πολιτικά, οικονομικά και εθνικά μας προβλήματα. Τα επιχειρήματά τους, ωστόσο, μολονότι βασίζονταν στη μακρόχρονη πείρα των ανθρώπων, φαίνονταν καθαρή θεωρία στους ανθρώπους της εποχής μας· χρειάστηκαν τα γεγονότα των δυο τελευταίων δεκαετιών για να αποδειχθεί μέσα στην ίδια τη ζωή η αλήθεια των θέσεων των αναρχικών.

Η κατάρρευση του σοσιαλισμού και του μποσλεβικισμού άνοιξαν το δρόμο στον αναρχισμό.

Υπάρχουν πολλά έργα που μιλούν για τον αναρχισμό, αλλά τα περισσότερα έχουν γραφεί πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι εμπειρίες του κοντινού παρελθόντος έχουν ζωτική σημασία και επιβάλλουν ορισμένες αναθεωρήσεις στη στάση και στην επιχειρηματολογία των αναρχικών. Μολονότι οι βασικές αρχές παραμένουν αναλλοίωτες, τα ιστορικά γεγονότα της εποχής μας επιβάλλουν ορισμένες μεταβολές στην πρακτική τους εφαρμογή. Τα μαθήματα που πήραμε από τη Ρωσική Επανάσταση, κατά κύριο λόγο, μας υποχρεώνουν να μελετήσουμε με καινούριο τρόπο μερικά σημαντικά προβλήματα, και πρώτα απ' όλα τον χαρακτήρα και τις ενέργειες της κοινωνικής επανάστασης.

Επιπλέον, τα αναρχικά βιβλία εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις είναι δυσνόητα για τον μέσο αναγνώστη. Το συνηθισμένο λάθος που γίνεται στα περισσότερα έργα που καταπιάνονται με τα κοινωνικά ζητήματα είναι το ότι προϋποθέτουν πως ο αναγνώστης είναι ουσιαστικά εξοικειωμένος με το ζήτημα, πράγμα που συνήθως δεν συμβαίνει. Αποτέλεσμα είναι ότι υπάρχουν ελάχιστα βιβλία που εξετάζουν τα κοινωνικά προβλήματα με ικανοποιητικά απλό και κατανοητό τρόπο.

Γι' αυτό, νομίζω ότι σήμερα είναι επιτακτική

ανάγκη να διατυπωθούν ξανά οι θέσεις των αναρχικών — να διατυπωθούν ξανά με τα απλούστερα και με τα σαφέστερα λόγια, με λόγια που να μπορούν να τα καταλάβουν όλοι. Χρειάζεται, δηλαδή, ένα **Αλφαβητάρι του Αναρχισμού.**

Αυτά είχα στο μυαλό μου και έγραψα τις σελίδες που ακολουθούν.

Παρίσι, 1928

1. Εισαγωγή

Θέλω να σου μιλήσω για τον αναρχισμό.

Θέλω να σου πω τι είναι ο αναρχισμός γιατί νομίζω ότι θα σε ωφελήσει, γιατί είναι πολύ λίγα γνωστά γι' αυτόν και γιατί τα όσα είναι γνωστά είναι διαδόσεις και, στο μεγαλύτερο μέρος τους, ψέματα.

Θέλω να σου μιλήσω γι' αυτόν, γιατί πιστεύω ότι ο αναρχισμός είναι το τελειότερο και το ανώτερο πράγμα που έχει σκεφτεί ποτέ ο άνθρωπος, το μόνο πράγμα που μπορεί να δώσει σ' εσένα ελευθερία κι ευημερία, και στον κόσμο ειρήνη και χαρά.

Θέλω να σου μιλήσω γι' αυτόν απλά και κατανοητά ώστε να μην υπάρξει καμιά παρανόηση. Τα παχιά λόγια και οι πομπώδεις φράσεις φέρνουν μόνο σύγχυση. Καθαρή σκέψη σημαίνει απλά λόγια.

Πριν όμως σου πω τι είναι ο αναρχισμός, θέλω να σου πω τι **δεν είναι.**

Αυτό είναι απαραίτητο γιατί έχουν διαδώσει πάρα πολλά ψέματα για τον αναρχισμό. Ακόμη και έξυπνοι άνθρωποι έχουν συχνά λανθασμένη γνώμη γι' αυτόν. Μερικοί μιλάνε για τον αναρχισμό χωρίς να ξέρουν τίποτα γι' αυτόν. Άλλοι πάλι, λένε επίτηδες ψέματα για τον αναρχισμό γιατί δεν θέλουν να μάθεις **εσύ** την αλήθεια γι' αυτόν.

Ο αναρχισμός έχει πολλούς εχθρούς· δεν πρόκειται βέβαια να σου πουν εκείνοι την αλήθεια γι' αυτόν. Το γιατί ο αναρχισμός έχει εχθρούς και ποιοί είναι οι εχθροί του, θα το καταλάβεις αργότερα, όσο θα προχωρούμε. Τώρα, αρκεί να σου πω ότι ούτε ο πολιτευτής σου ούτε ο εργοδότης του, ούτε ο καπιταλιστής ούτε ο χωροφύλακας δεν θα σου μιλήσουν ειλικρινά για τον αναρχισμό. Γιατί οι περισσότεροι δεν ξέρουν τίποτε γι' αυτόν, ενώ όλοι

τους τον μισούν. Τα ίδια ισχύουν και για τις εφημερίδες και τα περιοδικά τους —τον καπιταλιστικό τύπο.

Και οι περισσότεροι σοσιαλιστές και μπολσεβίκοι παρουσιάζουν με λανθασμένο τρόπο τον αναρχισμό. Είναι αλήθεια ότι οι περισσότεροι το κάνουν από άγνοια. Αλλά κι εκείνοι που ξέρουν, λένε συνήθως ψέματα για τον αναρχισμό και τον περιγράφουν σαν «αταξία και χάος». Μπορείς να δεις μόνος σου πόσο ανέντιμοι είναι: οι μεγαλύτεροι δάσκαλοι του σοσιαλισμού —ο Καρλ Μαρξ και ο Φρίντριχ Ενγκελς— είχαν πει ότι τελικό στάδιο του σοσιαλισμού θα ήταν ο αναρχισμός. Είπαν ότι στην αρχή πρέπει να έχουμε σοσιαλισμό, αλλά ότι μετά τον σοσιαλισμό θα υπάρξει κομμουνισμός και ότι θα δημιουργηθεί μια πιό ελεύθερη και πιό όμορφη κοινωνία από την κοινωνία του σοσιαλισμού. Κι όμως, οι σοσιαλιστές, μολονότι ορκίζονται στο όνομα του Μαρξ και του Ενγκελς, επιμένουν να ονομάζουν τον αναρχισμό «αταξία και χάος»· αυτό δείχνει πόσο ανήξεροι ή πόσο ανέντιμοι είναι.

Και οι μπολσεβίκοι κάνουν το ίδιο, μολονότι ο μεγαλύτερος δάσκαλός τους, ο Λένιν, είχε πει ότι τελικό στάδιο του μπολσεβικισμού θα ήταν ο αναρχισμός, και ότι τότε η ζωή θα γινόταν πιό ωραία και πιό ελεύθερη.[1]

Πρέπει, λοιπόν, να σου πω πρώτα πρώτα τι **δεν** είναι ο αναρχισμός.

Δεν είναι βόμβες, αταξία ή χάος.

Δεν είναι κλοπές και φόνοι.

Δεν είναι πόλεμος του καθενός εναντίον όλων.

Δεν είναι επιστροφή ούτε στη βαρβαρότητα ούτε στην κατάσταση των πρωτογονων άγριων.

Ο αναρχισμός είναι το διαμετρικά αντίθετο απ' όλα τα παραπάνω.

Αναρχισμός σημαίνει ότι θα πρέπει να είσαι ελεύθερος· ότι κανένας δεν θα πρέπει να υποδουλώνει, να σε διαφεντεύει, να σε κλέβει ή να σε εκβιάζει.

Σημαίνει ότι θα πρέπει να είσαι ελεύθερος να κάνεις αυτά που θέλεις· και ότι δεν θα 'πρεπε να σε υποχρεώνουν να κάνεις αυτά που δεν θέλεις.

Σημαίνει ότι θα πρέπει να έχεις τη δυνατότητα να διαλέξεις το είδος της ζωής που θέλεις να ζήσεις, και να την ζήσεις, χωρίς κανένας να σε εμποδίσει.

Σημαίνει ότι ο διπλανός σου θα 'πρέπει να έχει την ίδια ελευθερία με σένα· ότι ο καθένας θα πρέπει να έχει τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες ελευθερίες με όλους τους άλλους.

Σημαίνει ότι όλοι οι άνθρωποι είναι αδέρφια και ότι θα πρέπει να ζουν σαν αδέρφια, ειρηνικά και αρμονικά.

Μ' αυτά θέλω να πω ότι θα πρέπει να μην υπάρχουν πόλεμοι, να μη μεταχειρίζεται μια ομάδα ανθρώπων βία εναντίον μιας άλλης ομάδας, να μην υπάρχουν μονοπώλια, να μην υπάρχει φτώχεια, να μην υπάρχει καταπίεση, να μην υπάρχει εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο.

Κοντολογίς, αναρχισμός σημαίνει μια κατάσταση της κοινωνίας όπου όλοι οι άντρες κι όλες οι γυναίκες ίναι ελεύθεροι, και όπου όλοι απολαμβάνουν ισότιμα τα γαθά μιας τακτοποιημένης και λογικής ζωής.

«Μπορεί να γίνει αυτό;» με ρωτάς. «Και πώς;»

«Δεν μπορεί να γίνει· πρέπει πρώτα να γίνουμε όλο άγγελοι», παρατηρεί ο φίλος σου.

Ας μιλήσουμε, λοιπόν, γι' αυτά. Ίσως καταφέρω να σου δείξω ότι μπορούμε να γίνουμε τίμιοι και ότι μπορούμε να ζήσουμε σαν τίμιοι άνθρωποι χωρίς να βγάλουμε φτερά.

2. Είναι ο αναρχισμός βία;

Έχεις ακούσει ότι οι αναρχικοί ριχνουν βόμβες, ότι πιστεύουν στη βία και ότι αναρχία σημαίνει αταξία και χάος.

Δεν με ξαφνιάζει αυτό. Ο τύπος, ο κλήρος και όλοι όσοι βρίσκονται στην εξουσία σου τριβελίζουν τ' αυτιά με τέτοια. Οι περισσότεροι, όμως, απ' αυτούς ξέρουν πολύ καλά τι είναι ο αναρχισμός· έχουν τους λόγους τους που δεν σου λένε την αλήθεια. Καιρός, λοιπόν, να την μάθεις την αλήθεια.

Θα σου μιλήσω καθαρά και σταράτα, σου δίνω το λόγο μου, γιατί τυχαίνει να είμαι ένας από κείνους τους δακτυλοδεικτούμενους αναρχικούς, τους ανθρώπους της βίας και την καταστροφής. Κάτι ξέρω, λοιπόν, και δεν έχω τίποτε να κρύψω.

«Σημαίνει πράγματι ο αναρχισμός αταξία και βία;» με ρωτάς.

Όχι, φίλε μου, ο καπιταλισμός και η κυβέρνηση στηρίζουν την αταξία και τη βία. Ο αναρχισμός σημαίνει το διαμετρικά αντίθετο· σημαίνει τάξη χωρίς κυβέρνηση και ειρήνη χωρίς βία.

«Είναι, άραγε, δυνατόν κάτι τέτοιο;» με ρωτάς.

Γι' αυτό θα μιλήσουμε τώρα. Πρώτα, όμως, ο φίλος σου ζητά να μάθει αν οι αναρχικοί δεν έριξαν ποτέ βόμβες κι αν δεν μεταχειρίστηκαν ποτέ βία.

Μάλιστα, οι αναρχικοί έριξαν βόμβες και καταφεύγουν πότε πότε και στη βία.

«Σ' έπιασα!» φωνάζει ο φίλος σου. «Το 'ξερα!»

Ας μη βιαζόμαστε. Αν οι αναρχικοί μεταχειρίστηκαν μερικές φορές βία, αυτό σημαίνει υποχρεωτικά ότι αναρχισμός σημαίνει βία;

Θέσε στον εαυτό σου αυτό το ερώτημα, και προσπάθησε να απαντήσεις ειλικρινά.

Όταν ένας πολίτης φορέσει το χακί, μπορεί να χρειαστεί και βόμβες να ρίξει και βία να μεταχειριστεί. Θα πεις, τότε, ότι το να είσαι πολίτης σημαίνει να ρίχνεις βόμβες και να μεταχειρίζεσαι βία;

Θα απορρίψεις με αγανάκτηση αυτή την κατηγορία. Αυτό σημαίνει απλώς, θα μου απαντήσεις, ότι **κάτω από ορισμένες συνθήκες** ένας άνθρωπος μπορεί να υποχρεωθεί να καταφύγει στη βία. Αυτός ο άνθρωπος μπορεί να τύχει να είναι δημοκράτης, μοναρχικός, σοσιαλιστής, μπολσεβίκος ή αναρχικός.

Αυτό ισχύει για όλους τους ανθρώπους όλων των εποχών.

Ο Βρούτος σκότωσε τον Καίσαρα γιατί φοβήθηκε ότι ο φίλος του ήθελε να προδώσει τη δημοκρατία και να γίνει αυτοκράτορας. Ο Βρούτος «αγαπούσε τον Καίσαρα,

αλλά αγαπούσε περισσότερο τη Ρώμη». Ο Βρούτος δεν ήταν αναρχικός. Ήταν νομοταγής δημοκράτης.

Ο Γουλιέλμος Τέλος, όπως μας λέει ο θρύλος, πυροβόλησε και σκότωσε τον τύραννο για να γλιτώσει την πατρίδα του απ' την καταπίεση. Ο Τέλος δεν είχε ακούσει λέξει για τον αναρχισμό.

Σου υπενθυμίζω αυτά τα περιστατικά για να σου δείξω ότι από τα πολύ παλιά χρόνια οι φλογεροί εραστές της ελευθερίας τιμωρούσαν τους τύραννους. Αυτοί οι άνθρωποι ξεσηκώνονταν κατά της τυραννίας. Ήταν γενικά πατριώτες, δημοκράτες ή αντιμοναρχικοί, και πολλές φορές σοσιαλιστές ή αναρχικοί. Οι πράξεις τους είναι δείγματα μιας ατομικής εξέγερσης κατά των δεινών και της αδικίας. Δεν ήταν ο αναρχισμός που τους ώθησε σ' αυτές.

Κάποτε, στην αρχαία Ελλάδα η τυραννοκτονία θεωρούνταν η ύψιστη αρετή. Σήμερα, ο νόμος τιμωρεί τέτοιας λογής πράξεις, αλλά ο λαός φαίνεται ότι έχει διατηρήσει τη στάση που κρατούσε από παλιά πάνω σ' αυτό το ζήτημα. Η τυραννοκτονία δεν προσβάλλει το κοινό αίσθημα. Ακόμη κι αν κανένας δεν επικροτεί δημόσια τέτοιες ενέργειες, οι άνθρωποι κατά βάθος τις εγκρίνουν και συχνά χαίρονται κρυφά γι' αυτές. Μήπως χιλιάδες νεαροί αμερικάνοι δεν ήταν πρόθυμοι να δολοφονήσουν τον Κάιζερ, που τον θεωρούσαν υπεύθυνο για τον πόλεμο; Μήπως πρόσφατα ένα γαλλικό δικαστήριο δεν αθώωσε τον άνθρωπο που σκότωσε τον Πετλιούρα για να τον εκδικηθεί μ' αυτό τον τρόπο για τα πογκρόμ που έκανε εναντίον των εβραίων της νότιας Ρωσίας και για το ότι δολοφόνησε χιλιάδες άντρες, γυναίκες και παιδιά;[2]

Τυραννοκτόνοι —δηλαδή, άντρες και γυναίκες που αγαπούσαν τόσο την πατρίδα τους ώστε να θυσιάσουν και τη ζωή τους ακόμη γι' αυτήν— υπήρξαν σε όλες τις χώρες και σ' όλες τις εποχές. Συχνά ήταν άνθρωποι που δεν ανήκαν σε κανένα πολιτικό κόμμα και που δεν ήταν οπαδοί καμιάς συγκεκριμένης πολιτικής ιδέας· μισούσαν απλώς την τυραννία. Πολλές φορές ήταν θρησκόληπτοι, όπως ο φανατικός Καθολικός Κούλμαν που αποπειράθη-

κε να δολοφονήσει τον Μπίσμαρκ στις 13 του Ιούλη του 1874, ή όπως η παραπλανημένη επαναστάτρια Σαρλότ Κορντέ που δολοφόνησε τον Μαρά στη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης.

Στις ΗΠΑ δολοφονήθηκαν τρεις Πρόεδροι: ο Λίνκολν στα 1865 από τον Τζον Γουίλκες Μπουθ, ο οποίος ήταν Δημοκρατικός του Νότου· ο Γκάρφιλντ στα 1888 από τον Σαρλ Ζιλ Γκιτό, έναν Ρεπουμπλικάνο· και ο Μακ Κίνλει στα 1901 από τον Λέον Τσόλγκοτζ. Μόνον ένας απ' τους τρεις «δολοφόνους» ήταν αναρχικός.

Η χώρα που έχει τους πιό στυγνούς καταπιεστές γεννά, όπως είναι φυσικό, και τους περισσότερους τυραννοκτόνους. Πάρε για παράδειγμα τη Ρωσία. Με την ολοκληρωτική φίμωση του λόγου και του τύπου στο Τσαρικό καθεστώς, δεν υπήρχε κανένας τρόπος για να γίνει ηπιότερο το δεσποτικό καθεστώς, εκτός από το «να μπει ο φόβος για το Θεό» στην καρδιά του τύραννου.

Εκείνοι οι εκδικητές ήταν κατά κύριο λόγο γιοί και θυγατέρες της αριστοκρατίας, ιδεαλιστές νέοι που αγαπούσαν την ελευθερία και το λαό. Αφού δεν είχαν άλλη διέξοδο, αισθάνονταν υποχρεωμένοι να καταφύγουν στο πιστόλι και στη δυναμίτιδα με την ελπίδα ότι θα βελτίωναν την ελεεινή κατάσταση που επικρατούσε στη χώρα τους. Τους έλεγαν μηδενιστές και τεροριστές (ή τρομοκράτες). Δεν ήταν αναρχικοί.

Στις μέρες μας οι ατομικές πράξεις πολιτικής βίας είναι πιό συχνές από ό,τι στο παρελθόν. Οι σουφραζέτες στην Αγγλία, λόγου χάρη, κατέφυγαν πολλές φορές σε τέτοιες πράξεις προκειμένου να διασώσουν και να κάνουν δεκτά τα αιτήματά τους για ίσα δικαιώματα με τους άντρες. Στη Γερμανία, μετά τον πόλεμο, άνθρωποι με τις πιό συντηρητικές πολιτικές απόψεις κατέφυγαν σε τέτοιες μεθόδους με την ελπίδα ότι θα παλινόρθωναν τη μοναρχία. Μοναρχικός ήταν αυτός που δολοφόνησε τον Καρλ Ερτσμπέργκερ, τον Πρώσο υπουργό των Οικονομικών· και τον Βάλτερ Ράτεναου, υπουργό των Εξωτερικών, τον δολοφόνησε κάποιος επίσης μοναρχικός.

Στο κάτω κάτω, το αίτιο, ή μάλλον η δικαιολογία

που βρήκαν, για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν η δολοφονία του Διαδόχου της Αυστρίας από ένα σέρβο πατριώτη που δεν είχε ακούσει ποτέ του λέξη για τον αναρχισμό. Στη Γερμανία, την Ουγγαρία, τη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία, την Πορτογαλία και σ' όλες τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, άνθρωποι με τις πιό διαφορετικές πολιτικές πεποιθήσεις κατέφυγαν σε πράξεις βίας, για να μη μιλήσουμε για την ανοιχτή πολιτική τρομοκρατία που ασκούν οι οργανωμένες ομάδες όπως οι Φασίστες στην Ιταλία, η Κου Κλουξ Κλαν στις ΗΠΑ ή οι Ρωμαιοκαθολικοί στο Μεξικό.

Βλέπεις, λοιπόν, ότι η πολιτική βία δεν αποτελεί μονοπώλιο των αναρχικών. Ο αριθμός τέτοιων πράξεων που διέπραξαν οι αναρχικοί είναι ελάχιστος σε σύγκριση με όσες έχουν διαπράξει άνθρωποι που είχαν άλλες πολιτικές πεποιθήσεις.

Η αλήθεια είναι ότι σε όλες τις χώρες και σε όλα τα κοινωνικά κινήματα η βία ήταν από τα πολύ παλιά χρόνια ένας τρόπος πάλης. Και ο Ναζωραίος ακόμη, που ήρθε για να κηρύξει την ειρήνη, μεταχειρίστηκε βία για να διώξει από το ναό τους αργυραμοιβούς.

Όπως είπα, η βία δεν αποτελεί μονοπώλιο των αναρχικών. Αντίθετα, ο αναρχισμός πιστεύει στην ειρήνη και στην αρμονία, στη μη παρέμβαση και στην ιερότητα της ζωής και της ελευθερίας. Οι αναρχικοί, ωστόσο, είναι άνθρωποι, σαν όλους τους άλλους, και ίσως και περισσότερο. Είναι πιό ευαίσθητοι απέναντι στο κακό και στο άδικο, ανέχονται λιγότερο την καταπίεση και επομένως δεν διστάζουν μερικές φορές να εξωτερικεύσουν τη διαμαρτυρία τους με μια πράξη βίας. Τέτοιες πράξεις, πάντως, είναι η έκφραση της ιδιοσυγκρασίας ενός ατόμου και όχι μιας συγκεκριμένης θεωρίας.

Θα μπορούσες να ρωτήσεις: «μήπως ένα άτομο που έχει επαναστατικές ιδέες ρέπει, από ένστικτο, σε πράξεις βίας;» Δεν νομίζω ότι συμβαίνει κάτι τέτοιο, γιατί έχουμε δει ότι βίαιες μεθόδους μεταχειρίζονται και άνθρωποι που έχουν συντηρητικότατες πεποιθήσεις. Αν άτομα με διαμετρικά αντίθετες πολιτικές απόψεις διαπράττουν

παρόμοιες πράξεις, δεν είναι καθόλου λογικό να πούμε ότι υπεύθυνες γι' αυτές τις πράξεις είναι οι ιδέες τους.

Παρόμοια αίτια φέρνουν παρόμοια αποτελέσματα, τα αίτια όμως αυτά δεν έχουν σχέση τόσο με τις πολιτικές πεποιθήσεις, όσο με τις ατομικές ιδιοσυγκρασίες και με τα συναισθήματα που επικρατούν γενικά αναφορικά με τη βία.

«Μπορεί να έχεις δίκιο για την ιδιοσυγκρασία», μου λες. «Μπορώ να καταλάβω ότι το αίτιο των πολιτικών πράξεων βίας δεν είναι οι επαναστατικές ιδέες, γιατί αλλιώς όλοι οι επαναστάτες θα διέπρατταν τέτοιες πράξεις. Μήπως, όμως, τέτοιες ιδέες προσφέρουν μια κάποια δικαιολογία σ' εκείνους που διαπράττουν τέτοιες πράξεις;»

Έτσι μπορεί να φαίνεται σε πρώτη ματιά. Αν όμως σκεφτείς βαθύτερα, θα δεις ότι αυτή η άποψη είναι τελείως λαθεμένη. Η καλύτερη απόδειξη γι' αυτό είναι ότι οι αναρχικοί, που έχουν όλοι τις ίδιες ακριβώς αντιλήψεις για την κυβέρνηση και πιστεύουν ότι πρέπει να καταργηθεί, συχνά διαφωνούν ριζικά πάνω στο ζήτημα της βίας. Οι Τολστοϊκοί και οι περισσότεροι ατομικιστές αναρχικοί, λογουχάρη, απορρίπτουν την πολιτική βία, ενώ άλλοι αναρχικοί την εγκρίνουν, ή τουλάχιστον την δικαιολογούν.

Επιπλέον, πολλοί αναρχικοί που πίστευαν κάποτε ότι η βία ήταν καλό μέσο προπαγάνδας, έχουν αλλάξει γνώμη και δεν υποστηρίζουν πια τέτοιες μεθόδους. Μια εποχή, λογουχάρη, οι αναρχικοί υποστήριζαν τις ατομικές πράξεις βίας και τις ονόμαζαν «έμπρακτη προπαγάνδα». Δεν περίμεναν, βέβαια, να μετατρέψουν τον καπιταλισμό και την κυβέρνηση σε αναρχισμό με τέτοιες πράξεις, ούτε και πίστευαν ότι αν έβγαζαν απ' τη μέση έναν τύραννο θα καταργούσαν την τυραννία. Όχι, έβλεπαν την τρομοκρατία σαν ένα μέσο για να εκδικηθούν για τα δεινά που είχαν επιβληθεί στο λαό, σαν κάτι που τρόμαζε τον εχθρό και σαν κάτι που θα συγκέντρωνε την προσοχή του κόσμου στο κακό εναντίον του οποίου στρεφόταν η τρομοκρατική ενέργεια. Σήμερα

πάντως, οι περισσότεροι αναρχικοί δεν πιστεύουν πια στην «έμπρακτη προπαγάνδα», ούτε και υποστηρίζουν τέτοιας λογής πράξεις.

Η πείρα τους έχει διδάξει ότι μέθοδοι τέτοιες, μόλο που μπορεί να ήταν δικαιολογημένες και ωφέλιμες στο παρελθόν, στις σημερινές συνθήκες έχουν γίνει ανώφελες και επιζήμιες ακόμη για την εξάπλωση των ιδεών τους. Οι εν γένει ιδέες τους, ωστόσο, παραμένουν οι ίδιες, πράγμα που σημαίνει ότι αυτό που διαμόρφωσε τη στάση τους απέναντι στη βία δεν ήταν ο αναρχισμός. Αποδεικνύεται, λοιπόν, ότι στη βία δεν οδηγούν κάποιες συγκεκριμένες ιδέες ή «ισμοί», μα κάτι άλλο.

Πρέπει, επομένως, να ψάξουμε αλλού για να βρούμε τη σωστή ερμηνεία.

Όπως έχουμε πει, πράξεις πολιτικής βίας δεν έχουν διαπράξει μόνον αναρχικοί, σοσιαλιστές και άλλοι επαναστάτες, μα και πατριώτες, εθνικιστές, Δημοκρατικοί, Ρεπουμπλικάνοι, σουφραζέτες, συντηρητικοί, αντιδραστικοί, μοναρχικοί, βασιλικοί, κι ακόμη και θρησκευόμενοι και φανατικοί χριστιανοί.

Ξέρουμε τώρα ότι τις πράξεις τους δεν τις προκάλεσαν κάποιες συγκεκριμένες ιδέες και «ισμοί», γιατί παρόμοια αποτελέσματα προήλθαν από τις πιό διαφορετικές ιδέες και «ισμούς». Υποστήριξα ότι τους ανθρώπους τους σπρώχνουν σε τέτοιες πράξεις η ατομική ιδιοσυγκρασία και το γενικό αίσθημα που επικρατεί για τη βία.

Εδώ είναι η ουσία. Τι είναι αυτό το γενικό αίσθημα που επικρατεί για τη βία; Αν μπορέσουμε να απαντήσουμε σωστά σ' αυτό το ερώτημα, θα ξεκαθαρίσουμε και το όλο ζήτημα.

Αν μιλήσουμε ειλικρινά, θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι όλοι πιστεύουν στη βία και όλοι διαπράττουν πράξεις βίας, όσο κι αν τις καταδικάζουν όταν τις διαπράττουν άλλοι. Στην πραγματικότητα, όλοι οι θεσμοί τους οποίους στηρίζουμε και το σύνολο της ζωής της κοινωνίας μας βασίζονται στη βία.

Τι είναι αυτό που ονομάζουμε κυβέρνηση; Είναι

μήπως τίποτε διαφορετικό από την οργανωμένη βία; Ο νόμος σου επιβάλλει να κάνεις το μεν ή να μην κάνεις το δε, κι αν δεν υπακούσεις, θα σε αναγκάσει με τη βία. Δεν εξετάζουμε τώρα το αν αυτό είναι σωστό ή λαθεμένο, ούτε το αν θα έπρεπε ή δεν θα έπρεπε να ήταν έτσι. Αυτό που μας ενδιαφέρει τώρα είναι το ότι **έτσι έχουν τα πράγματα** —ότι, δηλαδή, όλες οι κυβερνήσεις, όλοι οι νόμοι και η εξουσία στηρίζονται σε τελευταία ανάλυση στη δύναμη και στη βία, στην τιμωρία ή στο φόβο της τιμωρίας.

Ακόμη και η πνευματική εξουσία, η εξουσία της εκκλησίας και του Θεού, στηρίζεται στη δύναμη και στη βία, γιατί αυτό που σε αναγκάζει να υπακούσεις και να πιστέψεις κιόλας σε κάτι παράλογο είναι ο φόβος για την οργή και την εκδίκηση του Θεού που σε εξουσιάζει.

΄Οπου κι αν στραφείς, θα δεις ότι ολόκληρη η ζωή μας στηρίζεται πάνω στη βία ή στο φόβο για τη βία. Απο τα παιδικά σου χρόνια είσαι εκτεθειμένος στη βία των γονέων ή των μεγαλυτέρων σου. Στο σπίτι, στο σχολείο, στο γραφείο, στο εργαστήριο, στο χωράφι ή στο κατάστημα, αυτό που σε κάνει να υπακούσεις και σε αναγκάζει να κάνεις ό,τι θέλει κάποιος άλλος, είναι πάντα η **εξουσία** του.

Εξουσία ονομάζεται το δικαίωμα να σε αναγκάζει. Ο φόβος της τιμωρίας έχει γίνει καθήκον και ονομάζεται υπακοή.

Μέσα σ' αυτή την ατμόσφαιρα της δύναμης και της βίας, της εξουσίας και της υπακοής, του φόβου και της τιμωρίας, μεγαλώνουμε όλοι μας· την ανασαίνουμε σ'· ολόκληρη τη ζωή μας. Μας έχει τόσο διαποτίσει το πνεύμα της βίας ώστε δεν σταματούμε ποτέ να αναρωτηθούμε αν η βία είναι δίκαιη ή άδικη. Ψάχνουμε μόνο να βρούμε αν είναι νόμιμη, αν ασκείται μέσα στα πλαίσια του νόμου.

Δεν αμφισβητείς το δικαίωμα της κυβέρνησης να σκοτώνει, να δημεύει και να φυλακίζει. Αν ένα άτομο έκανε αυτά που κάνει διαρκώς η κυβέρνηση, θα τον χαρακτήριζες φονιά, κλέφτη και παλιάνθρωπο. ΄Οσο όμως η βία που ασκείται είναι «νόμιμη», την εγκρίνεις και

υποκύπτεις σ' αυτήν. Αυτό, λοιπόν, στο οποίο είσαι αντίθετος δεν είναι στην πραγματικότητα η βία, αλλά η βία που ασκείται «παράνομα» από άτομα.

Η νόμιμη βία και ο φόβος που προκαλεί, κυβερνούν ολόκληρη την ατομική και την κοινωνική μας ύπαρξη. Η εξουσία ελέγχει τη ζωή μας από την κούνια μέχρι τον τάφο —εξουσία των γονέων, των παπάδων και του Θεού, πολιτική, οικονομική, κοινωνική και ηθική εξουσία. Οποιοσδήποτε όμως κι αν είναι ο χαρακτήρας αυτής της εξουσίας, ο δήμιος που σε εξουσιάζει είναι πάντα ο ίδιος: είναι ο φόβος για την τιμωρία, με τη μια ή με την άλλη μορφή. Φοβάσαι το Θεό και το διάβολο, τον παπά και το γείτονα, τον εργοδότη και το αφεντικό σου, τον πολιτικό και το χωροφύλακα, το δικαστή και το δεσμοφύλακα, το νόμο και την κυβέρνηση. Ολόκληρη η ζωή σου είναι μια μακριά αλυσίδα από φόβους — φόβους που τσακίζουν το κορμί και τυραννάνε την ψυχή σου. Πάνω σ' αυτούς τους φόβους βασίζεται η εξουσία του Θεού, της εκκλησίας, των γονέων, του καπιταλιστή και του κυβερνήτη.

Άνοιξε την καρδιά σου και δες αν δεν είναι αλήθεια αυτά που λέω. Ακόμη κι ανάμεσα στα παιδάκια, ο δεκάχρονος Τζόνι εξουσιάζει το μικρότερο αδερφάκι του με την εξουσία που του δίνει η μεγαλύτερη σωματική του δύναμη, όπως ακριβώς τον Τζόνι τον εξουσιάζει ο πατέρας του με τη μεγαλύτερη σωματική του δύναμη και με την εν γένει εξάρτηση του Τζόνι απ' αυτόν. Δέχεσαι την εξουσία του παπά και του ιεροκήρυκα γιατί φοβάσαι ότι μπορούν «να κατευθύνουν πάνω σου την οργή του Θεού». Υποτάσσεσαι στο αφεντικό, στο δικαστή και στην κυβέρνηση γιατί έχουν την εξουσία να σου στερήσουν τη δουλειά, να καταστρέψουν την επιχείρησή σου, να σε κλείσουν στη φυλακή — μια εξουσία που, ας το πούμε κι αυτό, εσύ μοναχός σου τους την έδωσες.

Η εξουσία, λοιπόν, κυβερνά όλη σου τη ζωή, η εξουσία του παρελθόντος και του παρόντος, των νεκρών και των ζωντανών· η ζωή σου είναι μια διαρκής καταπάτηση και παραβίαση του εαυτού σου, μια μόνιμη

υποταγή στις σκέψεις και στις επιθυμίες κάποιου άλλου.

Κι όσο καταπατούν και παραβιάζουν τη ζωή σου, τόσο κι εσύ υποσυνείδητα εκδικείσαι καταπιέζοντας και καταπατώντας τη ζωή άλλων πάνω στους οποίους ασκείς εξουσία ή μπορείς να τους αναγκάσεις να κάνουν κάτι με τη σωματική ή την ηθική σου δύναμη. Μ' αυτό τον τρόπο ολόκληρη η ζωή έχει καταντήσει μια αλλοπρόσαλλη κουρελού που αποτελείται από εξουσία, κυριαρχία και υποταγή, διαταγές και υπακοή, καταναγκασμό και υποδούλωση, κυβερνώντες και κυβερνώμενους, βία και δύναμη με χίλιες μορφές.

Ας μη σε ξαφνιάζει, λοιπόν, το γεγονός ότι και ιδεαλιστές ακόμη είναι πιασμένοι στα πλοκάμια αυτού του πνεύματος της εξουσίας και της βίας, και αναγκάζονται συχνά από τα συναισθήματα και το περιβάλλον τους να διαπράξουν επιθετικές πράξεις — σε απόλυτη αντίθεση με τις ιδέες τους.

Είμαστε όλοι μας ακόμη βάρβαροι, γιατί καταφεύγουμε στη δύναμη και στη βία προκειμένου να ρυθμίσουμε τις υποχρεώσεις, τις δυσκολίες και τα προβλήματά μας. Η βία προκαλείται από την άγνοια, είναι το όπλο των αδύνατων. Οι δυνατοί στην καρδιά και στο μυαλό δεν έχουν ανάγκη από τη βία, γιατί τους κάνει ακαταμάχητους η επίγνωση του ότι έχουν δίκιο. Όσο απομακρυνόμαστε από τον πρωτόγονο άνθρωπο και από την εποχή του πέλεκυ, τόσο λιγότερη ανάγκη υπάρχει να προσφεύγουμε στη δύναμη και στη βία. Όσο περισσότερο φωτισμένος θα γίνεται ο άνθρωπος, τόσο λιγότερο θα καταφεύγει στην πίεση και στον καταναγκασμό. Θα σηκωθεί απ' τη λάσπη και θα ορθώσει το ανάστημά του: δεν θα γονατίσει πια μπροστά σε κανένα τσάρο, ούτε της γης ούτε του ουρανού. Θα γίνει ολοκληρωμένος άνθρωπος, απ' τη στιγμή που θα απαξιεί να κυβερνά και θα αρνείται να τον κυβερνάνε. Θα γίνει αληθινά ελεύθερος μόνον όταν θα πάψουν να υπάρχουν αφεντικά.

Ιδανικό του αναρχισμού είναι μια τέτοια κατάσταση· μια κοινωνία χωρίς εξουσία και καταναγκασμό, όπου όλοι οι άνθρωποι θα είναι ίσοι και θα ζουν ελεύθερα,

ειρηνικά και αρμονικά.

Η λέξη **αναρχία** είναι ελληνική και σημαίνει χωρίς «αρχή», χωρίς βία και χωρίς κυβέρνηση —γιατί η κυβέρνηση είναι η πηγή της βίας, των περιορισμών και του καταναγκασμού.

Επομένως, αναρχία[3] δεν σημαίνει αταξία και χάος, όπως νόμιζες. Είναι το αντίθετό τους· σημαίνει όχι κυβέρνηση, δηλαδή ελευθερία και όχι δεσμεύσεις. Η αταξία είναι τέκνο της εξουσίας και του καταναγκασμού. Η ελευθερία είναι η μητέρα της τάξης.

«Ωραίο ιδανικό», μου λες, «είναι όμως κατάλληλο μόνο για άγγελους».

Ας δούμε, λοιπόν, αν μπορούμε να αποκτήσουμε τα φτερά που μας χρειάζονται για να φτάσουμε σ' αυτή την ιδανική κοινωνική κατάσταση.

3. Τί είναι ο αναρχισμός;

«Μπορείς να μας πεις με λίγα λόγια τί είναι πραγματικά ο αναρχισμός;» ρωτά ο φίλος σου.

Θα προσπαθήσω. Με δυό κουβέντες: ο αναρχισμός πρεσβεύει ότι μπορούμε να ζήσουμε σε μια κοινωνία όπου δεν θα υπάρχει κανενός είδους καταναγκασμός.

Μια ζωή χωρίς καταναγκασμό σημαίνει, βέβαια, ελευθερία· σημαίνει να μη σε αναγκάζουν να κάνεις κάτι, σημαίνει να έχεις τη δυνατότητα να ζεις τη ζωή που νομίζεις ότι σου ταιριάζει.

Δεν μπορείς να ζήσεις μια τέτοια ζωή αν δεν καταργήσεις τους θεσμούς που περιορίζουν την ελευθερία σου και παρεμβαίνουν στη ζωή σου, τις δομές που σε αναγκάζουν να ενεργείς με τρόπο διαφορετικό απ' αυτόν με τον οποίο πράγματι θέλεις.

Ποιοί είναι αυτοί οι θεσμοί κι αυτές οι δομές; Ας δούμε τί πρέπει να καταργήσουμε προκειμένου να εξασφαλίσουμε μια ελεύθερη κι αρμονική ζωή. Απ' τη στιγμή που θα καταλάβουμε τί πρέπει να καταργηθεί και τί πρέπει να πάρει τη θέση του, θα βρούμε και τον τρόπο για να το πετύχουμε.

Τί πρέπει, λοιπόν, να καταργήσουμε για να εξασφαλίσουμε την ελευθερία;

Πρώτα απ' όλα, βέβαια, αυτό που κυρίως παρεμβαίνει στη ζωή σου, αυτό που δυσχεραίνει κι εμποδίζει την ελεύθερη δραστηριότητα· αυτό που παραβιάζει την ελευθερία σου και σε αναγκάζει να ζεις με τρόπο διαφορετικό απ' αυτόν με τον οποίο πραγματικά θα ήθελες.

Αυτό είναι η κυβέρνηση.

Δες την καλά και θα καταλάβεις ότι η κυβέρνηση είναι ο μεγαλύτερος καταπατητής· επιπλέον, είναι ο χειρότερος εγκληματίας που γνώρισε ποτέ ο άνθρωπος. Γεμίζει τον κόσμο με βία, με απάτη, με δόλο, με καταπίεση και με δυστυχία. Όπως είπε κάποτε ένας μεγάλος σοφός «η ανάσα της είναι δηλητήριο». Καταστρέφει ό,τι αγγίζει.

«Μάλιστα, κυβέρνηση σημαίνει βία και είναι κάτι κακό», παραδέχεσαι· «μπορούμε, όμως, να ζήσουμε χωρίς κυβέρνηση;»

Γι' αυτό ακριβώς θέλουμε να μιλήσουμε. Λοιπόν, αν σε ρωτούσα εάν **εσύ** έχεις ανάγκη την κυβέρνηση, είμαι βέβαιος ότι θα απαντούσες πως εσύ δεν την έχεις ανάγκη, αλλά πως την έχουν ανάγκη οι άλλοι.

Αν, όμως, ρωτούσες οποιονδήποτε απ' αυτούς τους «άλλους», θα έπαιρνες την ίδια απάντηση: θα σου έλεγε πως δεν την έχει ανάγκη εκείνος, αλλά πως την έχουν ανάγκη «οι άλλοι».

Γιατί έχει ο καθένας τη γνώμη ότι εκείνος μπορεί να είναι αρκετά τίμιος χωρίς το χωροφύλακα, αλλά ότι το ρόπαλο χρειάζεται για «τους άλλους»;

«Οι άνθρωποι θα λήστευαν και θα σκότωναν ο ένας τον άλλον αν δεν υπήρχε ούτε κυβέρνηση ούτε νόμος», μου λες.

Αν πράγματι έκαναν κάτι τέτοιο, **γιατί** θα το έκαναν; Δυο λόγοι θα τους έσπρωχναν να το κάνουν: είτε το ότι τους αρέσει, είτε κάποιοι άλλοι λόγοι. Αν εξετάσουμε αυτούς τους άλλους λόγους, μπορεί να βρούμε και το γιατρικό.

Ας υποθέσουμε ότι εσύ, εγώ και καμιά εικοσαριά

άλλοι ναυαγήσαμε και βγήκαμε σ' ένα νησί πλούσιο σε κάθε λογής καρπούς. Θα 'πρεπε, βέβαια, να δουλεύουμε για να μαζεύουμε την τροφή μας. Ας υποθέσουμε ότι κάποιος δήλωνε ότι όλα ήταν δικά του και ότι κανένας δεν θα έπαιρνε ούτε μπουκιά αν δεν του πλήρωνε πρόστιμο. Θα αγανακτούσαμε, έτσι δεν είναι; Θα χλευάζαμε τις απαιτήσεις του. Αν δοκίμαζε να τις επιβάλει, θα τον ρίχναμε στη θάλασσα και καλά θα κάναμε, έτσι δεν είναι;

Ας υποθέσουμε, επιπλέον, ότι εμείς και οι πατέρες μας είχαμε καλλιεργήσει το νησί και είχαμε φτιάξει όλα τα απαραίτητα για τη ζωή και την καλοπέρασή μας· έστω ότι ερχόταν κάποιος και ήθελε να τα κάνει δικά του. Τί θα λέγαμε; Θα τον αγνοούσαμε, έτσι δεν είναι; Θα του λέγαμε ότι μπορούσε να μοιραστεί τη ζωή μας και τη δουλειά μας. Αν όμως επέμενε ότι ήταν ιδιοκτήτης του νησιού, έβγαζε ένα μάτσο χαρτιά κι έλεγε ότι αυτά αποδείκνυαν πως όλα του ανήκαν; Θα του λέγαμε ότι είναι τρελός και θα συνεχίζαμε τη δουλειά μας. Αν, όμως, είχε πίσω του μια κυβέρνηση, θα της ζητούσε να προστατεύσει τα «δικαιώματά του», και η κυβέρνηση θα έστελνε αστυνομία και στρατό για να μας διώξει και να «αποδώσει στον νόμιμο κάτοχο την ιδιοκτησία του».

Αυτός είναι ο προορισμός της κυβέρνησης· γι' αυτό υπάρχει η κυβέρνηση κι αυτό κάνει διαρκώς.

Πιστεύεις, λοιπόν, ακόμη ότι χωρίς αυτό το πράγμα που λέγεται κυβέρνηση θα ληστεύαμε και θα σκοτώναμε ο ένας τον άλλο;

Η αλήθεια δεν είναι ότι ληστεύουμε και σκοτώνουμε με την κυβέρνηση; 'Ολα αυτά συμβαίνουν γιατί η κυβέρνηση δεν μας εξασφαλίζει τα όσα δικαιούμαστε, αλλά αντίθετα μας τα παίρνει και τα δίνει σ' εκείνους που δεν έχουν κανένα δικαίωμα σ' αυτά.

Αν ξυπνούσες ένα πρωί και μάθαινες ότι δεν υπήρχε πια κυβέρνηση, μήπως η πρώτη σου σκέψη θα ήταν να βγεις στο δρόμο και να σκοτώσεις κάποιον; 'Οχι· ξέρεις ότι αυτό που λέω είναι ανόητο. Μιλούμε για υγιείς, φυσιολογικούς ανθρώπους. Οι άρρωστοι έχουν ανάγκη

απ' τη φροντίδα των γιατρών και των ψυχιάτρων· θα έπρεπε να μπουν σε νοσοκομεία και να θεραπευτούν.

Το πιθανότερο είναι ότι αν εσύ ή ο Τζόνσον ξυπνούσατε και βλέπατε ότι δεν υπαρχει κυβέρνηση, θα προσπαθούσατε να οργανώσετε τη ζωή σας μέσα στις καινούριες συνθήκες.

Μπορεί, βέβαια, αν δεις έπειτα ανθρώπους να καλοτρώνε ενώ εσύ πεινάς, να ζητήσεις να φας· και θα 'χεις απόλυτο δίκιο. Δίκιο θα είχε και οποιοσδήποτε άλλος, πράγμα που σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν θα ανέχονταν να έχει μόνον ένας στα χέρια του όλα τα καλά της ζωής· θα ήθελαν κι εκείνοι το μερτικό τους. Σημαίνει, επιπλέον, ότι οι φτωχοί θα αρνούνταν να παραμείνουν φτωχοί αν άλλοι ζούσαν πλουσιοπάροχα. Σημαίνει ότι ο εργάτης θα αρνούνταν να δώσει αυτά που παράγει στο αφεντικό που διατείνεται ότι το εργοστάσιο και όλα όσα παράγονται εκεί «είναι δικά του». Σημαίνει ότι ο καλλιεργητής δεν θα άφηνε χέρσα χιλιάδες στρέμματα, ενώ δεν θα είχε αρκετή γη για κείνον και για την οικογένειά του. Σημαίνει ότι δεν θα επιτρεπόταν σε κανέναν να έχει το μονοπώλιο ούτε στη γη ούτε στα άλλα μέσα παραγωγής. Σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν θα ανέχονταν πια την

ατομική ιδιοκτησία **στις πηγές της ζωής**. Τότε θα πιστεύουμε ότι το μεγαλύτερο έγκλημα θα είναι το να κατέχουν μερικοί περισσότερα απ' όσα τους χρειάζονται για να ζήσουν δώδεκα ζωές ενώ οι γείτονές τους δεν θα έχουν αρκετό ψωμί για τα παιδιά τους. Σημαίνει ότι όλοι οι άνθρωποι θα μοιράζονται τον κοινωνικό πλούτο, και ότι όλοι θα συμμετέχουν στην παραγωγή αυτού του πλούτου.

Σημαίνει, με δυό λόγια, ότι για πρώτη φορά στην ιστορία αντί για το νόμο θα θριαμβεύσουν το σωστό, η δικαιοσύνη και η ισότητα.

Βλέπεις, λοιπόν, ότι η κατάργηση της κυβέρνησης σημαίνει και κατάργηση των μονοπωλίων και της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής και διανομής.

Έπεται ότι όταν καταργηθεί η κυβέρνηση, θα χαθούν

μαζί της και η μισθωτή δουλεία και ο καπιταλισμός, γιατί αυτά δεν μπορούν να υπάρξουν χωρίς την υποστήριξη και την προστασία της κυβέρνησης. Γιατί ο άνθρωπος που θα υποστήριζε ότι του ανήκε το νησί που είπαμε παραπάνω, δεν θα μπορούσε να ικανοποιήσει την απαίτησή του χωρίς τη βοήθεια της κυβέρνησης.

Μια τέτοια κατάσταση πραγμάτων όπου θα είχαμε ελευθερία και όχι κυβέρνηση, θα ήταν **η αναρχία**· ενώ η ισότητα στη χρήση των αγαθών που θα έπαιρνε τη θέση της ατομικής ιδιοκτησίας, θα ήταν **ο κομμουνισμός**.

Θα ήταν ο **κομμουνιστικός αναρχισμός.**

«Α, κομμουνισμός», αναφωνεί ο φίλος σου· «μα εσύ μας έλεγες ότι δεν είσαι μπολσεβίκος!»

Όχι, δεν είμαι μπολσεβίκος, γιατί οι μπολσεβίκοι θέλουν μια ισχυρή κυβέρνηση ή ένα ισχυρό κράτος, ενώ αναρχισμός σημαίνει πλήρη κατάργηση του κράτους και της κυβέρνησης.

«Καλά, οι μπολσεβίκοι δεν είναι κομμουνιστές;» με ρωτάς.

Είναι, αλλά θέλουν να αναγκάσουν τους ανθρώπους να ζήσουν κομμουνιστικά με τη δικτατορία και την κυβέρνησή τους. Αντίθετα, αναρχικός κομμουνισμός σημαίνει εθελοντικός κομμουνισμός, κομμουνισμός που ειναι απόρροια της ελεύθερης εκλογής μας.

«Καταλαβαίνω τη διαφορά. Κάτι τέτοιο θα ήταν πράγματι θαυμάσιο», παραδέχεται ο φίλος σου. «Πιστεύεις, όμως, ότι είναι δυνατόν κάτι τέτοιο;»

4. Είναι δυνατόν να υπάρχει αναρχία;

«Θα ήταν δυνατόν», απαντάς, «φτάνει να μπορούσαμε να ζήσουμε χωρίς κυβέρνηση. Μπορούμε όμως;»

Θα απαντούσες πιό σωστά στην ερώτηση αν εξέταζες τη δική σου ζωή.

Τί ρόλο παίζει η κυβέρνηση στη ζωή σου; Σε βοηθάει να ζεις; Σε ταΐζει, σε ντύνει, σου παρέχει στέγη; Σου χρειάζεται η βοήθειά της για να εργαστείς ή να παίξεις; Όταν είσαι άρρωστος, φωνάζεις το γιατρό ή το

χωροφύλακα; Μπορεί η κυβέρνηση να σου δώσει περισσότερες ικανότητες απ' αυτές που σου χάρισε η φύση; Μήπως μπορεί να σε προφυλάξει απ' την αρρώστεια, από τα γηρατειά κι από το θάνατο;

Σκέψου την καθημερινή σου ζωή και θα δεις ότι στην πραγματικότητα η κυβέρνηση δεν παίζει κανένα θετικό ρόλο σ' αυτήν· μόνο μπερδεύεται στις δουλειές σου, σε αναγκάζει να κάνεις ορισμένα πράγματα ή σε εμποδίζει να κάνεις κάποια άλλα. Σε υποχρεώνει, λογουχάρη, να πληρώνεις φόρους και να την στηρίζεις, είτε θέλεις είτε όχι. Σου φοράει το χακί και σε παίρνει στο στρατό. Επεμβαίνει στην προσωπική σου ζωή, σου δίνει εντολές, σε αναγκάζει να κάνεις κάτι, προδιαγράφει τη συμπεριφορά σου και, γενικά, σε κάνει ό,τι θέλει. Σου λέει ακόμη και τί πρέπει να πιστεύεις και σε τιμωρεί αν σκέφτεσαι αλλιώτικα ή αν κάνεις κάτι διαφορετικό. Σου επιβάλλει το τι να φας και το τι να πιείς, κι αν δεν υπακούσεις σε κλείνει στη φυλακή ή σε σκοτώνει. Σε διατάζει κι εξουσιάζει σε κάθε βήμα τη ζωή σου. Σου φέρεται λες και είσαι κακομαθημένο, **ανεύθυνο** παιδάκι που έχει ανάγκη από το στιβαρό χέρι του κηδεμόνα· αν παρακούσεις, όμως, σε θεωρεί **υπεύθυνο**.

Θα εξετάσουμε παρακάτω με λεπτομέρειες πώς θα είναι η ζωή σε μια αναρχική κοινωνία και θα δούμε τί συνθήκες θα επικρατούν και ποιοί θεσμοί θα υπάρχουν σε κείνη την κοινωνία, πώς θα λειτουργούν και τί αντίκτυπο θα έχουν στη συμπεριφορά των ανθρώπων.

Προς το παρόν, θέλουμε να αποδείξουμε ότι είναι δυνατόν να υπάρχει αναρχία, ότι η αναρχία είναι εφικτή.

Πώς είναι σήμερα η ζωή του μέσου ανθρώπου; Όλο σου τον χρόνο τον αναλώνεις για να βγάλεις το ψωμί σου. Είσαι τόσο απορροφημένος σ' αυτό, ώστε ελάχιστος χρόνος σου μένει για να ζήσεις, για να χαρείς τη ζωή. Δεν έχεις ούτε χρόνο, ούτε χρήμα. Είσαι τυχερός αν έχεις κάποιο πόρο, κάποια δουλειά. Πέφτει κάποτε και αναδουλειά, ανεργία: χιλιάδες άνθρωποι χάνουν τη δουλειά τους κάθε χρόνο σε κάθε χώρα.

Τότε δεν έχεις ούτε εισόδημα, ούτε μισθό. Οδηγείσαι

στην αβεβαιότητα και στη στέρηση, στην αρρώστεια, στην απελπισία και στην αυτοκτονία. Έρχεται φτώχεια κι εγκληματικότητα. Για να μετριαστεί αυτή η φτώχεια κτίζουμε άσυλα, φτωχοκομεία, νοσοκομεία· όλα αυτά γίνονται με τα χρήματα από τους φόρους που πληρώνεις. Για την πρόληψη και για την τιμωρία των εγκλημάτων, εσύ πάλι, θρέφεις αστυνομίες, επιθεωρητές, σώματα ασφαλείας, δικαστές, δικηγόρους και δεσμοφύλακες. Μπορείς να διανοηθείς τίποτε πιό παράλογο και πιό άσκοπο; Οι νομοθέτες θεσπίζουν νόμους, οι δικαστές τους ερμηνεύουν, τα όργανα τους εκτελούν, η αστυνομία ορμάει και πιάνει τον ένοχο και, τέλος, ο δεσμοφύλακας τον φυλάγει. Πάμπολλα πρόσωπα και θεσμοί έχουν μοναδικό προορισμό το να εμποδίσουν τον άνεργο να κλέψει και να τον τιμωρήσουν αν δοκιμάσει κάτι τέτοιο. Έπειτα του δίνουν τα απαραίτητα για τη ζωή, που η έλλειψή τους τον ανάγκασε να παραβεί το νόμο. Αφού εκτίσει μια μικρή ή μεγάλη ποινή τον αφήνουν ελεύθερο. Αν δεν καταφέρει να βρει δουλειά, αρχίζει πάλι ο ίδιος κύκλος: κλοπή, σύλληψη, δίκη, φυλακή, κοκ.

Αυτή είναι μια χοντρική αλλά πιστή περιγραφή του ανόητου συστήματός μας· του ανόητου και αναποτελεσματικού συστήματός μας. Κι αυτό το σύστημα το στηρίζουν ο νόμος και η κυβέρνηση.

Δεν είναι περίεργο το γεγονός ότι οι περισσότεροι άνθρωποι φαντάζονται πως δεν θα μπορούσαν να ζήσουν χωρίς κυβέρνηση, όταν στην πραγματικότητα η καθημερινή τους ζωή δεν έχει καμιά σχέση μ' αυτήν, όταν δεν την έχουν καμιά ανάγκη, και όταν η μοναδική επαφή τους γίνεται όταν ο νόμος κι η κυβέρνηση μπερδεύονται στη ζωή τους;

«Μα, θα μπορούσε να επικρατεί τάξη και ασφάλεια χωρίς νόμο και χωρίς κυβέρνηση;» με ρωτάς. «Ποιός θα μας προστάτευε από τους εγκληματίες;»

Η αλήθεια είναι ότι αυτό που ονομάζεται «νόμος και τάξη» είναι στην πραγματικότητα η χειρότερη αταξία. Η λίγη τάξη και η λίγη ειρήνη που έχουμε οφείλονται στην καλή θέληση και στη συνεννόηση των ανθρώπων, που

υπάρχουν παρά την κυβέρνηση. Χρειάζεσαι κυβέρνηση για να σου πει να μη μπεις μπροστά σ' ένα κινούμενο αυτοκίνητο; Την χρειάζεσαι για να σου επιβάλει να μην πηδήξεις από τη γέφυρα του Μπρούκλιν ή από τον πύργο του Άιφελ;

Ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ον: δεν μπορεί να ζήσει μόνος· ζει σε κοινότητες ή σε κοινωνίες. Η ανάγκη του ενός για τον άλλο και τα κοινά συμφέροντα μας οδηγούν στη συγκρότηση ενώσεων που έχουν σκοπό να μας δώσουν σιγουριά και άνεση. Αυτή η συνεργασία γίνεται ελεύθερα, εθελοντικά· δεν χρειάζεται καμιά κυβέρνηση για να μας αναγκάσει να συνεργαστούμε. Συμμετέχεις σ' έναν αθλητικό όμιλο ή σε μια χορωδία γιατί εκεί σε σπρώχνουν οι κλίσεις σου, και συνεργάζεσαι με τους υπόλοιπους χωρίς να σε αναγκάσει κανένας να το κάνεις. Ο επιστήμονας, ο συγγραφέας, ο καλλιτέχνης και ο εφευρέτης θέλουν να έρθουν σε επαφή με ανθρώπους που έχουν τα ίδια ενδιαφέροντα μ' αυτούς προκειμένου να εμπνευστούν και να βοηθηθούν αμοιβαία. Οι παρορμήσεις και οι ανάγκες τους είναι το πιό ισχυρό κίνητρο· η παρεμβολή μιας κυβέρνησης ή μιας εξουσίας θα καταφέρουν μόνο να παρεμποδίσουν τις δραστηριότητές τους.

Σ' ολόκληρη τη ζωή σου θα βλέπεις ότι αυτό που παρακινεί τους ανθρώπους να συνεργάζονται, να προστατεύουν και να βοηθούν ο ένας τον άλλο, είναι οι ανάγκες και οι κλίσεις τους. Εδώ βρίσκεται η διαφορά ανάμεσα στο να τακτοποιείς τα πράγματα και στο να κυβερνάς τους ανθρώπους· ανάμεσα στο να κάνεις κάτι επειδή το θέλεις και στο να σε αναγκάζουν να το κάνεις. Αυτή είναι η διαφορά ανάμεσα στην ελευθερία και στον καταναγκασμό, ανάμεσα στον αναρχισμό και στην κυβέρνηση, γιατί αναρχισμός σημαίνει ελεύθερη συνεργασία και όχι αναγκαστική συμμετοχή. Σημαίνει να μπουν αρμονία και τάξη στη θέση της παρέμβασης και της αταξίας που επικρατούν σήμερα.

«Ποιός, όμως, θα μας προστατεύει από τα εγκλήματα και τους εγκληματίες;» με ρωτάς.

Ρώτησε καλύτερα τον εαυτό σου αν η κυβέρνηση μας

προστατεύει πραγματικά απ' αυτά. Μήπως η ίδια η κυβέρνηση δεν δημιουργεί και δεν στηρίζει καταστάσεις που ευνοούν τα εγκλήματα; Αυτά που καλλιεργούν το πνεύμα της μη ανοχής και της καταδίωξης, του μίσους και της βίας, δεν είναι η παραβίαση και η βία που πάνω τους στηρίζονται όλες οι κυβερνήσεις; Δεν πληθαίνουν τα εγκλήματα με την αύξηση της φτώχειας και της αδικίας — που τα ευνοεί η κυβέρνηση; Δεν είναι η ίδια η κυβέρνηση η μεγαλύτερη αδικία και το μεγαλύτερο έγκλημα;

Τα εγκλήματα τα γεννούν οι οικονομικές συνθήκες, η κοινωνική ανισότητα — τα σφάλματα και τα δεινά που απορρέουν από την κυβέρνηση και τα μονοπώλια. Η κυβέρνηση και ο νόμος μπορούν μόνο να τιμωρήσουν τον εγκληματία. Δεν μπορούν ούτε να εξαλείψουν ούτε να προλάβουν το έγκλημα. Το μοναδικό πραγματικό γιατρικό για το έγκλημα είναι το ξερίζωμα των αιτιών που το προκαλούν, κι αυτό δεν μπορεί να το κάνει ποτέ η κυβέρνηση· γιατί η κυβέρνηση υπάρχει ακριβώς για να προστατεύει αυτά τα αίτια. Το έγκλημα μπορεί να εξαλειφθεί μόνον όταν πάψουν να υπάρχουν οι συνθήκες που το γεννούν. Κι αυτό δεν μπορεί να το κάνει η κυβέρνηση.

Αναρχισμός θα πει κατάργηση αυτών των συνθηκών. Τα εγκλήματα που γεννούν η κυβέρνηση, η καταπίεση και η αδικία, η ανισότητα και η φτώχεια, θα χαθούν όταν επικρατήσει ο αναρχισμός. Κι ας μη ξεχνούμε ότι αυτά είναι τα αίτια των περισσότερων εγκλημάτων.

Βέβαια, για λίγο καιρό ακόμη, θα διαπράττονται ορισμένα εγκλήματα· μιλώ γι' αυτά που τα γεννούν η ζήλεια, το πάθος και το πνεύμα του καταναγκασμού και της βίας τα οποία επικρατούν σήμερα στον κόσμο. Κι αυτά, όμως, παιδιά της εξουσίας και της ιδιοκτησίας, θα χαθούν σιγά σιγά όταν επικρατήσουν οι συνθήκες οι οποίες θα αλλάξουν το περιβάλλον που τα καλλιεργεί.

Επομένως, η αναρχία ούτε θα θρέψει το έγκλημα ούτε θα του δώσει έδαφος για να αναπτυχθεί. Τις αντικοινωνικές πράξεις που θα διαπράττονται μερικές φορές θα τις βλέπουμε σαν κατάλοιπα των παλιότερων αρρωστη-

μένων συνθηκών και διαθέσεων, και θα τις αντιμετωπίζουμε όχι σαν εγκλήματα μα σαν πράξεις που οφείλονται σε διανοητικές διαταραχές.

Η αναρχία θα δώσει πρώτα πρώτα τροφή στον «εγκληματία» και θα του εξασφαλίσει μια δουλειά· δεν θα τον επιτηρήσει, δεν θα τον δικάσει και δεν θα τον φυλακίσει για να καταντήσει στο τέλος να θρέφει κι αυτόν και τους πολλούς άλλους που θα πρέπει να τον επιτηρούν και να τον ταΐζουν. Είναι βέβαιο ότι ακόμη κι αυτό το παράδειγμα δείχνει πόσο πιό λογική και πιό απλή θα είναι η ζωή σε σύγκριση με τη σημερινή όταν επικρατήσει ο αναρχισμός.

Η αλήθεια είναι ότι η ζωή μας σήμερα είναι μπερδεμένη, πολύπλοκη, συγχυσμένη και μη ικανοποιητική από οποιαδήποτε σκοπιά κι αν την εξετάσουμε. Γι' αυτό και υπάρχει τόση δυστυχία και τόση δυσαρέσκεια. Ο εργάτης δεν είναι ικανοποιημένος· ούτε το αφεντικό είναι ευτυχισμένο γιατί ανησυχεί διαρκώς για τους «δύσκολους καιρούς» που θα τον κάνουν να χάσει και το χρήμα και τη δύναμή του. Ο φόβος για το αύριο στέκει σαν απειλητικό φάντασμα έξω απ' τις πόρτες και των φτωχών και των πλούσιων.

Είναι βέβαιο ότι ο εργάτης δεν έχει τίποτε να χάσει αν αλλάξει το καθεστώς του καπιταλισμού και της κυβέρνησης κι αν επικρατήσει η αναρχία, δηλαδή η απουσία της οποιασδήποτε κυβέρνησης.

Και στη μεσαία τάξη επικρατεί τόση αβεβαιότητα για το αύριο όση σχεδόν και στους εργάτες. Γιατί τα μέλη της εξαρτώνται από την καλή θέληση του εργοστασιάρχη και του μεγαλέμπορα, των μεγάλων βιομηχανικών και χρηματιστικών εταιριών· κινδυνεύουν, επομένως, σε κάθε στιγμή να χρεωκοπήσουν και να καταστραφούν.

Ακόμη και ο μεγαλοκαπιταλιστής έχει πολύ λίγα να χάσει από τη μετατροπή του σημερινού συστήματος σε αναρχία, γιατί όταν επικρατήσει η αναρχία θα είναι εξασφαλισμένη η ζωή και η άνεση ολονών· με την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας θα χαθεί και ο φόβος που φέρνει ο ανταγωνισμός. Όλοι θα έχουν τη

δυνατότητα να ζήσουν και να χαρούν τη ζωή τους όπως θέλουν.

Πρόσθεσε σ' αυτά και το ότι θα ζούμε μέσα στην ειρήνη και την αρμονία· θα ανακουφιστούμε που θα απαλλαγούμε από τα οικονομικά και τα υλικά άγχη· θα συνειδητοποιήσουμε ότι βρισκόμαστε σ' έναν φιλικό κόσμο, όπου το κεφάλι μας δεν θα το σκοτίζουν οι φθόνοι ούτε οι επαγγελματικές αντιζηλίες· σ' έναν κόσμο όπου θα ζουν αδέρφια, μέσα σε ένα περιβάλλον ελευθερίας και γενικής ευημερίας.

Είναι σχεδόν αδύνατο να συλλάβεις τις θαυμαστές δυνατότητες που θα ανοιχτούν μπροστά σ' έναν άνθρωπο που θα ζει στην κοινωνία του κομμουνιστικού αναρχισμού. Ο επιστήμονας θα μπορέσει να αφοσιωθεί απερίσπαστος στα αγαπημένα του ζητήματα και δεν θα ανησυχεί για τον επιούσιο. Ο εφευρέτης θα έχει στη διάθεσή του ό,τι του χρειάζεται για να μπορέσει να ωφελήσει την ανθρωπότητα με τις ανακαλύψεις και τις εφευρέσεις του. Ο συγγραφέας, ο ποιητής, ο καλλιτέχνης — όλοι θα κάνουν ό,τι καλύτερο μπορούν πετώντας με τα φτερά της ελευθερίας και της κοινωνικής αρμονίας.

Μόνο τότε θα επικρατήσουν αυτόματα η δικαιοσύνη και το σωστό. Κι ας μην υποτιμούμε το ρόλο που παίζουν αυτά τα συναισθήματα στη ζωή του ατόμου ή του έθνους. Γιατί δεν ζούμε μόνο με ψωμί. Είναι αλήθεια ότι δεν μπορούμε να ζήσουμε αν δεν μπορέσουμε πρώτα να ικανοποιήσουμε τις σωματικές μας ανάγκες. Η ικανοποίηση, όμως, αυτών των αναγκών δεν αποτελεί κατά κανένα τρόπο ολόκληρη τη ζωή. Ο πολιτισμός μας, αφήνοντας εκατομμύρια ανθρώπους να πεινούν, έκανε κέντρο του σύμπαντος το στομάχι. Σε μια ορθολογικά οργανωμένη κοινωνία, όμως, όπου όλα θα υπάρχουν σε αφθονία, το ζήτημα της επιβίωσης, η εξασφάλιση της ζωής θα θεωρείται κάτι αυτονόητο και θα προσφέρεται ελεύθερα όπως ο αέρας. Τα συναισθήματα της συμπάθειας, της δικαιοσύνης και της αγάπης για το σωστό, θα έχουν την ευκαιρία να αναπτυχθούν, να ικανοποιηθούν, να επεκταθούν και να μεγαλώσουν. Ακόμη και σήμερα η αίσθηση

της δικαιοσύνης και η αγάπη για το σωστό είναι ακόμη ζωντανή στην καρδιά των ανθρώπων, παρά τους τόσους αιώνες καταπίεσης και εξαχρείωσης. Δεν έχει ξεριζωθεί, δεν μπορεί να ξεριζωθεί, γιατί γεννιέται και αναπτύσσεται μέσα στον άνθρωπο, γιατί είναι ένστικτο εξίσου δυνατό και εξίσου ζωτικό για την ευτυχία μας, με το ένστικτο της αυτοσυντήρησης. Η δυστυχία του σημερινού κόσμου δεν οφείλεται μόνο στην έλλειψη υλικών αγαθών. Ο άνθρωπος μπορεί να ανεχτεί την πείνα αλλά όχι και το να επικρατεί η αδικία. Όταν καταλαβαίνεις ότι σου φέρονται άδικα οδηγείσαι στη διαμαρτυρία και στην εξέγερση εξίσου γρήγορα, ή και γρηγορότερα ακόμη, από όταν πεινάς. Η πείνα μπορεί να είναι αυτό που φαίνεται ότι προκαλεί κάθε επανάσταση και κάθε εξέγερση, κάτω απ' αυτήν όμως κρύβεται ο ανταγωνισμός και το μίσος του λαού για κείνους που τον αδικούν και τον κακομεταχειρίζονται. Η αλήθεια είναι ότι το σωστό και η δικαιοσύνη παίζουν στη ζωή μας πολύ πιό σπουδαίο ρόλο απ' αυτόν που νομίζουν οι περισσότεροι άνθρωποι. Όσοι το αρνούνται αυτό ξέρουν ελάχιστα τόσο για την ανθρώπινη φύση όσο και για την ιστορία. Στην καθημερινή μας ζωή βλέπουμε συνέχεια ανθρώπους να αγανακτούν όταν γίνεται κάτι που το θεωρούν άδικο. «Δεν είναι σωστό», λέει ενστικτωδώς ο άνθρωπος που αισθάνεται ότι τον αδικησαν. Βέβαια, το πώς εννοεί κάποιος το άδικο και το δίκαιο εξαρτάται από την παράδοση, το περιβάλλον και την ανατροφή του. Όποια, όμως, κι αν είναι η γνώμη του γι' αυτά, η φύση του τον παρακινεί να αγανακτήσει όταν βλέπει κάτι που το θεωρεί στραβό και άδικο.

Αυτό αληθεύει προκειμένου και για την ιστορία. Οι περισσότερες επαναστάσεις και οι περισσότεροι πόλεμοι έγιναν για ιδέες που θεωρούνταν σωστές ή λαθεμένες, και όχι για υλικές αιτίες. Οι μαρξιστές μπορεί να μας αντιτείνουν ότι οι απόψεις μας για το δίκαιο και για το άδικο διαμορφώνονται από τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν, αυτό όμως δεν αλλάζει σε τίποτα το γεγονός ότι η αγάπη για το δίκαιο και το σωστό παρακίνησε τους

ανθρώπους σε πράξεις ηρωισμού και αυτοθυσίας για χάρη των ιδανικών τους.

Τους Χριστούς και τους Βούδες όλων των εποχών δεν τους γέννησε κάτι υλικό αλλά η βαθιά τους πίστη στη δικαιοσύνη και στο σωστό. Οι πρωτοπόροι σε όλες τις ανθρώπινες προσπάθειες υπέφεραν τις συκοφαντίες, τις διώξεις και το θάνατο ακόμη, όχι για να τους θεωρήσουμε εμείς μεγάλους αλλά γιατί πίστευαν ότι αγωνίζονταν για το σωστό. Ο Τζον Χους, ο Λούθηρος, ο Τζορντάνο Μπρούνο, ο Σαβοναρόλα, ο Γαλιλέος και πλήθος άλλοι θρησκευτικοί και κοινωνικοί ιδεολόγοι αγωνίστηκαν και πέθαναν υπερασπίζοντας αυτό που πίστευαν ότι ήταν σωστό. Το ίδιο έγινε και στην επιστήμη, την τέχνη, τη φιλοσοφία, την ποίηση και την εκπαίδευση· υπήρξαν άνθρωποι από την εποχή του Σωκράτη ως τις μέρες μας που αφιέρωσαν τη ζωή τους στην αλήθεια και στη δικαιοσύνη. Στον τομέα της πολιτικής και της κοινωνικής προόδου, αρχίζοντας από τον Μωυσή και τον Σπάρτακο, οι πιό έξοχοι άνθρωποι αφιέρωσαν τη ζωή τους στην υπεράσπιση των ιδανικών της ελευθερίας και της ισότητας. Κι αυτή η δύναμη των ιδεών να παρακινούν τους ανθρώπους σε δράση, δεν περιορίστηκε μόνο σε ορισμένα εξαιρετικά άτομα. Ενέπνεε και το λαό στο σύνολό του. Ο Αμερικανικός Πόλεμος της Ανεξαρτησίας, λογουχάρη, άρχισε γιατί οι άποικοι αγανάκτησαν από το άδικο μέτρο να πληρώνουν φόρους χωρίς να αντιπροσωπεύονται πολιτικά. Επί διακόσια χρόνια γίνονταν Σταυροφορίες για να κατοχυρωθεί η κυριαρχία των χριστιανών στους Άγιους Τόπους. Αυτό το θρησκευτικό ιδανικό έδωσε τη δύναμη σε έξι εκατομμύρια άντρες, και σε στρατιές παιδιών ακόμη, να αντιμετωπίσουν απερίγραπτες δυσκολίες, την πανούκλα και το θάνατο, για χάρη του σωστού και της δικαιοσύνης. Ακόμη και στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, μολονότι ήταν στην ουσία πόλεμος που αφορούσε τους καπιταλιστές, πολέμησαν εκατομμύρια άνθρωποι που πίστευαν βαθιά ότι πολεμούσαν για το δίκαιο, για τη δημοκρατία και για τον τερματισμό όλων των πολέμων.

Σ' ολόκληρη, λοιπόν, την ιστορία, τόσο του παρελθόντος όσο και του παρόντος, η αγάπη για το σωστό και το δίκαιο έσπρωξε τον άνθρωπο, ατομικά και συλλογικά, σε πράξεις αυτοθυσίας και αυταπάρνησης, και τον ανέβασε πολύ ψηλότερα από την άθλια και ανιαρή καθημερινή του ζωή. Είναι, βέβαια, τραγικό να εκδηλώνεται αυτός ο ιδεαλισμός με την καταδίωξη, τη βία και τις σφαγές. Τις μορφές που θα έπαιρνε τις διαμόρφωναν η φαυλότητα και τα συμφέροντα των βασιλιάδων, των παπάδων και των αρχόντων, η άγνοια και ο φανατισμός. Το πνεύμα, όμως, που κινούσε τους κοινούς ανθρώπους ήταν το πνεύμα της αγάπης για το σωστό και το δίκαιο. Ολόκληρη η εμπειρία του παρελθόντος αποδεικνύει ότι αυτό το πνεύμα είναι πάντα ζωντανό και ότι επηρεάζει έντονα και καθοριστικά όλες τις πτυχές της ζωής των ανθρώπων.

Οι συνθήκες της σημερινής ζωής εξασθενίζουν και νοθεύουν αυτό το ανώτερο χαρακτηριστικό των ανθρώπων, του δίνουν λάθος έκφραση και το στρέφουν προς την κατεύθυνση της μη ανεκτικότητας, της καταδίωξης, του μίσους και των προστριβών. Μόλις, όμως, ο άνθρωπος απελευθερωθεί από τις κακές επιρροές των υλικών συμφερόντων, μόλις ξεφύγει από την άγνοια και τον ταξικό ανταγωνισμό, το έμφυτο σ' αυτόν πνεύμα της αγάπης για το σωστό και το δίκαιο θα βρει καινούριους τρόπους έκφρασης, τρόπους που θα οδηγήσουν στη συναδέλφωση και στην καλοπιστία, στην ειρήνη ανάμεσα στα άτομα και στην κοινωνική αρμονία.

Μόνο σε συνθήκες αναρχίας θα μπορέσει να αναπτυχθεί ολόπλευρα αυτό το πνεύμα. Αν απελευθερωθούμε από την εξευτελιστική κι αποκτηνωτική πάλη για τον επιούσιο, αν μοιραστούμε όλοι τη δουλειά και την ευημερία, θα βρουν την ευκαιρία να αναπτυχθούν και να πραγματωθούν με αγαθά αποτελέσματα για τη ζωή μας οι καλύτερες ιδιότητες της καρδιάς και του μυαλού μας. Ο άνθρωπος θα γίνει πράγματι το ευγενέστερο πλάσμα της φύσης, κάτι που τώρα μόνο να το ονειρευτεί κανείς μπορεί.

Γι' αυτούς τους λόγους η αναρχία είναι το ιδανικό

όχι μόνο μιας επιμέρους τάξης ή κοινωνικού στρώματος, αλλά όλων των ανθρώπων· γιατί θα μας ωφελήσει, απ' όλες τις απόψεις, όλους μας. Ο αναρχισμός εκφράζει έναν οικουμενικό και προαιώνιο πόθο της ανθρωπότητας.

Επομένως, όλοι οι άντρες κι όλες οι γυναίκες θα έπρεπε να αγωνιστούν για να επικρατήσει η αναρχία. Και οπωσδήποτε, αυτό θα έκαναν αν είχαν καταλάβει πόσο ωραία και πόσο δίκαιη θα ήταν μια τέτοια καινούρια κοινωνία. Κάθε άνθρωπος που έχει αισθήματα και κοινό νου κλίνει προς τον αναρχισμό. Κάθε άνθρωπος που αγανακτεί απ' τα στραβά και τις αδικίες, απ' τα δεινά, τη διαφθορά και την εξαχρείωση της καθημερινής μας ζωής, συμπαθεί από ένστικτο την αναρχία. Κάθε άνθρωπος που στην καρδιά του δεν έχουν πεθάνει η ευγένεια, η συμπάθεια και η αγάπη για τους συνανθρώπους του πρέπει να ενδιαφερθεί για να πάει μπροστά η υπόθεση του αναρχισμού. Κάθε άνθρωπος που υποφέρει από τη φτώχεια και τη δυστυχία, την τυραννία και την καταπίεση, θα έπρεπε να λαχταράει την αναρχία. Όλοι οι άντρες κι όλες οι γυναίκες που αγαπούν την ελευθερία και τη δικαιοσύνη θα έπρεπε να βοηθήσουν να πραγματωθεί η αναρχία.

Και το κυριότερο και το πιό σημαντικό απ' όλα; η πραγμάτωση της αναρχίας πρέπει να γίνει σκοπός των καταπιεσμένων και των δυστυχισμένων όλου του κόσμου. Εκείνων που χτίζουν παλάτια ενώ οι ίδιοι κατοικούν σε τρώγλες· εκείνων που στρώνουν το τραπέζι της ζωής, μα δεν τους επιτρέπουν να κάτσουν σ' αυτό· εκείνων που δημιουργούν τον πλούτο του κόσμου ενώ οι ίδιοι δεν έχουν τίποτα· εκείνων που γεμίζουν τη ζωή με χαρά και λαμπρότητα, μα που οι ίδιοι ζουν περιφρονημένοι στα βάθη του σκοταδιού· των Σαμψών της ζωής που τους στερούν τη δύναμη ο φόβος κι η άγνοια· των ανήμπορων Γιγάντων της δουλειάς, του προλεταριάτου του πνεύματος και των χεριών, των βιομηχανικών κι αγροτικών εργατών. Όλοι αυτοί θα έπρεπε ν' αγκαλιάσουν με χαρά την αναρχία.

Σ' αυτούς απευθύνεται κατά κύριο λόγο ο αναρχι-

σμός· αυτοί πρέπει, πρώτα και κύρια, να αγωνιστούν για να φέρουν την καινούρια ζωή που θα τους ανταμείψει με το παραπάνω και θα φέρει σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα την ελευθερία, την ευημερία, τη χαρά και την ευτυχία.

«Θαυμάσιο πράγμα», μου λες· «θα λειτουργήσει όμως; Και πώς θα φτάσουμε στην αναρχία;»

5. Θα λειτουργήσει ο κομμουνιστικός αναρχισμός;

Όπως είδαμε πιό πάνω, η ζωή δεν μπορεί να είναι ούτε ελεύθερη ούτε σίγουρη, ούτε αρμονική ούτε ικανοποιητική, εκτός αν στηρίζεται στις αρχές της δικαιοσύνης και της τιμιότητας. Το πρώτο πράγμα που χρειάζεται για να υπάρχει δικαιοσύνη είναι ισότητα στην ελευθερία και ίσες ευκαιρίες για όλους.

Όσο υπάρχουν η κυβέρνηση και η εκμετάλλευση δεν μπορεί να υπάρξουν ούτε ισότητα στην ελευθερία, ούτε ίσες ευκαιρίες για όλους — μπορεί να υπάρξουν μόνο τα στραβά και τα κακά της σημερινής κοινωνίας.

Ο κομμουνιστικός αναρχισμός βασίζεται στο ότι αναγνωρίζει αυτή την αναμφισβήτητη αλήθεια. Στηρίζεται στην αρχή της απουσίας κάθε καταπίεσης και κάθε καταναγκασμού· μ' άλλα λόγια, στην ελευθερία και στις ίσες ευκαιρίες.

Μια ζωή στηριγμένη σ' αυτή τη βάση ικανοποιεί τις απαιτήσεις της δικαιοσύνης. Εσύ θα είσαι τελείως ελεύθερος, και όλοι οι άλλοι θα είναι εξίσου ελεύθεροι, πράγμα που σημαίνει ότι κανένας δεν θα έχει το δικαίωμα να πιέζει και να πειθαναγκάζει κάποιον άλλον· γιατί ο κάθε λογής καταναγκασμός θίγει την ελευθερία σου.

Με τον ίδιο τρόπο, οι ίσες ευκαιρίες είναι προνόμιο όλων. Καταργούνται, επομένως, το μονοπώλιο και η ατομική ιδιοκτησία στα μέσα της ύπαρξης ώστε να δοθούν ίσες ευκαιρίες σε όλους.

Αν έχουμε στο μυαλό μας αυτή την απλή αρχή της ισότητας στην ελευθερία και των ίσων ευκαιριών, θα

μπορέσουμε να δώσουμε λύση στα προβλήματα που μας θέτει η οικοδόμηση μιας κομμουνιστικής αναρχικής κοινωνίας.

Πολιτικά, λοιπόν, ο άνθρωπος δεν θα αναγνωρίζει καμία εξουσία που θα μπορεί να τον πιέζει ή να τον αναγκάζει να κάνει κάτι που δεν θέλει. Η κυβέρνηση θα καταργηθεί.

Οικονομικά, δεν θα επιτρέπεται η αποκλειστική κατοχή από ένα άτομο των πηγών της ζωής προκειμένου να μπορούν όλοι να έχουν ίσες ευκαιρίες και να τις χρησιμοποιούν.

Η αναρχία, λοιπόν, δεν μπορεί να ανεχτεί το μονοπώλιο στη γη και την ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, διανομής, επικοινωνίας και μεταφοράς. Όλοι πρέπει να μπορούν ελεύθερα να χρησιμοποιούν ό,τι τους χρειάζεται για να ζουν.

Επομένως, κομμουνιστικός αναρχισμός σημαίνει συνοπτικά τα ακόλουθα: πρώτον, κατάργηση της κυβέρνησης, της καταναγκαστικής εξουσίας και όλων των μηχανισμών τους, και δεύτερον, συλλογική ιδιοκτησία — που θα πει συμμετοχή όλων ελεύθερα και ισότιμα τόσο στη δουλειά όσο και στην ευημερία.

«Είπες ότι η αναρχία θα κατοχυρώσει την οικονομική ισότητα», παρατηρεί ο φίλος σου. «Μήπως αυτό σημαίνει ίση πληρωμή σε όλους;» Ναι, αυτό σημαίνει· μπορούμε να το διατυπώσουμε κι αλλιώς: ισότιμη συμμετοχή στη γενική ευημερία. Γιατί, όπως ήδη ξέρουμε, η εργασία είναι κοινωνική. Κανένας δεν μπορεί να δημιουργήσει τίποτα ολομόναχος, μόνο με τις δικές του προσπάθειες. Αν, επομένως, η εργασία είναι κοινωνική, είναι εύλογο και οι καρποί της, ο πλούτος που παράγεται, να είναι είναι επίσης κοινωνικοί, να ανήκουν δηλαδή σ' ολόκληρη την κοινότητα. Κανένας, λοιπόν, δεν μπορεί να έχει δίκιο όταν έχει την απαίτηση να κατέχει αποκλειστικά ένα μέρος του κοινωνικού πλούτου. Γιατί τον κοινωνικό πλούτο πρέπει να τον απολαμβάνουν ισότιμα όλοι.

«Γιατί, όμως, να μη δίνουμε στον καθένα ανάλογα με

την αξία της εργασίας του;» με ρωτάς.

Γιατί δεν υπάρχει κανένας τρόπος για να μετρήσουμε την αξία. Εδώ βρίσκεται και η διαφορά ανάμεσα σε αξία και σε τιμή. Αξία θα πει τι αξίζει ένα πράγμα, ενώ τιμή είναι το πόσο μπορεί να πουληθεί ή να αγοραστεί στην αγορά. Το πόσο αξίζει στ' αλήθεια ένα πράγμα δεν μπορεί να το πει κανένας. Οι θεωρητικοί της πολιτικής οικονομίας υποστηρίζουν ότι η αξία ενός εμπορεύματος είναι η ποσότητα της εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή του, της «κοινωνικά αναγκαίας εργασίας» όπως το διατυπώνει ο Μαρξ. Είναι φανερό, όμως, ότι αυτό το μέτρο σύγκρισης δεν είναι δίκαιο. Ας υποθέσουμε ότι ο ξυλουργός δούλεψε τρεις ώρες για να φτιάξει μια καρέκλα, ενώ ο χειρούργος έκανε σε μισή ώρα μόνο μια εγχείρηση που σου έσωσε τη ζωή. Αν η ποσότητα της εργασίας που χρειάστηκε καθορίζει την αξία, τότε η καρέκλα αξίζει περισσότερο από τη ζωή σου. Ολοφάνερη ανοησία, βέβαια[4]. Κι αν ακόμη μετρούσες τα χρόνια των σπουδών και της εξάσκησης που χρειάστηκαν στο χειρούργο για να μπορέσει να κάνει την εγχείρηση, πώς θα υπολόγιζες πόσο ακριβώς αξίζει «η μια ώρα εγχείρησης»; Και ο ξυλουργός και ο οικοδόμος χρειάστηκε να εξασκηθούν προτού μπορέσουν να κάνουν καλά τη δουλειά τους· όταν όμως κλείνεις μια συμφωνία μαζί τους για να σου κάνουν μια δουλειά, αυτά τα χρόνια της μαθητείας δεν τα μετράς. Κι ύστερα, πρέπει να υπολογιστεί και η ιδιαίτερη ικανότητα κι η επιδεξιότητα που πρέπει να έχει στη δουλειά του ο κάθε εργάτης, συγγραφέας, καλλιτέχνης ή γιατρός. Αυτός ο παράγοντας, όμως, είναι καθαρά ατομικός και προσωπικός. Πώς, λοιπόν, να εκτιμήσεις την αξία του;

Γι' αυτούς τους λόγους δεν μπορεί να καθοριστεί η αξία. Το ίδιο πράγμα μπορεί ν' αξίζει πολλά για κάποιον, και τίποτα ή ελάχιστα για έναν άλλο. Μπορεί ν' αξίζει πολλά ή λίγα ακόμη και για τον ίδιο άνθρωπο σε διαφορετικές στιγμές. Ένα διαμάντι, ένας πίνακας ζωγραφικής, ένα βιβλίο, μπορεί να αξίζουν πολλά για κάποιον και ελάχιστα για κάποιον άλλο. Μια φραντζόλα ψωμί

μπορεί να αξίζει πολλά για σένα όταν πεινάς, αλλά πολύ λιγότερα όταν δεν πεινάς. Επομένως, η πραγματική αξία ενός πράγματος δεν μπορεί να εκτιμηθεί με βεβαιότητα, αφού είναι ποσοτικά απροσδιόριστη.

Η τιμή, απ' την άλλη μεριά, υπολογίζεται εύκολα. Αν είναι διαθέσιμες πέντε φραντζόλες ψωμί και θέλουν να αγοράσουν ψωμί δέκα άνθρωποι, η τιμή του ψωμιού θα ανέβει. Αν υπάρχουν δέκα φραντζόλες και μόνο πέντε αγοραστές, η τιμή θα πέσει. Η τιμή εξαρτάται απ' την προσφορά και τη ζήτηση.

Η ανταλλαγή των εμπορευμάτων με βάση την τιμή τους οδηγεί στο κέρδος, στην πλεονεκτική θέση κάποιου και στην εκμετάλλευση· κοντολογίς, σε μια μορφή καπιταλισμού. Αν εξαλείψεις τα κέρδη, δεν μπορείς να έχεις κανένα σύστημα υπολογισμού των τιμών, ούτε κανένα σύστημα μισθοδοσίας ή πληρωμής. Αυτό σημαίνει ότι η ανταλλαγή πρέπει να γίνεται σύμφωνα με την αξία. Η αξία, όμως, δεν μπορεί να υπολογιστεί ούτε να επαληθευτεί, άρα η ανταλλαγή πρέπει να είναι ελεύθερη και να μη βασίζεται στην «ισότητα» της αξίας, γιατί τέτοια «ισότητα» δεν υπάρχει. Μ' άλλα λόγια, η εργασία και τα προϊόντα της πρέπει να ανταλλάσσονται χωρίς μεσολάβηση της τιμής, χωρίς κέρδος, ελεύθερα ανάλογα με τις ανάγκες. Αυτό οδηγεί λογικά στην από κοινού ιδιοκτησία και στην από κοινού χρήση. Σύστημα που είναι και λογικό, και δίκαιο, και τίμιο, και που ονομάζεται κομμουνισμός (κοινοκτημοσύνη).

«Είναι, όμως, δίκαιο να παίρνουν όλοι τα ίδια;» με ρωτάς.

«Ο μυαλωμένος κι ο βλάκας, ο ικανός κι ο ανίκανος, όλοι τα ίδια; Δεν θα έπρεπε να υπάρχει διάκριση, μια ειδική έστω αναγνώριση των πιό ικανών;»

Άσε με να σε ρωτήσω εγώ, φίλε μου: θα πρέπει να τιμωρήσουμε έναν άνθρωπο γιατί η φύση δεν τον προίκισε τόσο γενναιόδωρα όσο τον δυνατότερο και πιό ταλαντούχο γείτονά του; Θα πρέπει να προσθέσουμε στην αδυναμία που του έδωσε η φύση και την ανθρώπινη αδικία; Αυτό που μπορούμε να περιμένουμε όλο κι όλο

από έναν άνθρωπο είναι το να κάνει ό,τι μπορεί — είναι δυνατόν να κάνει κάποιος περισσότερα απ' όσα μπορεί; Κι αν ο Τζον δεν μπορεί να κάνει όσα ο αδελφός του ο Τζιμ, πρόκειται για ατυχία και όχι για σφάλμα που θα έπρεπε να τιμωρήσουμε.

Δεν υπάρχει τίποτε πιό επικίνδυνο από τις διακρίσεις. Απ' τη στιγμή που αρχίζεις να κάνεις διακρίσεις σε βάρος του λιγότερο ικανού, εγκαθιδρύεις συνθήκες που θρέφουν τη δυσαρέσκεια και την πικρία: γεννάς τη ζήλεια, το φθόνο και τη διχόνοια. Θα θεωρούσες, βέβαια, κτηνώδες το να στερήσεις από τον λιγότερο ικανό τον αέρα ή το νερό που του χρειάζεται. Δεν θα έπρεπε αυτή η ίδια αρχή να εφαρμόζεται και προκειμένου για τις άλλες ανάγκες του ανθρώπου; Κι ύστερα, η τροφή, η ένδυση και η στέγαση είναι τα πιό ασήμαντα ζητήματα για την παγκόσμια οικονομία.

Ο πιό ασφαλής τρόπος για να παρακινήσουμε κάποιον να βάλει τα δυνατά του δεν είναι οι σε βάρος του διακρίσεις, αλλά η αντιμετώπισή του ως ίσου με τους άλλους. Αυτή είναι η πιό αποτελεσματική ενθάρρυνση και το πιό αποτελεσματικό κίνητρο. Είναι κάτι και δίκαιο και ανθρώπινο.

«Τί θα κάνεις, όμως, με τον τεμπέλη, μ' εκείνον που δεν θέλει να δουλέψει;» ρωτάει ο φίλος σου.

Η ερώτηση είναι πολύ σημαντική· θα ξαφνιαστείς, ίσως, πάρα πολύ άμα σου πω ότι αυτό που λέμε τεμπελιά στην πραγματικότητα δεν υπάρχει. Ένας άνθρωπος που τον λέμε τεμπέλη είναι συνήθως ένα τετράγωνο ποδάρι σε μια στρόγγυλη τρύπα. Είναι, δηλαδή, ο σωστός άνθρωπος σε λάθος θέση. Και ξέρουμε όλοι μας ότι ένας άνθρωπος σε λάθος θέση θα είναι είτε αναποτελεσματικός είτε νωθρός. Γιατί αυτά που ονομάζουμε τεμπελιά και αδεξιότητα είναι απλώς ακαταλληλότητα, λάθος τοποθέτηση. Αν σε αναγκάσουν να κάνεις κάτι που δεν ταιριάζει με τις κλίσεις ή την ιδιοσυγκρασία σου, δεν θα κάνεις καλή δουλειά· αν σε αναγκάσουν να κάνεις κάτι που δεν σ' ενδιαφέρει, θα φανείς τεμπέλης.

Όποιος έχει ασχοληθεί με δουλειές όπου συμμετέ-

χουν πολλοί άνθρωποι, το καταλαβαίνει αυτό. Ιδιαίτερα πειστική απόδειξη είναι η ζωή στη φυλακή — και, στο κάτω κάτω, η ζωή για τους περισσότερους ανθρώπους σήμερα είναι ζωή σε μια μεγάλη φυλακή. Όλοι οι δεσμοφύλακες θα σου πουν ότι οι φυλακισμένοι στους οποίους ανατίθενται καθήκοντα που δεν τους ενδιαφέρουν και που δεν έχουν την ικανότητα να τα εκτελέσουν, είναι πάντα τεμπέληδες και τους τιμωρούν διαρκώς. Μόλις, όμως, αυτοί οι «σκληροτράχηλοι κατάδικοι» ασχοληθούν με κάτι που ταιριάζει με τις κλίσεις τους, γίνονται «υποδειγματικοί» — όπως λένε οι δεσμοφύλακες.

Και το παράδειγμα της Ρωσίας έχει αποδείξει πέρα από κάθε αμφισβήτηση την αλήθεια αυτού που λέω. Απέδειξε πόσο λίγο γνωρίζουμε τις ανθρώπινες ικανότητες και το τί αντίκτυπο έχει πάνω τους ο περίγυρος — πως το σφάλμα που προέρχεται από τις κακές συνθήκες το αποδίδουμε σε κακή συμπεριφορά. Ρώσοι πρόσφυγες που ζούσαν μια θλιβερή κι ανούσια ζωή στις ξένες χώρες, επιστρέφοντας στη χώρα τους και βρίσκοντας στην Επανάσταση έναν τομέα κατάλληλο για να δράσουν, έκαναν θαυμάσια δουλειά στον τομέα που τους ταίριαζε, εξελίχθηκαν σε εξαίρετους οργανωτές, σχεδιαστές σιδηροδρόμων και εφευρέτες στη βιομηχανία. Πολλοί ρώσοι που είναι σήμερα πασίγνωστοι στο εξωτερικό, θεωρούνταν νωθροί και ανίκανοι όταν ζούσαν σε συνθήκες όπου δεν μπορούσαν να δώσουν έκφραση στις ικανότητες και στην ενεργητικότητά τους.

Τέτοια είναι η ανθρώπινη φύση: αποτελεσματικότητα σε κάτι, σημαίνει κλίση και ικανότητα γι' αυτό· εργατικότητα και επιμέλεια σημαίνουν ενδιαφέρον. Γι' αυτό υπάρχει τόση αναποτελεσματικότητα και τόση τεμπελιά στον κόσμο σήμερα. Γιατί, ποιός βρίσκεται στην πραγματικότητα σήμερα στη θέση που του ταιριάζει; ποιός δουλεύει σε κάτι που του αρέσει και τον ενδιαφέρει πραγματικά;

Στις σημερινές συνθήκες προσφέρονται ελάχιστες δυνατότητες στο μέσο άνθρωπο για να αφοσιωθεί σε κάτι που ταιριάζει στις κλίσεις και στις προτιμήσεις του. Το

τυχαίο γεγονός της καταγωγής και της κοινωνικής θέσης προκαθορίζουν, γενικά, την τέχνη ή το επάγγελμά σου. Ο γιός του χρηματιστή δεν γίνεται, κατά κανόνα, ξυλοκόπος, μολονότι μπορεί να του ταιριάζει περισσότερο να ασχολείται με κούτσουρα παρά με τραπεζογραμμάτια. Οι άνθρωποι της μεσαίας τάξης στέλνουν τα παιδιά τους σε κολέγια κι αυτά βγαίνουν από κει γιατροί, δικηγόροι ή μηχανικοί. Αν, όμως, οι γονείς σου είναι εργάτες που δεν μπορούν να σε βοηθήσουν οικονομικά να σπουδάσεις, οι δυνατότητες που έχεις είναι είτε να μπεις σε όποια δουλειά σου τύχει, είτε να μάθεις μια τέχνη όπου βρεις θέση να μαθητεύσεις. Αυτό που θ' αποφασίσει για τη δουλειά ή το επάγγελμά σου, θα είναι η κατάσταση και όχι οι φυσικές σου προτιμήσεις, κλίσεις ή ικανότητες. Είναι, λοιπόν, περίεργο που οι περισσότεροι άνθρωποι, η συντριπτική πλειονότητα στην πραγματικότητα, δεν βρίσκονται στη σωστή θέση; Ρώτησε τους πρώτους εκατό ανθρώπους που θα συναντήσεις στο δρόμο σου αν θα είχαν διαλέξει τη δουλειά που κάνουν, ή αν θα τη συνέχιζαν εάν τους δινόταν η δυνατότητα να διαλέξουν· οι ενενήντα εννέα θα παραδεχτούν ότι θα προτιμούσαν κάποια άλλη απασχόληση. Τους περισσότερους ανθρώπους τους κρατάνε στη λάθος θέση η ανάγκη και τα υλικά οφέλη, ή η ελπίδα γι' αυτά.

Είναι λογικό ένας άνθρωπος να βάζει τα δυνατά του μόνο όταν τον ενδιαφέρει η δουλειά του, όταν αισθάνεται μια φυσική έλξη γι' αυτήν, όταν του αρέσει. Τότε θα είναι φιλόπονος και αποτελεσματικός. Τα αντικείμενα που κατασκεύαζαν οι χειροτέχνες πριν από την εποχή του σύγχρονου καπιταλισμού χαιρόσουν να τα βλέπεις, γιατί ο χειροτέχνης αγαπούσε τη δουλειά του. Μπορείς να περιμένεις από το σημερινό σκλάβο της σύγχρονης βιομηχανίας να κατασκευάζει όμορφα πράγματα; Αφού είναι ένα κομμάτι της μηχανής, ο τελευταίος τροχός της άψυχης βιομηχανίας, και η δουλειά του είναι μηχανική και καταναγκαστική. Πρόσθεσε σ' αυτό και το ότι αισθάνεται πως δεν δουλεύει για τον εαυτό του αλλά για κάποιον άλλο, και πως μισεί τη δουλειά του, ή, στην

καλύτερη περίπτωση, δεν έχει κανένα ενδιαφέρον γι' αυτήν — εκτός απ' το ότι του εξασφαλίζει το βδομαδιάτικο. Αποτέλεσμα είναι οι κοπάνες, η αναποτελεσματικότητα κι η τεμπελιά.

Η ανάγκη για δραστηριότητα είναι ουσιαστική και ενστικτώδης για τον άνθρωπο. Πρόσεξε το παιδί και δες πόσο ισχυρή είναι η παρόρμησή του να δράσει, να κινηθεί, να κάνει κάτι. Είναι ισχυρή και συνεχής παρόρμηση. Το ίδιο συμβαίνει και με τον υγιή άνθρωπο. Η ενεργητικότητα κι η ζωτικότητά του γυρεύουν διέξοδο. Άφησέ τον να κάνει τη δουλειά που θέλει, εκείνο που αγαπά και θα δεις ότι ούτε θα βαρεθεί ούτε θα την κοπανήσει. Αυτό μπορείς να το παρατηρήσεις και σε έναν εργάτη εργοστασίου που έχει την τύχη να κατέχει έναν κηπάκο ή μια σπιθαμή γης για να καλλιεργήσει λουλούδια ή λαχανικά. Όσο κουρασμένος κι αν είναι απ' τη δουλειά του, τον διασκεδάζει η σκληρή δουλειά που κάνει επειδή το θέλει και για δικό του όφελος.

Όταν επικρατήσει ο αναρχισμός ο καθένας θα έχει τη δυνατότητα να ασχοληθεί μ' εκείνα στα οποία τον οδηγούν οι φυσικές του κλίσεις και προτιμήσεις. Η δουλειά θα γίνει ευχαρίστηση αντί για την εξοντωτική σκλαβιά που είναι σήμερα. Η τεμπελιά θα είναι κάτι άγνωστο, ενώ τα αντικείμενα που θα τα γεννούν το ενδιαφέρον και η αγάπη, θα είναι όμορφα και θα μας δίνουν χαρά.

«Μπορεί η δουλειά να γίνει απόλαυση;» με ρωτάς.

Η δουλειά σήμερα είναι μόχθος· είναι δυσάρεστη, εξοντωτική και κουραστική. Συνήθως, όμως, το πιό σκληρό δεν είναι η ίδια η δουλειά: σκληρή την κάνουν οι συνθήκες στις οποίες υποχρεώνεσαι να δουλέψεις. Ιδιαίτερα οι πολλές ώρες, οι ανθυγιεινοί χώροι, η κακή συμπεριφορά των αφεντικών, η κακή πληρωμή κλπ. Κι όμως, κι η πιό άχαρη δουλειά θα μπορούσε να γίνει πιό ελαφριά αν βελτιωνόταν το περιβάλλον στο οποίο γίνεται. Πάρε για παράδειγμα τον καθαρισμό των υπονόμων. Είναι βρώμικη δουλειά και κακοπληρωμένη. Έστω, όμως, ότι θα έπαιρνες 20 δολ. τη μέρα αντί για 5

δολ. αν την έκανες. Αμέσως θα την έβρισκες πιό ελαφριά και πιό ευχάριστη. Αμέσως θα προθυμοποιούνταν περισσότεροι να κάνουν αυτή τη δουλειά. Πράγμα που σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν είναι τεμπέληδες, ούτε και φοβούνται τη σκληρή και άχαρη δουλειά όταν αμείβονται καλά γι' αυτήν. Μια τέτοια δουλειά, όμως, θεωρείται χειρωνακτική και άρα αξιοκαταφρόνητη. Γιατί θεωρείται χειρωνακτική; Δεν είναι χρησιμότατη και απολύτως αναγκαία; Δεν θα έπεφταν στην πόλη μας επιδημίες αν δεν καθαρίζαμε τους δρόμους και τους υπονόμους; Είναι βέβαιο ότι οι άνθρωποι που διατηρούν την πόλη μας καθαρή και υγιεινή είναι πραγματικοί ευεργέτες και παίζουν στην υγεία μας μεγαλύτερο ρόλο από τον οικογενειακό μας γιατρό. Από την άποψη της κοινωνικής χρησιμότητας ο οδοκαθαριστής είναι συνάδελφος του γιατρού: ο δεύτερος μας φροντίζει αφού αρρωστήσουμε, ο πρώτος όμως μας βοηθάει να κρατηθούμε υγιείς. Κι όμως, το γιατρό τον εκτιμούμε και τον σεβόμαστε, ενώ τον οδοκαθαριστή τον περιφρονούμε. Γιατί; Μήπως γιατί είναι βρώμικη η δουλειά του οδοκαθαριστή; Μα ο χειρούργος πρέπει πολλές φορές να κάνει πολύ πιό «βρώμικες» δουλειές. Τότε γιατί περιφρονούμε τον οδοκαθαριστή; Γιατί **κερδίζει λιγότερα.**

Στο διαστρεβλωμένο μας πολιτισμό αξιολογούμε τα πάντα με βάση το χρήμα που αποφέρουν. Τα άτομα που κάνουν την πιό χρήσιμη δουλειά βρίσκονται πιό χαμηλά στην κοινωνική κλίμακα όταν το επάγγελμά τους δεν αμείβεται καλά. Αν, ωστόσο, συνέβαινε κάτι και ο οδοκαθαριστής έπαιρνε 100 δολ. τη μέρα ενώ ο γιατρός 50 δολ., ο «βρώμικος» οδοκαθαριστής θα κέρδιζε αμέσως το σεβασμό και θα αποκτούσε μεγαλύτερο κοινωνικό κύρος· από «βρωμερός εργάτης» που ήταν, θα γινόταν ο δυσεύρετος κύριος με το καλό εισόδημα.

Βλέπεις, λοιπόν, ότι αυτό που σήμερα —στο σύστημα του κέρδους— καθορίζει την αξία της δουλειάς και την «αξία» του ανθρώπου, είναι η πληρωμή, η ανταμοιβή, **η κλίμακα των μισθών** και όχι η πραγματική αξία ή το ποιόν του.

Μια ορθολογική κοινωνία — μια κοινωνία όπου θα επικρατούσε η αναρχία — θα είχε τελείως διαφορετικά μέτρα γι' αυτά τα ζητήματα. Οι άνθρωποι τότε θα εκτιμώνταν ανάλογα με **την προθυμία τους να ωφελήσουν το σύνολο.**

Μπορείς να διανοηθείς τι μεγάλες αλλαγές θα έφερνε μια τέτοια καινούρια αντιμετώπιση; Όλοι πασχίζουμε να κερδίσουμε την εκτίμηση και τον θαυμασμό των συνανθρώπων μας· πρόκειται για τονωτικά που χωρίς αυτά δεν μπορούμε να ζήσουμε. Ακόμη και στη φυλακή έχω δει πώς ο επιδέξιος πορτοφολάς ή ληστής χρηματοκιβωτίων πασχίζει να κερδίσει την αναγνώριση των φίλων του και πόσο σκληρά προσπαθεί να αποσπάσει την εκτίμησή τους. Οι γνώμες του κύκλου μας κυβερνούν τη συμπεριφορά μας. Το κοινωνικό περιβάλλον καθορίζει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις αξίες μας και τη συμπεριφορά μας. Η προσωπική σου εμπειρία θα σου πει πόσο αληθινό είναι αυτό, και επομένως δεν θα ξαφνιαστείς όταν σου πω ότι σε μια αναρχική κοινωνία οι άνθρωποι θα επιζητούν την πιό χρήσιμη και την πιό σκληρή δουλειά και όχι την πιό ελαφριά. Αν το καταλάβεις αυτό, δεν θα φοβάσαι πια την τεμπελιά και την κοπάνα.

Πάντως, το πιό σκληρό και το πιό κοπιαστικό καθήκον θα μπορούσε να γίνει ευκολότερο και καθαρότερο απ' ό,τι σήμερα. Ο καπιταλιστής εργοδότης δεν θέλει να ξοδέψει χρήματα για να κάνει τη δουλειά των εργαζόμενων πιο ευχάριστη και λιγότερο κοπιαστική, παρά μόνο αν υποχρεωθεί. Θα επιφέρει βελτιώσεις μόνον όταν απ' αυτές θα μπορέσει να αυξήσει τα κέρδη του, δεν θα ξοδέψει όμως ούτε δεκάρα για ανθρωπιστικούς λόγους. Ωστόσο, εδώ θα έπρεπε να υπενθυμίσω ότι οι πιο έξυπνοι εργοδότες αρχίζουν να καταλαβαίνουν ότι έχουν και οικονομικά οφέλη αν βελτιώνουν τους εργοστασιακούς χώρους, αν τους κάνουν πιό υγιεινούς κι αν βελτιώνουν τις συνθήκες δουλειάς. Καταλαβαίνουν ότι πρόκειται για πολύ αποδοτική επένδυση: ικανοποιεί τους εργάτες και άρα κάνει παραγωγικότερη τη δουλειά τους. Αυτή η αρχή ισχύει. Σήμερα, βέβαια, την εκμεταλλεύον-

ται με μοναδικό σκοπό την αύξηση των κερδών. Στην αναρχική κοινωνία, όμως, θα την εφαρμόζουμε από ενδιαφέρον για την υγεία των εργατών και για να ελαφρύνουμε τη δουλειά και όχι για να βγάλουμε κέρδος απ' αυτήν. Η μηχανική έχει προοδεύσει πολύ και εξελίσσεται διαρκώς· ο σύγχρονος μηχανολογικός εξοπλισμός και οι συσκευές που εξοικονομούν εργασία μπορούν να καταργήσουν την πολύ σκληρή δουλειά. Σε πολλές βιομηχανίες, όπως στα ανθρακωρυχεία, για παράδειγμα, δεν εισάγονται οι καινούριες τεχνικές ασφάλειες και υγιεινής γιατί τα αφεντικά αδιαφορούν για τη βελτίωση των συνθηκών δουλειάς των εργαζόμενων και δεν θέλουν να κάνουν έξοδα γι' αυτό το λόγο. Σ' ένα σύστημα, όμως, όπου δεν θα επικρατεί το κυνήγι του κέρδους, η τεχνική και η επιστήμη θα εργάζονται αποκλειστικά με γνώμονα την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ασφάλεια, υγιεινή, άνεση και ικανοποίηση στην εργασία.

«Όσο άνετη κι αν κάνεις τη δουλειά, ένα οχτάωρο τη μέρα δεν είναι ευχαρίστηση», παρατηρεί ο φίλος σου.

Έχεις απόλυτο δίκιο. Αναλογίστηκες, όμως, ποτέ γιατί πρέπει να δουλεύουμε ένα οχτάωρο τη μέρα; Ξέρεις ότι δεν πάει πολύς καιρός που οι άνθρωποι δούλευαν σκληρά δώδεκα με δεκατέσσερις ώρες τη μέρα και ότι τόσο δουλεύουν ακόμη σε υπανάπτυκτες χώρες, όπως η Κίνα ή η Ινδία;

Μπορεί να αποδειχτεί στατιστικά ότι το πολύ τρεις ώρες δουλειάς τη μέρα είναι αρκετές για να θρέψουν, να στεγάσουν και να ντύσουν όλους τους ανθρώπους και να τους προσφέρουν όχι μόνο τα αναγκαία μα και όλες τις σύγχρονες ανέσεις της ζωής. Φτάνει να σκεφτείς ότι ούτε ένας στους πέντε δεν κάνει σήμερα παραγωγική δουλειά. Ολόκληρο τον κόσμο τον ζει ο μόχθος μιας ελάχιστης μειονότητας.

Πρώτα απ' όλα, σκέψου πόση δουλειά γίνεται σήμερα που σε μια αναρχική κοινωνία θα ήταν περιττή. Πάρε τους στρατούς και τους στόλους όλων των χωρών, και σκέψου πόσα εκατομμύρια άνθρωποι θα κάνουν χρήσιμη και παραγωγική δουλειά μόλις καταργηθεί ο

πόλεμος — πράγμα που θα γίνει οπωσδήποτε μόλις επικρατήσει η αναρχία.

Σήμερα, σε κάθε χώρα, η εργατική τάξη συντηρεί τα εκατομμύρια των ανθρώπων που δεν συνεισφέρουν τίποτε στην ευημερία της χώρας, που δεν παράγουν τίποτα και δεν εκτελούν καμιά χρήσιμη δουλειά. Αυτά τα εκατομμύρια είναι μόνο καταναλωτές χωρίς πρώτα να έχουν γίνει παραγωγοί. Στις ΗΠΑ, λογουχάρη, από έναν πληθυσμό 120 εκατομμυρίων, οι εργάτες μαζί με τους καλλιεργητές της γης, είναι λιγότεροι από 30 εκατομμύρια. Το ίδιο περίπου συμβαίνει και στις άλλες χώρες.

Είναι, λοιπόν, παράξενο που η δουλειά πρέπει να κρατάει τόσες ώρες όταν δουλεύουν μόνον οι 30 από τους 120 ανθρώπους; Οι μεγάλες επιχειρήσεις με τους γραφιάδες, τους υπάλληλους, τους πράκτορες και τους πλασιέδες, τα δικαστήρια με τους δικηγόρους, τους γραφιάδες καιτους κλητήρες τους· η στρατιά των εισαγγελέων με τους βοηθούς τους· η χωροφυλακή και η αστυνομία· οι εκκλησίες και τα μοναστήρια· τα κοινωφελή ιδρύματα και τα πτωχοκομεία· οι φυλακές με τους δεσμοφύλακες, τους υπάλληλους και τους μη-παραγωγικούς κατάδικους· οι στρατιές των διαφημιστών και των βοηθών τους, που δουλειά τους είναι να σε πείσουν να αγοράσεις πράγματα που ούτε θέλεις ούτε χρειάζεσαι, για να μη μιλήσουμε για όλους εκείνους που ζουν μέσα στη χλιδή τεμπελιάζοντας. Όλοι αυτοί είναι εκατομμύρια σε κάθε χώρα.

Αν, τώρα, όλα αυτά τα εκατομμύρια άνθρωποι έκαναν χρήσιμη δουλειά, θα έπρεπε ο εργάτης να σκοτώνεται επί ένα οχτάωρο τη μέρα; Αν 30 άνθρωποι πρέπει να δουλεύουν επί οχτώ ώρες για να εκτελέσουν ένα έργο, πόσο θα χρειάζεται να δουλέψουν 120 άνθρωποι, για να εκτελέσουν το ίδιο έργο; Δεν θέλω να σε κουράσω με μαθηματικούς υπολογισμούς· τα δεδομένα που έχουμε μας αποδεικνύουν ότι για να γίνουν όλες οι δουλειές που πρέπει θα χρειάζονταν λιγότερες από τρεις ώρες καθημερινής δουλειάς.

Μπορείς να πεις ότι ακόμη και η πιό σκληρή δουλειά δεν θα ήταν απόλαυση — και όχι αυτή η

καταραμένη σκλαβιά που είναι σήμερα — αν χρειαζόταν μόνο τρεις ώρες δουλειά τη μέρα, σε υγιεινές και ευχάριστες συνθήκες, και σε μια ατμόσφαιρα αδελφοσύνης και αγάπης για τη δουλειά;

Κι ύστερα, δεν είναι δύσκολο να προβλέψουμε τη μέρα που κι αυτές ακόμη οι λίγες ώρες εργασίας θα μειωθούν περισσότερο. Γιατί οι τεχνικές βελτιώνονται συνεχώς, και διαρκώς εφευρίσκονται μηχανές που εξοικονομούν εργασία. Πρόοδος της μηχανικής σημαίνει λιγότερη δουλειά και περισσότερες ανέσεις, όπως μπορείς να δεις αν συγκρίνεις τη ζωή στις ΗΠΑ με τη ζωή στην Κίνα ή στην Ινδία. Σ' αυτές τις χώρες εργάζονται σκληρά πολλές ώρες προκειμένου να εξασφαλίσουν τα απολύτως απαραίτητα για τη ζωή, ενώ στις ΗΠΑ ακόμη κι ο μέσος εργαζόμενος ζει πολύ καλύτερα δουλεύοντας πολύ λιγότερες ώρες. Η πρόοδος της επιστήμης και οι εφευρέσεις θα μας δώσουν πολύ περισσότερο ελεύθερο χρόνο για να κάνουμε αυτά που θέλουμε.

Έκανα χοντρικά και βιαστικά μια σκιαγράφηση των δυνατοτήτων που θα έχει η ζωή μας σε ένα κοινωνικό σύστημα όπου θα έχει καταργηθεί το κέρδος. Δεν είναι απαραίτητο να εξετάσουμε και τις παραμικρές λεπτομέρειες ενός τέτοιου κοινωνικού συστήματος· τα όσα έχουμε πει αρκούν για να δείξουν ότι ο κομμουνιστικός αναρχισμός σημαίνει μεγαλύτερη υλική ευημερία και ελεύθερη ζωή για όλους.

Μπορούμε να οραματιστούμε την εποχή που η εργασία θα έχει γίνει ευχάριστη άσκηση, χαρούμενη σωματική δραστηριότητα με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών των ανθρώπων. Τότε ο άνθρωπος θα κοιτάζει πίσω στις μέρες μας και θα αναρωτιέται πώς μπορούσε η δουλειά να ήταν κάποτε σκλαβιά, θα αναρωτιέται πόσο πνευματικά υγιής ήταν μια γενιά που ανεχόταν να βγάζει το ψωμί για όλους το ένα πέμπτο των ανθρώπων με τον ιδρώτα του, ενώ οι υπόλοιποι τεμπέλιαζαν και χασομερούσαν, καταστρέφοντας την υγεία τους και τον κοινωνικό πλούτο. Θα ξαφνιάζονται που κάποτε οι άνθρωποι δεν θεωρούσαν αυτονόητη την ελεύθερη ικανοποίηση

των αναγκών τους, ή που οι άνθρωποι, οι οποίοι από τη φύση τους έχουν ανάγκη από τα ίδια πράγματα, επέμεναν να κάνουν τη ζωή τους δύσκολη και θλιβερή φθονώντας ο ένας τον άλλο. Θα τους φαίνεται απίστευτο το ότι ολόκληρη η ζωή των ανθρώπων ήταν ένας διαρκής σκληρός αγώνας για να κερδίσουν το ψωμί τους σ' έναν κόσμο όπου υπήρχε τόση χλιδή, ένας σκληρός αγώνας που δεν άφηνε στη μεγάλη πλειονότητα ούτε το χρόνο ούτε τη δύναμη για να αναζητήσουν κάτι που θα βελτίωνε το πνεύμα τους και θα τους έκανε καλόκαρδους.

«Η ζωή σε συνθήκες αναρχίας, σε συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής ισότητας, μήπως θα σημαίνει γενική ισοπέδωση;» με ρωτάς.

Όχι, φίλε μου, θα σημαίνει το διαμετρικά αντίθετο. Γιατί ισότητα δεν σημαίνει ίση ποσότητα μα **ίσες ευκαιρίες**. Δεν σημαίνει, λογουχάρη, ότι αν ο Σμιθ χρειάζεται πέντε γεύματα τη μέρα, θα πρέπει κι ο Τζόνσον να τρώει πέντε γεύματα τη μέρα. Αν ο Τζόνσον θέλει μόνο τρία γεύματα ενώ ο Σμιθ χρειάζεται πέντε, οι ποσότητες που θα καταναλώνει ο καθένας μπορεί να είναι άνισες· κι οι δυό άνθρωποι, όμως, θα έχουν απόλυτα ίσες δυνατότητες να καταναλώνουν ο καθένας όσα χρειάζεται, όσα απαιτεί η σωματική του διάπλαση.

Μην κάνεις το λάθος να ταυτίζεις την ισότητα που θα έχουμε όταν υπάρξει ελευθερία με την καταναγκαστική ισότητα που επιβάλλεται στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Η αληθινή αναρχική ισότητα έχει σχέση με την ελευθερία και όχι με την ποσότητα. Δεν σημαίνει, δηλαδή, ότι όλοι πρέπει να τρων, να πίνουν ή να φορούν τα ίδια, να κάνουν την ίδια δουλειά ή να ζουν με τον ίδιο τρόπο. Κάθε άλλο· σημαίνει στην πραγματικότητα το διαμετρικά αντίθετο.

Οι ατομικές ανάγκες και προτιμήσεις διαφέρουν, άρα διαφέρουν και οι ορέξεις. Αυτό που αποτελεί την αληθινή ισότητα είναι **οι ίσες ευκαιρίες**.

Μια τέτοια ισότητα όχι μόνο δεν ισοπεδώνει τους ανθρώπους αλλά ανοίγει το δρόμο για την πιό μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων και ανάπτυξης. Γιατί οι χαρα-

κτήρες των ανθρώπων είναι διαφορετικοί, και μόνον η καταστολή αυτών των διαφορών οδηγεί στην ισοπέδωση, την ομοιομορφία και στην ομοιότητα. Αν είμαστε ελεύθεροι να εξωτερικεύσουμε και να προβάλουμε την ατομικότητά μας, τότε θα αναπτυχθούν και οι φυσικές μας ανομοιότητες και διαφορές.

Λένε ότι ούτε δυο φύλλα ενός φυτού δεν είναι ίδια. Πόσο μάλλον δυο άνθρωποι. Ούτε σ' ολόκληρο τον κόσμο δεν υπάρχουν δυο άνθρωποι ολόιδιοι έστω και στη θωριά· σκέψου πόσο διαφορετικοί θα είναι ως προς τη φυσιολογική, πνευματική και ψυχική τους συγκρότηση. Κι όμως, μόλην αυτή τη διαφοροποίηση και τις χίλιες δυο διαφορές στο χαρακτήρα, αναγκάζουμε σήμερα τους ανθρώπους να είναι ίδιοι. Οι ζωές και οι συνήθειές μας, οι συμπεριφορές κι οι τρόποι μας, ακόμη κι οι σκέψεις και τα συναισθήματά μας μπαίνουν σ' ένα καλούπι και διαμορφώνονται με τον ίδιο τρόπο. Το εξουσιαστικό πνεύμα, ο γραπτός και ο άγραφος νόμος, η παράδοση και το έθιμο μας σπρώχνουν στο ίδιο αυλάκι και προσπαθούν να μας κάνουν αυτόματα χωρίς δική μας θέληση, χωρίς ανεξαρτησία και χωρίς ατομικότητα. Αυτό το ηθικό και πνευματικό βάρος είναι περισσότερο καταστρεπτικό για την ανθρώπινη υπόσταση και την ανάπτυξή μας. Όλοι είμαστε θύματά του, και μόνον οι εξαιρετικά δυνατοί κατορθώνουν να σπάσουν τις αλυσίδες του, κι αυτό μόνον εν μέρει.

Η εξουσία του παρελθόντος και του παρόντος μας επιβάλλει όχι μόνο τη συμπεριφορά μας, μα κυβερνά και το μυαλό και την ψυχή μας· δρα διαρκώς προκειμένου να εξαφανίσει κάθε σύμπτωμα ανομοιομορφίας, ανεξαρτησίας στη συμπεριφορά και ανορθοδοξίας στη γνώμη. Η κοινωνική κατακραυγή πέφτει με όλο της το βάρος πάνω στο κεφάλι του άντρα ή της γυναίκας που τολμά να αψηφήσει τους συμβατικούς κώδικες συμπεριφοράς. Η κοινωνία εκδικείται ανελέητα τον αμφισβητία που αρνείται να ακολουθήσει την πεπατημένη ή τον αιρετικό που δεν πιστεύει στα παραδεδεγμένα. Στην επιστήμη και στην τέχνη, στη λογοτεχνία, στην ποίηση και στη ζωγραφική

αυτό το πνεύμα εξαναγκάζει τον επιστήμονα και τον καλλιτέχνη να σκέφτεται και να εκφράζεται με τον παραδεδεγμένο τρόπο, με αποτέλεσμα τη μίμηση του καθιερωμένου και του εγκεκριμένου, την ομοιομορφία, την ομοιότητα και τη στερεότυπη έκφραση. Τρομερότερη, όμως, είναι η τιμωρία αν είσαι διαφορετικός στην καθημερινή σου ζωή, στις καθημερινές σχέσεις και στην καθημερινή συμπεριφορά. Το ζωγράφο και το λογοτέχνη μπορεί πολλές φορές να τους συγχωρέσουν όταν περιφρονούν το έθιμο και τα καθιερωμένα γιατί, στο κάτω κάτω, η επανάστασή τους περιορίζεται στο χαρτί ή στον καμβά· επηρεάζει μόνο λίγους, συγκριτικά, ανθρώπους. Εκείνους ίσως τους αγνοήσουν ή τους βαφτίσουν εκκεντρικούς που δεν μπορούν να κάνουν και μεγάλη ζημιά· δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο και με τον άνθρωπο της δράσης που αμφισβητεί τα καθιερωμένα πρότυπα με την καθημερινή του ζωή. Γιατί αυτός δεν είναι ακίνδυνος. Τον κάνει επικίνδυνο ή δύναμη του παραδείγματός του, η παρουσία του και μόνο. Δεν μπορούν ούτε να παραβλέψουν ούτε να συγχωρέσουν το ότι παραβιάζει τους κοινωνικούς κανόνες. Τον καταγγέλλουν ως εχθρό της κοινωνίας.

Γι' αυτό, το επαναστατικό αίσθημα ή η επαναστατική σκέψη στην πρωτοποριακή ποίηση ή σε εξαιρετικά διανοουμενίστικες φιλοσοφικές αναζητήσεις μπορεί να συγχωρεθούν, να «περάσουν» από την επίσημη και την ανεπίσημη λογοκρισία, γιατί το πλατύ κοινό ούτε τα διαβάζει ούτε τα καταλαβαίνει. Πες, όμως, τα ίδια επαναστατικά πράγματα με πιό απλό τρόπο, κι αμέσως θα σε χτυπήσουν ανελέητα όλες οι δυνάμεις που θέλουν να διαφυλάξουν το κατεστημένο.

Η υποχώρηση που επιβάλλει ο καταναγκασμός είναι πιό άθλια και πιο ολέθρια κι από το πιό ισχυρό δηλητήριο. Σ' όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας αυτή ήταν το μεγαλύτερο εμπόδιο στην πρόοδο του ανθρώπου, αυτό τον φόρτωσε με χιλιάδες απαγορεύσεις και ταμπού, αυτή βάραινε το μυαλό του και το πνεύμα του με ξεπερασμένους κανόνες και κώδικες, αυτή στόμωνε τη θέ-

ληψή του, του επέβαλε σκέψεις κι αισθήματα, «πρέπει» και «δεν πρέπει» στη συμπεριφορά και στη δράση του. Η ζωή, η τέχνη της ζωής, έχει καταντήσει κούφιος τύπος, πράγμα επίπεδο και αδρανές.

Κι όμως, οι άνθρωποι είναι από τη φύση τους τόσο ουσιαστικά διαφορετικοί, ώστε μολονότι επί αιώνες ολόκληρους προσπαθούν να τους αποβλακώσουν, δεν κατόρθωσαν να ξεριζώσουν την πρωτοτυπία και τη μοναδικότητά τους. Είναι αλήθεια ότι η μεγάλη πλειονότητα των ανθρώπων έχει πέσει σε πολύ βαθιές παγίδες και δύσκολα μπορεί να ξαναβγεί στις αχανείς πεδιάδες της αληθινής ζωής. Ορισμένοι άνθρωποι, όμως, έχουν πράγματι ξεφύγει από την πεπατημένη και περπατούν στον ανοιχτό δρόμο, όπου στο πνεύμα και στην καρδιά ανοίγονται καινούριες εκτάσεις ομορφιάς και έμπνευσης. Αυτούς οι πολλοί τους καταδικάζουν, αλλά σιγά σιγά μιμούνται το παράδειγμά τους και τελικά τους φτάνουν. Στο μεταξύ εκείνοι οι πρωτοπόροι έχουν προχωρήσει κι άλλο ή έχουν πεθάνει, οπότε χτίζουμε, για να τους τιμήσουμε, μνημεία και δοξάζουμε τους ανθρώπους που εμείς οι ίδιοι εξευτελίσαμε και σταυρώσαμε· κι εξακολουθούμε να σταυρώνουμε τα πνευματικά τους αδέρφια, τους πρωτοπόρους που ζουν στις μέρες μας.

Πίσω απ' αυτό το πνεύμα της μη ανεκτικότητας και της καταδίωξης βρίσκεται το ότι έχουμε συνηθίσει την εξουσία: τον καταναγκασμό για συμμόρφωση στα πρότυπα που επικρατούν, τον ηθικό και νομικό καταναγκασμό να ζεις και να δρας σαν όλους τους άλλους, σύμφωνα με τα καθιερωμένα πρότυπα.

Πάντως, η γνώμη που επικρατεί ότι δήθεν η ομοιομορφία είναι φυσική τάση, είναι απόλυτα λαθεμένη. Αντίθετα, όποτε στον άνθρωπο δοθεί η παραμικρή ευκαιρία, όποτε δεν τον εμποδίσουν οι κοινωνικές συνήθειες που τον ποτίζουν από την κούνια του, οδηγείται στη μοναδικότητα και στην πρωτοτυπία. Παρατήρησε τα παιδιά, για παράδειγμα και θα δεις ότι παρουσιάζουν την πιό μεγάλη διαφοροποίηση τόσο στους τρόπους και στη συμπεριφορά, όσο και στην πνευματική και ψυχική

έκφραση. Θα δεις μια ενστικτώδη τάση για ατομικότητα, ανεξαρτησία και ανομοιομορφία, που εκφράζεται με φανερή και κρυφή περιφρόνηση για τη θέληση των άλλων, με την επανάσταση εναντίον της εξουσίας των γονέων και των δασκάλων. Ολόκληρη η διαπαιδαγώγηση και η «εκπαίδευση» του παιδιού ειναι μια συνεχής διαδικασία που σκοπό έχει την εξάλειψη και τη συντριβή αυτής της τάσης, το ξερίζωμα των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που το διαφοροποιούν απ' τους άλλους, δηλαδή της προσωπικότητας και της πρωτοτυπίας του. Κι όμως, παρόλη την πολύχρονη καταπίεση, την καταστολή και την εχθρική προς την ατομικότητα διάπλαση, υπάρχει ακόμη στο παιδί κάποια πρωτοτυπία όταν φτάσει στην ώριμη ηλικία· αυτό μας δειχνει πόσο βαθιές είναι οι ρίζες της ατομικότητας. Πάρε, για παράδειγμα, δυο διαφορετικά άτομα που έζησαν μια τραγωδία, μια μεγάλη πυρκαιά ας πούμε, στον ίδιο τόπο και στον ίδιο χρόνο. Ο καθένας θα διηγηθεί το τί συνέβη με διαφορετικό τρόπο, καθένας θα είναι αλλιώτικος στο πώς θα το περιγράψει και στην εντύπωση που θα προκαλέσει, γιατί έχουν εκ φύσεως διαφορετική ψυχολογία. Μίλησε, όμως, στα ίδια δυο άτομα για κάποιο θεμελιώδες κοινωνικό ζήτημα, για τη ζωή και την κυβέρνηση, κι αμέσως θα ακούσεις να εκφέρουν κι οι δυο την ίδια γνώμη, την παραδεδεγμένη, αυτήν που επικρατεί γενικά.

Γιατί; Γιατί όπου ο άνθρωπος αφήνεται ελεύθερος να σκεφτει και να νιώσει μόνος του, χωρις να τον εμποδίζουν οι επιβεβλημένοι κοινωνικοί κανόνες, και χωρίς να τον ευνουχίζει ο φόβος μήπως φανεί «διαφορετικός» και ανορθόδοξος ως προς τη συμπεριφορά με όλες τις δυσάρεστες συνέπειες που θα έχει κάτι τέτοιο, εμφανίζεται ανεξάρτητος και ελεύθερος. Μόλις, ωστόσο, η συζήτηση θίξει ζητήματα που ανήκουν στη σφαίρα των κοινωνικών μας καταναγκασμών, ο άνθρωπος γίνεται δέσμιος των ταμπού, αντιγράφει και πιθηκίζει.

Η ζωή σε συνθήκες ελευθερίας και αναρχίας δεν θα ελευθερώσει απλώς τον άνθρωπο από τον σημερινό πολιτικό και οικονομικό ζυγό, πράγμα που είναι μόνο το

πρώτο βήμα, το προκαταρκτικό στάδιο που θα οδηγήσει σε μια αληθινή ανθρώπινη ύπαρξη· θα κάνει κάτι περισσότερο. Γιατί τα **αποτελέσματα** μιας τέτοιας ελευθερίας, ο αντίκτυπος που θα έχει πάνω στο πνεύμα και στην προσωπικότητα των ανθρώπων θα είναι περισσότερα και πιό σημαντικά. Η κατάργηση της καταναγκαστικής εξωτερικής βούλησης, μαζί με την κατάργηση του φόβου απέναντι στην εξουσία, θα χαλαρώσουν, παράλληλα με τα δεσμά του οικονομικού και πολιτικού καταναγκασμού, και τα δεσμά του ηθικού καταναγκασμού. Το πνεύμα του ανθρώπου θα ανασάνει ελεύθερα, κι αυτή η πνευματική απελευθέρωση θα γεννήσει έναν καινούριο πολιτισμό και μια καινούρια ανθρώπινη υπόσταση. Επιβολές και ταμπού θα εκλείψουν, κι ο άνθρωπος θ' αρχίσει να βρίσκει τον εαυτό του, να αναπτύσσει και να εξωτερικεύει τις ατομικές του κλίσεις και τη μοναδικότητά του. Αντί για «δεν πρέπει», η κοινωνική συνείδηση θα του λέει «θα μπορούσες, αν αναλάμβανες υπεύθυνα». Μια τέτοια καλλιέργεια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και αυτοδυναμίας, που θα αρχίζει στο σπίτι και στο σχολείο, θα γεννήσει ένα καινούριο είδος ανθρώπων οι οποίοι θα αντιμετωπίζουν αλλιώς τη ζωή.

Ο άνθρωπος του μέλλοντος θα βλέπει και θα αισθάνεται την ύπαρξη σε ένα τελείως διαφορετικό επίπεδο. Η ζωή θα είναι για κείνον τέχνη και χαρά. Δεν θα την βλέπει σαν αγώνα δρόμου όπου όλοι θα πρέπει να πασχίζουν να τρέξουν γρήγορα για την πρωτιά. Θα βλέπει τη σχόλη σαν κάτι πιό σπουδαίο απ' τη δουλειά, κι η δουλειά θα πάρει τη θέση που της πρέπει, την υποδεέστερη θέση του μέσου που θα τον βοηθά να χαρεί τη σχόλη και τη ζωή.

Ο άνθρωπος του μέλλοντος θα βλέπει και θα αισθάνεται την ύπαρξη σε ένα τελείως διαφορετικό επίπεδο. Η ζωή θα είναι για κείνον τέχνη και χαρά. Δεν θα την βλέπει σαν αγώνα δρόμου όπου όλοι θα πρέπει να πασχίζουν να τρέξουν γρήγορα για την πρωτιά. Θα βλέπει τη σχόλη σαν κάτι πιό σπουδαίο απ' τη δουλειά, κι η δουλειά θα πάρει τη θέση που της πρέπει, την υπο-

δεέστερη θέση του μέσου που θα τον βοηθά να χαρεί τη σχόλη και τη ζωή.

Ζωή θα σημαίνει κυνήγι των ανώτερων πολιτισμικών αξιών, κατανόηση των μυστηρίων της φύσης και κατάκτηση της έσχατης αλήθειας. Ελεύθερος να ασκήσει τις απεριόριστες δυνατότητες του μυαλού του, να δοθεί στον ερωτά του για τη γνώση, να κάνει πράξη τις εμπνεύσεις του, να δημιουργήσει και να πετάξει με τα φτερά της φαντασίας του, ο άνθρωπος θα ξεδιπλώσει το ανάστημά του και θα γίνει πραγματικά άνθρωπος. Θα μεγαλώσει και θα αναπτυχθεί σύμφωνα με τα όσα απαιτεί η φύση του. Θα περιφρονεί την ομοιομορφία, ενώ η ανομοιότητα των ανθρώπων θα του προκαλεί ολοένα και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τον πλούτο της ζωής, πράγμα που θα του προσφέρει μεγαλύτερη ικανοποίηση Η ζωή γι' αυτόν δεν θα είναι υπαλληλίκι, αλλά αληθινή ζωή, κι έτσι θα φτάσει στο ανώτερο είδος ελευθερίας που μπορεί να φτάσει ο άνθρωπος, στην ελευθερία της απόλαυσης.

«Αυτή η μέρα θ' αργήσει πολύ να 'ρθει», μου λες. «Πώς θα φτάσουμε σ' αυτήν;»

Θ' αργήσει πολύ, ίσως· όχι όμως τόσο πολύ — ας μη μιλήσουμε γι' αυτό. Οπωσδήποτε, πάντως, θα πρέπει πάντα να έχουμε στο μυαλό μας τον τελικό στόχο αν δεν θέλουμε να ξεστρατίσουμε. Η αλλαγή που περιέγραψα μπορεί να μη γίνει απ' τη μια μέρα στην άλλη· ποτέ τίποτε δεν γίνεται έτσι. Θα είναι μια σταδιακή εξέλιξη, όπως όλα όσα συμβαίνουν στη φύση και στην κοινωνική ζωή. Είναι, ωστόσο, μια λογική, αναγκαία και, τολμώ να πω, αναπόφευκτη εξέλιξη. Αναπόφευκτη, με την έννοια ότι η εξέλιξη της ανθρωπότητας γίνεται πάντα προς αυτή την κατεύθυνση· κι αν κάποτε λοξοδρομεί, κι αν συχνά χάνει το δρόμο της, ξαναγυρίζει πάντα στο σωστό μονοπάτι.

Πώς, τώρα, θα φτάσουμε σ' αυτήν;

6. Μη κομμουνιστές αναρχικοί

Πριν προχωρήσουμε θα εξηγήσω με λίγα λόγια κάτι·

την χρωστώ αυτή την εξήγηση σ' εκείνους τους αναρχικούς που δεν είναι κομμουνιστές.

Γιατί θα πρέπει να ξέρεις ότι δεν είναι κομμουνιστές όλοι οι αναρχικοί: δεν πιστεύουν όλοι ότι ο κομμουνισμός — η κοινωνική ιδιοκτησία και η διανομή ανάλογα με τις ανάγκες — θα ήταν ο καλύτερος και ο πιό δίκαιος τρόπος οικονομικής οργάνωσης.

Σου εξήγησα πρώτα τι είναι ο κομμουνιστικός αναρχισμός γιατί τον θεωρώ την πιό επιθυμητή και πιό δίκαιη μορφή κοινωνίας. Οι κομμουνιστές αναρχικοί υποστηρίζουν ότι μόνο με την κοινοκτημοσύνη θα μπορέσει να ευδοκιμήσει η αναρχία, και θα μπορέσει να εξασφαλιστεί σ' όλους χωρίς εξαίρεση η ισότητα, η ελευθερία, η δικαιοσύνη και η ευημερία.

Υπάρχουν, ωστόσο, αναρχικοί που δεν πιστεύουν στον κομμουνισμό. Αυτούς θα τους κατατάξουμε χοντρικά σε ατομικιστές και σε υποστηρικτές της αλληλοβοήθειας.[5]

Όλοι οι αναρχικοί συμφωνούν στην ακόλουθη θεμελιώδη θέση: η κυβέρνηση σημαίνει αδικία και καταπίεση και είναι ενοχλητική, υποδουλωτική και το μεγαλύτερο εμπόδιο στην ανάπτυξη και την εξέλιξη του ανθρώπου. Όλοι πιστεύουν ότι ελευθερία μπορεί να επικρατήσει μόνο σε μια κοινωνία όπου δεν θα υπάρχει κανενός είδους καταναγκασμός. Όλοι οι αναρχικοί, λοιπόν, συμφωνούν στη βασική αρχή της κατάργησης της κυβέρνησης.

Οι διαφωνίες αναφέρονται κυρίως στα ακόλουθα ζητήματα:

Πρώτον: στον τρόπο με τον οποίο θα φτάσουμε στην αναρχία. Οι κομμουνιστές αναρχικοί υποστηρίζουν ότι μόνο μια κοινωνική επανάσταση μπορεί να καταργήσει την κυβέρνηση και να εγκαθιδρύσει την αναρχία, ενώ οι ατομικιστές αναρχικοί και οι υποστηρικτές της αλληλοβοήθειας δεν πιστεύουν στην επανάσταση. Έχουν τη γνώμη ότι η σημερινή κοινωνία θα εξελιχθεί βαθμιαία από κοινωνία με κυβέρνηση σε κοινωνία χωρίς κυβέρνηση.

Δεύτερον: οι ατομικιστές αναρχικοί και οι υποστη-

ρικτές της αλληλοβοήθειας πιστεύουν στην ατομικη ιδιοκτησία· αντιθετα, οι κομμουνιστές αναρχικοί βλέπουν στο θεσμό της ατομικής ιδιοκτησίας μια από τις κύριες πηγές αδικίας, ανισότητας, φτώχειας και δυστυχίας. Οι ατομικιστές αναρχικοί και οι υποστηρικτές της αλληλοβοήθειας υποστηρίζουν ότι ελευθερία σημαίνει «το δικαίωμα του καθενός στο προιόν του μόχθου του»· πράγμα οπωσδήποτε αληθινό, γιατί ελευθερία σημαίνει πράγματι αυτό. Το ζήτημα, όμως, δεν είναι αν κάποιος έχει δικαίωμα στο προϊόν του μόχθου του, αλλά αν υπάρχει αυτό το λεγόμενο ατομικό προιόν· όλη η εργασια και όλα τα προϊόντα της εργασίας είναι κοινωνικά. Επομένως, το επιχείρημα που μιλά για το δικαίωμα του ατόμου στο προϊόν του δεν έχει καμιά πρακτική βάση.

Έδειξα, ακόμα, ότι η ανταλλαγή των προϊόντων ή των εμπορευμάτων δεν μπορεί να γίνεται ανάμεσα σε άτομα ή ιδιώτες, εκτός αν υπάρχει κέρδος. Αφού δεν μπορεί να καθοριστεί αντικειμενικά η αξία ενός προιόντος, δεν μπορεί να υπάρξει και ανταλλαγή ίσων αξιών. Αυτό οδηγεί, κατά τη γνώμη μου, στην από κοινού ιδιοκτησία και χρήση· δηλαδή στον κομμουνισμό, στο πιό πρακτικό και δίκαιο οικονομικό σύστημα.

Όπως είπα, όμως, οι ατομικιστές αναρχικοί και οι υποστηρικτές της αλληλοβοήθειας διαφωνούν σ' αυτό το ζήτημα με τους κομμουνιστές αναρχικούς. Υποστηρίζουν μεν ότι η πηγή της οικονομικής ανισότητας είναι το μονοπώλιο, αλλά ισχυρίζονται ότι το μονοπώλιο θα εξαφανιστεί μόλις καταργηθεί η κυβέρνηση, αφού το μονοπώλιο υπάρχει μόνο χάρη σε ένα ιδιαίτερο προνόμιο — που το χορηγεί και το προστατεύει η κυβέρνηση. Ο ελεύθερος ανταγωνισμός, λένε αυτοί, θα μας απαλλάξει από το μονοπώλιο και τα δεινά του.

Οι ατομικιστές αναρχικοί, οι οπαδοί του Στίρνερ και του Τάκερ, όπως και οι αναρχικοί οπαδοί του Τολστόι που πιστεύουν στην παθητική αντίσταση, δεν προβάλλουν κανέναν συγκεκριμένο σχέδιο για την οργάνωση της οικονομικής ζωής σε μια αναρχική κοινωνια. Οι υποστηρικτές της αλληλοβοήθειας, απ' την άλλη μεριά,

προτεινουν ένα καινούριο οικονομικό σύστημα. Αυτοί και ο δάσκαλός τους, ο γάλλος φιλόσοφος Προυντόν, πιστεύουν ότι η αποταμίευση και η πίστωση χωρίς τόκο θα αποτελούσαν την καλύτερη οικονομική βάση για μια κοινωνία χωρίς κυβέρνηση. Σύμφωνα με τη θεωρία τους, η ελεύθερη πίστωση, που θα παρέχει σε όλους τη δυνατότητα να δανείζονται χρήμα χωρίς τόκο, θα οδηγήσει στην εξίσωση των εισοδημάτων και στον περιορισμό στο ελάχιστο των κερδών, και επομένως στην εξάλειψη τόσο του πλούτου όσο και της φτώχειας. Η ελεύθερη πίστωση και ο ανταγωνισμός σε μια ελεύθερη αγορά, λένε, θα φέρει την οικονομική ισότητα, ενώ η κατάργηση της κυβέρνησης θα εξασφαλίσει την ελευθερία και την εν γένει ισότητα. Η κοινωνική ζωή μιας αλληλοβοηθητικής κοινότητας, καθώς και μιας ατομικιστικής κοινωνίας, θα βασίζεται στο απαραβίαστο της εθελοντικής συμφωνίας, στην ελεύθερη σύμβαση.

Εδώ έκανα μια πολύ σύντομη σκιαγράφηση των απόψεων των ατομικιστών αναρχικών και των υποστηρικτών της αλληλοβοήθειας. Δεν σκοπεύω σ' αυτό το βιβλίο να ασχοληθώ διεξοδικά μ' εκείνες τις αναρχικές απόψεις που θεωρώ λαθεμένες και ανεφάρμοστες. Όντας κομμουνιστής αναρχικός, με ενδιαφέρει να παρουσιάσω στον αναγνώστη τις σωστότερες και πιό βάσιμες κατά τη γνώμη μου απόψεις. Θεώρησα, πάντως, σκόπιμο να σε πληροφορήσω και για την ύπαρξη των άλλων, μη κομμουνιστικών αναρχικών θεωριών.

7. Γιατί να γίνει επανάσταση;

Ας γυρίσουμε στην ερώτησή σου: «Πώς θα φτάσουμε στην αναρχία; Τί μπορούμε να κάνουμε για να επικρατήσει η αναρχία;»

Πρόκειται για το πιό ουσιαστικό ζήτημα, γιατί σε κάθε πρόβλημα δυο πράγματα έχουν σημασία: πρώτον, το να ξέρουμε τί ακριβώς θέλουμε· δεύτερον, το πώς να το πετύχουμε.

Ξέρουμε ήδη τί θέλουμε. Θέλουμε μια κοινωνία όπου

όλοι θα είναι ελεύθεροι κι όπου ο καθένας θα έχει τη δυνατότητα να ικανοποιήσει πλήρως τις ανάγκες και τις επιθυμίες του, και που βάση της θα είναι η ισότητα όλων και η ελευθερία τους. Μ' άλλα λόγια, αγωνιζόμαστε για την ελεύθερη συνεργατική κοινοπολιτεία του κομμουνιστικού αναρχισμού.

Πώς θα φτάσουμε σ' αυτήν;

Δεν είμαστε προφήτες, και κανένας δεν μπορεί να πει πώς ακριβώς θα φτάσουμε σ' αυτήν. Ο κόσμος, όμως, δεν δημιουργήθηκε χθες, άρα ο άνθρωπος, σαν λογικό ον, πρέπει να ωφεληθεί από την πείρα του παρελθόντος.

Τί μας λέει, λοιπόν, αυτή η πείρα του παρελθόντος; Αν ρίξεις μια γρήγορη ματιά στην ιστορία θα δεις ότι ολόκληρη η ζωή του ανθρώπου ήταν ένας αγώνας για την επιβίωση. Στο στάδιο του πρωτογονισμού ο άνθρωπος πάλευε με γυμνά τα χέρια με τα άγρια θηρία του δάσους κι ανήμπορος αντιμετώπιζε την πείνα, το κρύο, το σκοτάδι και τις θύελλες. Εξαιτίας της άγνοιάς του, όλες οι δυνάμεις της φύσης ήταν εχθροί του: γιατί του έφερναν δεινά και καταστροφές, ενώ εκείνος, μοναχός, ήταν ανίκανος να τις πολεμήσει. Σιγά σιγά όμως, ο άνθρωπος έμαθε να συνεργάζεται με τους άλλους ανθρώπους· όλοι ήθελαν την ασφάλεια και τη σιγουριά. Με τις κοινές τους προσπάθειες άρχισαν να τιθασσεύουν τις δυνάμεις της φύσης. Η αλληλοβοήθεια και η συνεργασία πολλαπλασίασαν σιγά σιγά τη δύναμη και την ικανότητα των ανθρώπων και τους έκαναν κύριους της φύσης, τους βοήθησαν να χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους τις δυνάμεις της, να αντιμετωπίσουν τις αστραπές, να γεφυρώσουν τους ωκεανούς και να κυριαρχήσουν ακόμη και στους αιθέρες.

Με τον ίδιο τρόπο η άγνοια και ο φόβος του πρωτόγονου ανθρώπου έκαναν τη ζωή ένα συνεχή πόλεμο ανθρώπων εναντίον ανθρώπων, οικογένειας εναντίον οικογένειας, φυλής εναντίον φυλής, μέχρι που οι άνθρωποι κατάλαβαν ότι με τη συνεργασία, με την κοινή προσπάθεια και με την αλληλοβοήθεια, θα μπορούσαν να πετύχουν περισσότερα απ' οσα με το φθόνο και την

εχθρότητα. Η σύγχρονη επιστήμη μας δείχνει ότι ακόμη και τα ζώα τα έχουν μάθει αυτά στον αγώνα τους για την επιβίωση. Ορισμένα είδη επέζησαν γιατί τα μέλη τους σταμάτησαν να πολεμούν το ένα με το άλλο, έζησαν σε αγέλες, και κατόρθωσαν μ' αυτό τον τρόπο να προστατευθούν από τα άλλα θηρία. Όσο οι άνθρωποι, αντί να συγκρούονται, συνεργάζονταν και συντόνιζαν τις προσπάθειές τους προόδευαν, ξεπερνούσαν τη βαρβαρότητα και γίνονταν πολιτισμένοι. Οικογένειες που προτύτερα έρχονταν σε θανάσιμες συγκρούσεις μεταξύ τους, συνεργάστηκαν και δημιούργησαν μια κοινή ομάδα· οι ομάδες συνενώθηκαν και έγιναν φυλές, κι οι φυλές δημιούργησαν με τις ομοσπονδίες τους τα έθνη. Τα έθνη εξακολουθούν βλακωδώς να πολεμούν μεταξύ τους, σιγά σιγά όμως αρχίζουν να παίρνουν το ίδιο μάθημα, και τώρα αρχίζουν να αναζητούν ένα τρόπο για να σταματήσουν τις σφαγές μεταξύ τους, τους πολέμους.

Δυστυχώς, η κοινωνική μας ζωή βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της καταστρεπτικής κι αδελφοκτόνας βαρβαρότητας: η μια ομάδα πολεμάει ακόμη με μιαν άλλη ομάδα, κι η μια τάξη τα βάζει ακόμη με μιαν άλλη τάξη. Κι εδώ, όμως, οι άνθρωποι αρχίζουν να καταλαβαίνουν ότι αυτός ο πόλεμος είναι ανώφελος και καταστρεπτικός, ότι ο κόσμος είναι αρκετά μεγάλος και αρκετά πλούσιος ώστε να μπορούν να τον χαίρονται όλοι όπως χαίρονται το ηλιοβασίλεμα, και ότι μια ενωμένη ανθρωπότητα θα μπορούσε να κάνει περισσότερα από μια ανθρωπότητα που τα μέλη της πολεμούν το ένα με τ' άλλο.

Αυτό που ονομάζουμε πρόοδο είναι η συνειδητοποίηση αυτού του πράγματος, είναι τα βήματα που γίνονται προς αυτή την κατεύθυνση.

Πρόοδος του ανθρώπου σημαίνει προσπάθεια για ασφάλεια και ειρήνη, για σιγουριά και ευημερία. Ο άνθρωπος ρέπει από τη φύση του στην αλληλοβοήθεια και στη συνεργασία, κι ο πιό ισχυρός ενστικτώδης πόθος του είναι ο πόθος για την ελευθερία και την ισότητα. Αυτές οι ροπές προσπαθούν να εκφραστούν και να επιβεβαιωθούν παρόλα τα εμπόδια και τις δυσκολίες. Το

μάθημα που παίρνουμε από ολόκληρη την ανθρώπινη ιστορία είναι ότι αυτή την πορεία προς τα μπρος δεν μπορούν να την αναχαιτίσουν ούτε οι εχθρικές δυνάμεις της φύσης ούτε η αντίθεση ορισμένων ανθρώπων. Αν μου ζητούσαν να ορίσω με μια φράση τον πολιτισμό θα έλεγα ότι είναι ο θρίαμβος του ανθρώπου πάνω στις σκοτεινές δυνάμεις τόσο της φύσης όσο και των ανθρώπων. Έχουμε ήδη υποτάξει τις εχθρικές δυνάμεις της φύσης, μας μένει λοιπόν να υποτάξουμε τις σκοτεινές δυνάμεις των ανθρώπων.

Η ιστορία δεν μας δείχνει ούτε μια σημαντική κοινωνική βελτίωση που να έγινε χωρίς να συναντήσει την αντίθεση των κατεστημένων δυνάμεων — της εκκλησίας, της κυβέρνησης και του κεφάλαιου. Ούτε ένα βήμα προς τα μπρος δεν έγινε χωρίς πρώτα να καταβληθεί η αντίσταση των αφεντικών. Κάθε προχώρημα προϋποθέτει μια σκληρή σύγκρουση. Χρειάστηκαν σκληροί και μακρόχρονοι αγώνες προκειμένου να καταργηθεί η δουλεία· χρειάστηκαν επαναστάσεις και ξεσηκωμοί προκειμένου να εξασφαλιστούν τα θεμελιωδέστερα δικαιώματα των ανθρώπων· χρειάστηκαν εξεγέρσεις κι επαναστάσεις προκειμένου να καταργηθούν ο φεουδαρχισμός και η δουλοπαροικία. Χρειάστηκαν εμφύλιοι πόλεμοι προκειμένου να ανατραπεί η απόλυτη εξουσία των βασιλέων και να εγκαθιδρυθεί η αβασίλευτη δημοκρατία, προκειμένου ο λαός να κατακτήσει περισσότερη ελευθερία και ευημερία. Δεν υπάρχει ούτε μια χώρα στον κόσμο, ούτε μια εποχή στην ιστορία, που να εξαλείφθηκε κάποιο μεγάλο κοινωνικό κακό χωρίς πρώτα να γίνει σκληρή μάχη με τις δυνάμεις του κατεστημένου. Στις μέρες μας, χρειάστηκε να γίνουν επαναστάσεις για να ανατραπούν ο Τσαρισμός στη Ρωσία, η εξουσία του Κάιζερ στη Γερμανία, του Σουλτάνου στην Τουρκία, του Αυτοκράτορα στην Κίνα, και άλλων δεσποτών σε άλλες χώρες.

Δεν υπάρχει καμία κυβέρνηση και καμία εξουσία, καμία άρχουσα τάξη ή ομάδα που να αποχώρησε με τη θέλησή της από την εξουσία. Πάντα χρειάστηκε η χρήση βίας, ή τουλάχιστον η απειλή της χρήσης βιας.

Μήπως θα έπρεπε να ελπίσουμε ότι οι εξουσιαστές και οι πλούσιοι θα μεταμορφωθούν ξαφνικά, και θα συμπεριφερθούν στο μέλλον διαφορετικά απ' ό,τι στο παρελθόν;

Η κοινή λογική θα σου πει ότι αυτή η ελπίδα είναι φρούδα και αστήρικτη. Η κυβέρνηση και το κεφάλαιο θα **πολεμήσουν σκληρά** για να κρατήσουν την εξουσία. Αυτό κάνουν και σήμερα όταν απειλούνται έστω και ελάχιστα τα προνόμιά τους. Θα πολεμήσουν, λοιπόν, μέχρι θανάτου για να επιβιώσουν.

Γι' αυτό δεν χρειάζεται να είμαστε προφήτες για να προβλέψουμε ότι μια μέρα θα πρέπει να γίνει η αποφασιστική σύγκρουση ανάμεσα στους άρχοντες της ζωής και στις καταπιεζόμενες τάξεις.

Στην πραγματικότητα, αυτή η σύγκρουση γίνεται καθημερινά. Ο πόλεμος ανάμεσα στο κεφάλαιο και στους εργαζόμενους είναι διαρκής, αλλά παίρνει γενικά νόμιμες, όπως λέγεται, μορφές. Και τότε όμως, έχουμε κάπου κάπου βία, όπως στις απεργίες και στα λοκ-άουτ, (ανταπεργίες), γιατί η οπλισμένη γροθιά της κυβέρνησης βρίσκεται πάντα στην υπηρεσία των αφεντικών, κι αυτή η γροθιά αρχίζει να χτυπά απ' τη στιγμή που το κεφάλαιο αισθάνεται ότι απειλούνται τα κέρδη του: ρίχνει τότε τη μάσκα των «κοινών συμφερόντων» και της «συνεργασίας» με τους εργαζόμενους και καταφεύγει στο τελευταίο χαρτί όλων των αφεντικών, στον καταναγκασμό και στη βία.

Είναι, επομένως, βέβαιο ότι η κυβέρνηση και το κεφάλαιο δεν θα μας αφήσουν να τα ανατρέψουμε ειρηνικά όσο έχουν τη δυνατότητα να αντισταθούν· ούτε και θα «εξαφανιστούν» θαυματουργικά, από μόνα τους, όπως προσποιούνται ότι πιστεύουν μερικοί άνθρωποι. Θα χρειαστεί μια επανάσταση για να τα ξεφορτωθούμε.

Είναι πολλοί που χαμογελάνε ειρωνικά όταν ακούν τη λέξη «επανάσταση». «Αδύνατο», λένε εμπιστευτικά. Το ίδιο σκέφτονταν και ο Λουδοβίκος ο 16ος και η Μαρία Αντουανέτα της Γαλλίας, λίγες μόνο βδομάδες πριν χάσουν το θρόνο και τα κεφάλια τους. Το ίδιο σκέφτον-

ταν και οι αριστοκράτες της αυλής του Τσάρου Νικολάου του Β΄ στις παραμονές της επανάστασης που τους σάρωσε. «Δεν πρόκειται να γίνει επανάσταση», υποστηρίζει ο επιπόλαιος παρατηρητής. Οι επαναστάσεις, όμως, συνηθίζουν να ξεσπούν όταν «δεν πρόκειται να γίνει επανάσταση». Πάντως, οι πιό οξυδερκείς σύγχρονοι καπιταλιστές δεν φαίνεται να θέλουν να το διακινδυνεύσουν. Ξέρουν ότι οι ξεσηκωμοί και οι επαναστάσεις μπορούν να ξεσπάσουν οποιαδήποτε στιγμή. Γι' αυτό οι μεγάλες εταιρίες και οι ισχυροί εργοδότες, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, αρχίζουν να εισάγουν καινούριες μεθόδους που σκοπό έχουν να προλάβουν τη δυσαρέσκεια και το ξεσήκωμα του λαού. Εισάγουν τα πριμ της παραγωγής, τη συμμετοχή στα κέρδη και παρόμοιες μεθόδους που προορίζονται να ικανοποιήσουν τους εργαζόμενους και να τους κάνουν να ενδιαφερθούν για την πρόοδο του εργοστασίου. Αυτές οι μέθοδοι μπορεί προσωρινά να κρύβουν από το προλεταριάτο τα πραγματικά του συμφέροντα, μην πιστέψεις όμως ότι ο εργάτης θα ικανοποιείται πάντα με τη μισθωτή δουλεία του έστω κι αν στολίζουν πότε πότε το κλουβί του. Η βελτίωση των υλικών συνθηκών δεν είναι εγγύηση για το ότι δεν θα γίνει επανάσταση. Αντίθετα, η ικανοποίηση των αναγκών μας δημιουργεί καινούριες ανάγκες, γεννά καινούριες επιθυμίες και καινούριους πόθους. Αυτή ειναι η ανθρώπινη φύση, κι αυτό επιτρέπει το προχώρημα και την πρόοδο. Τη δυσαρέσκεια των εργαζόμενων δεν μπορεί να την καταλαγιάσει ένα ξεροκόμματο παραπάνω, έστω κι αν είναι αλειμμένο με βούτυρο. Γι' αυτό η εξέγερση είναι περισσότερο συνειδητή κι ενεργητική στα αναπτυγμένα βιομηχανικά κέντρα της Ευρώπης απ' όσο στην υπανάπτυκτη Ασία και την υπανάπτυκτη Αφρική. Το πνεύμα του ανθρώπου θέλει πάντα μεγαλύτερη άνεση και περισσότερη ελευθερία, κι αυτά κινούν στην πραγματικότητα τους ανθρώπους προς την πρόοδο. Η ελπίδα των σημερινών πλουτοκρατών ότι θα ματαιώσουν την επανάσταση αν ρίχνουν πότε πότε κι από 'να κόκκαλο στον άνθρωπο του μόχθου είναι φρούδα και

αβάσιμη. Η καινούρια πολιτική του κεφαλαίου μπορεί να φαίνεται ότι καθησυχάζει προσωρινά τους εργαζόμενους, δεν θα πετύχει όμως να σταματήσει με τέτοια τεχνάσματα την πορεία τους προς τα μπρος. Η ανατροπή του καπιταλισμού είναι αναπόφευκτη, παρόλα τα τεχνάσματα και την αντίσταση που προβάλλει, και θα γίνει μόνο με επανάσταση.

Μπορεί ο εργάτης μόνος του να πετύχει τίποτε εναντίον μιας μεγάλης εταιρίας; Μπορεί ένα μικρό συνδικάτο να αναγκάσει τον ισχυρό εργοδότη να ικανοποιήσει τα αιτήματά του; Η καπιταλιστική τάξη είναι οργανωμένη για να πολεμήσει εναντίον των εργαζόμενων. Είναι, λοιπόν, λογικό η επανάσταση να μπορέσει να νικήσει μόνον αν οι εργάτες είναι ενωμένοι, μόνον αν είναι οργανωμένοι σ' ολόκληρη τη χώρα· μόνον αν το προλεταριάτο όλων των χωρών αγωνιστεί ενωμένο, γιατί το κεφάλαιο είναι διεθνιστικό και τα αφεντικά πάντοτε συνεργάζονται προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις επιθέσεις των εργαζόμενων. Γι' αυτό, λογουχάρη, οι πλουτοκράτες όλου του κόσμου στράφηκαν εναντίον της Ρωσικής Επανάστασης. Όσο ο ρωσικός λαός ήθελε μόνο να ανατρέψει τον Τσάρο, το διεθνές κεφάλαιο δεν επενέβη· δεν το ένοιαζε το πολίτευμα της Ρωσίας όσο η κυβέρνηση έμενε στα χέρια των αστών και των καπιταλιστών. Μόλις, όμως, η Επανάσταση προχώρησε και στην ανατροπή του καπιταλισμού, οι κυβερνήσεις και οι αστικές τάξεις όλων των χωρών ενώθηκαν προκειμένου να τη συντρίψουν. Γιατί την είδαν να απειλεί και τη δική τους κυριαρχία.

Αυτό, φίλε μου, κράτησέ το καλά στο μυαλό σου. Γιατί υπάρχουν πολλών λογιών επαναστάσεις. Ορισμένες αλλάζουν μόνο τη μορφή της κυβέρνησης και βάζουν απλώς καινούριους κυβερνήτες στη θέση των παλιών. Αυτές είναι οι λεγόμενες πολιτικές επαναστάσεις και η αντίσταση που συναντούν είναι μικρή. Μια επανάσταση, όμως, που στοχεύει στην κατάργηση ολόκληρου του συστήματος της μισθωτής δουλείας πρέπει να καταργήσει και την εξουσία που έχει μια τάξη να καταπιέζει μιαν άλλη. Δεν είναι, δηλαδή, απλώς μια αλλαγή κυβερνητών,

μια απλή κυβερνητική αλλαγή, δεν είναι μια πολιτική επανάσταση, αλλά μια επανάσταση που στόχο της έχει την αλλαγή του χαρακτήρα της κοινωνίας στο σύνολό του. Μια τέτοια επανάσταση ονομάζεται **κοινωνική** επανάσταση. Μια τέτοια επανάσταση δεν θα πρέπει μόνο να πολεμήσει την κυβέρνηση και τον καπιταλισμό, αλλά θα συναντήσει και μια αντίδραση που θα οφείλεται στην άγνοια και στις προλήψεις του λαού, εκείνων που πιστεύουν στην κυβέρνηση και στον καπιταλισμο.

Πώς, λοιπόν, θα γίνει αυτή η επανάσταση;

8. Αυτό που έχει σημασία είναι η ιδέα.

Αναρωτήθηκες ποτέ πώς γίνεται και εξακολουθουν να υπάρχουν η κυβέρνηση και ο καπιταλισμός, παρόλα τα δεινά και τις συμφορές που προκαλούν στον κόσμο;

Αν ναι, η απαντησή σου θα πρέπει να ήταν ότι αυτό συμβαίνει γιατί οι άνθρωποι στηρίζουν αυτούς τους θεσμούς, κι ότι τους στηρίζουν γιατί **πιστεύουν** σ' αυτούς.

Εδώ βρίσκεται η ουσία του ζητήματος: η σημερινή κοινωνία βασίζεται στο γεγονός ότι οι άνθρωποι πιστεύουν πως είναι καλή και ωφέλιμη. Βασίζεται στις ιδέες της εξουσίας και της ατομικής ιδιοκτησίας. Γιατί οι ιδέες είναι αυτό που διατηρεί τις καταστάσεις. Η κυβέρνηση και ο καπιταλισμός ειναι οι μορφές με τις οποίες εκφράζονται οι λαικές ιδέες. Το θεμέλιο είναι οι ιδέες· οι θεσμοί είναι το οίκημα που χτίζεται πάνω σ' αυτές.

Μια καινούρια κοινωνική δομή πρέπει να έχει καινούριες ιδέες στα θεμέλιά της. Γιατί, όσο κι αν αλλάξεις τη μορφή ενός θεσμού, ο χαρακτήρας και το νόημά του θα παραμείνουν τα ιδια αν δεν αλλάξεις και τα θεμέλιά του. Κοίταξε προσεκτικά γύρω σου και θα καταλάβεις πόσο αληθινό είναι αυτό που λέω. Στον κόσμο υπάρχουν πολλών λογιών κυβερνήσεις, η ουσία τους όμως είναι παντού η ίδια, όπως και τα αποτελέσματά τους: όλες οι κυβερνήσεις σημαίνουν εξουσια κι υπακοή.

Τι είναι, λοιπόν, αυτό που κάνει να υπάρχουν οι

κυβερνήσεις; Μήπως οι στρατοί και οι στόλοι; Ναι, αλλά μόνο φαινομενικά. Γιατί, τί είναι αυτό που στηρίζει τους στρατούς και τους στόλους; Είναι η πεποίθηση του λαού, των ανθρώπων, ότι η κυβέρνηση είναι κάτι απαραίτητο· είναι η γενική παραδεδεγμένη άποψη ότι **είναι ανάγκη** να υπάρχει κυβέρνηση. Αυτό είναι το πιό χειροπιαστό και στέρεο θεμέλιο της κυβέρνησης. Αν διώξεις αυτή την ιδέα ή αυτή την πεποίθηση, η κυβέρνηση θα καταρρεύσει αυτοστιγμεί.[6]

Το ίδιο ισχύει και για την ατομική ιδιοκτησία. Αυτό που τη στηρίζει και την εξασφαλίζει είναι η ιδέα ότι πρόκειται για κάτι σωστό και αναγκαίο.

Δεν υπάρχει σήμερα κανένας θεσμός που να μη στηρίζεται στο ότι ο λαός πιστεύει πως είναι καλός κι ευεργετικός.

Ας πάρουμε, για παράδειγμα, τις ΗΠΑ. Σκέψου γιατί η επαναστατική προπαγάνδα στάθηκε τόσο αναποτελεσματική στη χώρα παρόλες τις πενηντάχρονες προσπάθειες των σοσιαλιστών και των αναρχικών. Μήπως τον αμερικάνο εργάτη δεν τον εκμεταλλεύονται εντατικότερα απ' όσο τον εργάτη των άλλων χωρών; Υπάρχει πουθενά αλλού μεγαλύτερη πολιτική διαφθορά; Μήπως η καπιταλιστική τάξη των ΗΠΑ δεν είναι η πιό ανεξέλεγκτη κι η πιό δεσποτική τάξη του κόσμου; Είναι αλήθεια ότι, από υλική άποψη, η θέση του εργάτη είναι στις ΗΠΑ καλύτερη απ' ό,τι στην Ευρώπη· μήπως, όμως, απ' την άλλη μεριά, δεν μεταχειρίζονται υπέρμετρη σκληρότητα και τρομοκρατία μόλις τολμήσει να δείξει την παραμικρή δυσαρέσκεια; Κι όμως, ο αμερικάνος εργάτης παραμένει πιστός στην κυβέρνηση και πρώτος την υπερασπίζεται μόλις κάποιος την επικρίνει. Επιπλέον, είναι κι ο πιό ένθερμος υποστηρικτής των «ανώτερων κι ευγενικών θεσμών της μεγαλύτερης χώρας του κόσμου». Γιατί; Γιατί πιστεύει ότι οι θεσμοί αυτοί είναι δικοί του, κι ότι **εκείνος**, σαν κυρίαρχος κι ελεύθερος πολίτης, τους ελέγχει και θα μπορούσε να τους αλλάξει αν ήθελε. Κι αυτή η **πίστη** του στην τάξη πραγμάτων που επικρατεί αποτελεί τη μεγαλύτερη εγγύηση ενάντια στην επανά-

σταση. Η πίστη του είναι ανόητη κι αδικαιολόγητη, και κάποια μέρα θα καταρρεύσει μαζί με τον αμερικάνικο καπιταλισμός και τον αμερικάνικο δεσποτισμό. Όσο, όμως, υπάρχει αυτή η πίστη, η αμερικάνικη πλουτοκρατία δεν κινδυνεύει από την επανάσταση.

Όσο τα μυαλά των ανθρώπων ανοίγουν κι αναπτύσσονται, όσο οι άνθρωποι ασπάζονται καινούριες ιδέες και χάνουν την πίστη τους στις παλιές πεποιθήσεις, οι θεσμοί αρχίζουν ν' αλλάζουν και τελικά καταργούνται. Οι άνθρωποι καταλαβαίνουν ότι οι προηγούμενες αντιλήψεις τους ήταν λαθεμένες, ότι δεν ήταν αλήθειες αλλά προλήψεις και δεισιδαιμονίες.

Μ' αυτό τον τρόπο πολλές ιδέες που θεωρούνταν κάποτε αληθινές, έφτασαν να θεωρούνται σήμερα λαθεμένες και άδικες. Τέτοια τύχη είχαν οι ιδέες της βασιλείας που δίδεται από το Θεό, της δουλείας και της δουλοπαροικίας. Κάποτε όλοι οι άνθρωποι πίστευαν ότι αυτοί οι θεσμοί ήταν δίκαιοι, σωστοί κι αμετάβλητοι. Αυτές τις δεισιδαιμονίες και τις λαθεμένες πεποιθήσεις τις καταπολέμησαν οι πρωτοπόροι στοχαστές μέχρι που οι παλιές ιδέες έχασαν την υπόληψή τους και έπαψαν να επηρεάζουν τους ανθρώπους· τελικά, οι θεσμοί που βασίζονταν σ' αυτές τις ιδέες καταργήθηκαν. Οι διανοούμενοι θα σου πουν ότι οι θεσμοί «έπαψαν να είναι χρήσιμοι» και επομένως «πέθαναν». Πώς, όμως, «έπαψαν να είναι χρήσιμοι»; Σε ποιόν ήταν «χρήσιμοι» και πώς «πέθαναν»;

Είναι γνωστό ότι ήταν χρήσιμοι μόνο στις άρχουσες τάξεις κι ότι τους κατάργησαν οι ξεσηκωμοί και οι επαναστάσεις του λαού.

Γιατί οι παλιοι κι αναποτελεσματικοί θεσμοί δεν «εξαφανίζονται» και δεν πεθαίνουν ειρηνικά;

Για δυό λόγους: πρώτον, γιατί ορισμένοι άνθρωποι έχουν πιό κοφτερό μυαλό απ' τους υπόλοιπους. Έτσι, μια μειονότητα σε μια δεδομένη χώρα έχει πιό προχωρημένες ιδέες απ' τους υπόλοιπους. Όσο περισσότερο πιστεύουν αυτοί οι λίγοι στις καινούριες ιδέες, όσο πιό πολύ πιστεύουν στο ότι είναι αληθινές και όσο πιό δυνατοί αισθάνονται, τόσο πιό γρήγορα θα προσπαθή-

σουν να κάνουν πράξη τις ιδέες τους· κι αυτό συμβαίνει συνήθως πριν οι πολλοί φτάσουν να διακρίνουν το καινούριο φως. Γι' αυτό οι λίγοι πρέπει να τα βάλουν με τους πολλούς που παραμένουν προσκολλημένοι στις παλιές ιδέες και στις παλιές καταστάσεις.

Δεύτερον, είναι η αντίσταση εκείνων που κατέχουν την εξουσία. Δεν έχει καμία σημασία αν πρόκειται για την εκκλησία, τον βασιλιά, τον Κάιζερ, τη δημοκρατική κυβέρνηση, τη δικτατορία, την αβασίλευτη δημοκρατία ή το δεσποτισμό — εκείνοι που κατέχουν την εξουσία πασχίζουν απελπισμένα να τη διατηρήσουν όσο έχουν την παραμικρή ελπίδα ότι θα τα καταφέρουν. Κι όσο περισσότερο τους βοηθούν οι πολλοί που σκέπτονται πιό αργά, τόσο αποτελεσματικότερη θα είναι κι η άμυνά τους. Γι' αυτό και είναι τόσο άγριες οι εξεγέρσεις κι οι επαναστάσεις.

Η απελπισία των ανθρώπων, το μίσος τους γι' αυτούς που είναι υπεύθυνοι για τη δυστυχία τους και η αποφασιστικότητα των κυρίων της ζωής να κρατήσουν τα προνόμια και την εξουσία τους, παράγουν, όταν συνδυάζονται, τη βία των ξεσηκωμών και των επαναστάσεων του λαού.

Μια τυφλή εξέγερση, όμως, χωρίς συγκεκριμένο σκοπό και στόχο, δεν είναι επανάσταση. Η επανάσταση είναι μια εξέγερση που έχει συνειδητοποιήσει ποιοί είναι οι στόχοι της. Η επανάσταση είναι **κοινωνική** όταν στοχεύει σε μια **θεμελιώδη** αλλαγή. Αφού το θεμέλιο της ζωής είναι η οικονομία, κοινωνική επανάσταση σημαίνει αναδιοργάνωση της βιομηχανικής και της εν γένει οικονομικής ζωής της χώρας και επομένως και του συνόλου της κοινωνικής δομής.

Έχουμε δει, όμως, ότι η κοινωνική δομή βασίζεται πάνω σε **ιδέες**· αυτό σημαίνει ότι η αλλαγή της δομής προυποθέτει την αλλαγή των ιδεών. Μ' άλλα λόγια, **πρώτα** πρέπει ν' αλλάξουν οι κοινωνικές ιδέες κι έπειτα θα μπορέσει να κτιστεί μια καινούρια κοινωνική δομή.

Επομένως, η κοινωνική επανάσταση δεν είναι ούτε ατύχημα, ούτε κάτι που συμβαίνει κατά τύχη. Δεν έχει

τίποτε το ξαφνικό, γιατί οι ιδέες δεν αλλάζουν ξαφνικά. Αναπτύσσονται αργά και προοδευτικά, όπως το φυτό ή το λουλούδι. Η κοινωνική επανάσταση, λοιπόν, είναι ένας καρπός, μια ανάπτυξη, πράγμα που σημαίνει ότι είναι εξελικτική διαδικασία. Αναπτύσσεται μέχρι οι πολλοί να δεχτούν τις καινούριες ιδέες και να αποφασίσουν να τις υλοποιήσουν. Όταν προσπαθούν να τις υλοποιήσουν και συναντούν αντίσταση, η αργή, ήρεμη και ειρηνική εξέλιξη γίνεται γρήγορη, δυναμική και βίαιη. Η εξέλιξη γίνεται επανάσταση.

Κράτησε, λοιπόν, στο μυαλό σου το ότι εξέλιξη και επανάσταση δεν είναι δυο διαφορετικά και ξεχωριστά πράγματα. Ούτε, βέβαια, είναι αντίθετα, όπως πιστεύουν λαθεμένα πολλοί. Η επανάσταση είναι απλώς το σημείο βρασμού της εξέλιξης.

Αφού η επανάσταση είναι η εξέλιξη στο σημείο βρασμού της, δεν μπορείς να «φτιάξεις» μια πραγματική επανάσταση όπως ακριβώς δεν μπορείς να επιταχύνεις το βράσιμο του τσαγιού. Γιατί αυτό που κάνει το τσάι να βράσει είναι η φωτιά που το ζεσταίνει· το πόσο γρήγορα θα βράσει, θα εξαρτηθεί από το πόσο δυνατή θα είναι η φωτιά.

Η φωτιά κάτω από τη χύτρα της επανάστασης είναι οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούν σε μια χώρα. Όσο πιό άγρια είναι η εκμετάλλευση, τόσο μεγαλύτερη είναι η δυσαρέσκεια του λαού και τόσο δυνατότερη είναι η φωτιά. Αυτό εξηγεί το γιατί οι φλόγες της κοινωνικής επανάστασης πυρπόλησαν τη Ρωσία, την πιό τυραννική κι οπισθοδρομική χώρα, και όχι τις ΗΠΑ, όπου η βιομηχανική ανάπτυξη είχε σχεδόν φτάσει στο αποκορύφωμά της — παρόλες τις τεκμηριωμένες αποδείξεις του Καρλ Μαρξ για το αντίθετο.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι επαναστάσεις, μολονότι δεν μπορούν να φτιαχτούν, μπορούν να επισπευστούν από ορισμένους παράγοντες: συγκεκριμένα, από την πίεση που ασκούν οι πάνω — από την πιό εντατική πολιτική και οικονομική καταπίεση· και από την πίεση που ασκούν οι κάτω — από τη μεγαλύτερη γνώση κι από την αγκιτά-

τσια. Γιατί μ' αυτό τον τρόπο διαδίδονται οι ιδέες· βοηθούν την εξέλιξη και επομένως και τον ερχομό της επανάστασης.

Η πίεση, όμως, απ' τα πάνω, μολονότι επιταχύνει τον ερχομό της επανάστασης, μπορεί και να οδηγήσει στην αποτυχία της, γιατί μια τέτοια επανάσταση μπορεί να ξεσπάσει πριν προχωρήσει αρκετά η εξελικτική διαδικασία. Αν, λοιπόν, έρθει πριν την ώρα της θα εκφυλιστεί σε απλούς ξεσηκωμούς· γιατί οι στόχοι και οι σκοποί δεν θα είναι ξεκαθαρισμένοι και σαφείς. Στην καλύτερη περίπτωση, η εξέγερση μπορεί να εξασφαλίσει μόνο κάποια προσωρινή ανακούφιση· τα πραγματικά, ωστόσο, αιτια των προστριβών θα παραμείνουν άθικτα και θα εξακολουθήσουν να δρουν προς την ίδια κατεύθυνση, να προκαλούν μεγαλύτερη δυσαρέσκεια και περισσότερες εξεγέρσεις.

Αν συνοψίσουμε τα όσα είπαμε για την επανάσταση, θα βγάλουμε τα ακόλουθα συμπεράσματα:

1. κοινωνική επανάσταση είναι εκείνη που αλλάζει τα θεμέλια της κοινωνίας, τον πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό της χαρακτήρα
2. μια τέτοια αλλαγή πρέπει πρώτα να γίνει στις ιδέες και τις αντιλήψεις του λαού, στα μυαλά των ανθρώπων
3. η καταπίεση και η δυστυχία μπορεί να επιταχύνουν τον ερχομό της επανάστασης, αλλά μπορεί **μ' αυτό τον τρόπο** να την κάνουν να αποτύχει, γιατί θα λείπει η εξελικτική προετοιμασία, πράγμα που θα κάνει αδύνατη την ολοκλήρωση της επανάστασης.
4. η μόνη επανάσταση που μπορεί να είναι θεμελιώδης, κοινωνική και επιτυχημένη, θα είναι εκείνη που θα εκφράζει μια ουσιαστική αλλαγή στις ιδέες και στις αντιλήψεις.

Από τα παραπάνω έπεται ότι η κοινωνική επανάσταση χρειάζεται προετοιμασία. Προετοιμασία με την έννοια της υποβοήθησης της εξελικτικής διαδικασίας: πρέπει να δείξουμε καθαρά στο λαό ποιά είναι τα στραβά της σημερινής κοινωνίας και να τον πείσουμε ότι μια κοινωνική ζωή που θα βασίζεται στην ελευθερία είναι

επιθυμητή, εφικτή, δίκαιη και πραγματοποιήσιμη· προετοιμασία, επιπλέον, με την έννοια του να κάνουμε τους ανθρώπους να καταλάβουν καθαρά τί ακριβώς χρειάζονται και πώς μπορούν να το αποκτήσουν.

Μια τέτοια προετοιμασία δεν είναι μόνο ένα απολύτως απαραίτητο πρώτο βήμα. Σ' αυτήν στηρίζεται και η ασφάλεια της επανάστασης, αυτή είναι η μοναδική εγγύηση ότι η επανάσταση θα πετύχει τους στόχους της.

Η μοίρα των περισσότερων επαναστάσεων —αποτέλεσμα της έλλειψης προετοιμασίας— ήταν ότι ξέφυγαν από τον κύριο στόχο τους, λοξοδρόμησαν και κατέληξαν σε αδιέξοδο Το πιό πρόσφατο παράδειγμα γι' αυτό είναι η Ρωσία. Η επανάσταση του Φλεβάρη, που επεδίωκε την ανατροπή του Τσάρου, ήταν απόλυτα επιτυχημένη. Ο λαός ήξερε τί ακριβώς ήθελε: την ανατροπή του Τσαρισμού. Όλα τα τεχνάσματα των πολιτικών, όλες οι ρητορείες και οι κομπίνες του Λβοφ και του Μιλιούκοφ —των «φιλελεύθερων» ηγετών εκεινων των ημερών— δεν μπόρεσαν να σώσουν το καθεστώς των Ρομανόφ όταν βρέθηκαν αντιμέτωποι με τον αποφασισμένο και συνειδητοποιημένο λαό. Αυτή η σαφής κατανόηση των στόχων της έκανε την Επανάσταση του Φλεβάρη να έχει απόλυτη επιτυχία, χωρις, πρόσεξε, να χυθεί σχεδόν ούτε στάλα αίμα.

Επιπλέον, ούτε οι εκκλήσεις ούτε οι απειλές της προσωρινής Κυβέρνησης δεν μπόρεσαν να ανατρέψουν την απόφαση του λαού να τελειώσει τον πόλεμο. Οι φαντάροι έφυγαν απ' τα σύνορα κι έτσι, με την άμεση δράση τους, έδωσαν τέλος σ' αυτό το ζήτημα. Η θέληση ενός λαού που έχει συνειδητοποιήσει τους στόχους του πάντα νικά.

Ήταν η θέληση του λαού, πάλι, ο διακηρυγμένος τους πόθος να πάρουν στα χέρια τους τη γη, αυτό που εξασφάλισε στους αγρότες τη γη τους. Με τον ίδιο τρόπο, οι εργάτες των πόλεων πήραν στα χέρια τους τα εργοστάσια και τα μηχανήματα της παραγωγής.

Μέχρι αυτό το σημείο η Ρωσική Επανάσταση γνώρισε απόλυτη επιτυχία. Μόλις, όμως, οι άνθρωποι δεν είχαν

πια άλλους συγκεκριμένους στόχους, άρχισε η ήττα. Γιατί τότε είναι που μπαίνουν στη μέση οι πολιτικοί και τα πολιτικά κόμματα προκειμένου να εκμεταλλευτούν την επανάσταση, είτε για το ατομικό συμφέρον τους είτε για να δοκιμάσουν τις θεωρίες τους. Αυτό έγινε στη Ρωσία, όπως και σε πολλές προηγούμενες επαναστάσεις. Οι άνθρωποι έδωσαν τη σκληρή μάχη — ενώ τα πολιτικά κόμματα αγωνίστηκαν πάνω στα χαλάσματα, νόθεψαν την επανάσταση και κατέστρεψαν το λαό.

Αυτό, λοιπόν, έγινε και στη Ρωσία. Ο αγρότης, μολονότι είχε εξασφαλίσει τη γη του, δεν είχε στα χέρια του τα εργαλεία και τα μηχανήματα που του χρειάζονταν. Ο εργάτης, μολονότι είχε πάρει στα χέρια του τα μηχανήματα και τα εργοστάσια, δεν ήξερε πώς να τα χρησιμοποιήσει για να ολοκληρώσει την επανάσταση. Μ' άλλα λόγια, δεν είχε την απαραίτητη πείρα προκειμένου να οργανώσει την παραγωγή και να ρυθμίσει τη διανομή των παραγόμενων αγαθών.

Οι εργάτες, οι αγρότες και οι φαντάροι ανέτρεψαν με τις προσπάθειές τους τον Τσαρισμό, παρέλυσαν την Κυβέρνηση, σταμάτησαν τον πόλεμο και κατάργησαν την ατομική ιδιοκτησία στη γη και στα μηχανήματα. Για χρόνια η επαναστατική εκπαίδευση κι η επαναστατική αγκιτάτσια τους είχαν προετοιμάσει γι' αυτό. Για τίποτε περισσότερο, όμως, απ' αυτό. Κι αφού δεν ήταν προετοιμασμένοι για τα παρακάτω, εκεί που σταμάτησαν οι γνώσεις τους κι έλειψε ο συγκεκριμένος στόχος, μπήκε στη μέση το πολιτικό κόμμα και άρπαξε την πρωτοβουλία απ' τα χέρια των ανθρώπων που έκαναν την επανάσταση.[7] Η πολιτική πήρε τη θέση της οικονομικής αναδιάρθρωσης, κι έτσι πέθανε η κοινωνική επανάσταση· γιατί οι άνθρωποι ζουν με ψωμί και με οικονομία, και όχι με πολιτική.

Τρόφιμα και εφόδια δεν δημιουργούνται με τα διατάγματα των κομμάτων ή των κυβερνήσεων. Τα νομοθετήματα δεν οργώνουν τη γη· οι νόμοι δεν μπορούν να βάλουν σε λειτουργία τους τροχούς της βιομηχανίας. Πίσω από τον καταναγκασμό και τη δικτατορία της

κυβέρνησης ήρθαν η δυσαρέσκεια, οι προστριβές κι η πείνα. Και πάλι, όπως πάντα, η πολιτική κι η εξουσία απέδειξαν ότι ήταν οι πυροσβέστες της επανάστασης.

Ας δούμε τι ουσιαστικό μάθημα παίρνουμε απ' τα παραπάνω: αν οι άνθρωποι καταλάβουν καλά ποιός είναι ο αληθινός στόχος της επανάστασης, θα πετύχουν. Εγγύηση για τη σωστή ανάπτυξη της καινούριας ζωής ειναι το να πραγματώνουν συνειδητά, με τις δικές τους προσπάθειες, τη θέλησή τους. Αν, απ' την άλλη μεριά, τους λείπουν αυτή η συνειδητοποίηση κι η προετοιμασία, η ήττα θα είναι αναπόφευκτη· είτε θα τους νικήσει η αντίδραση, είτε θα τους νικήσουν οι πειραματισμοί των δήθεν επαναστατικών πολιτικών κομμάτων.

Ας προετοιμάσουμε, λοιπόν.

Τί πράγμα, και πώς;

9. Προετοιμασία

«Προετοιμασία για επανάσταση!» αναφωνεί ο φίλος σου. «Είναι δυνατόν κάτι τέτοιο;»

Μάλιστα. Όχι μόνο είναι δυνατόν, μα και απολύτως αναγκαίο.

«Εννοείς μυστικές προετοιμασίες, ένοπλες ομάδες και ανθρώπους που θα καθοδηγούν τη μάχη;» με ρωτάς.

Όχι, φίλε μου, τίποτε απ' όλα αυτά.

Αν η κοινωνική επανάσταση σήμαινε μόνον οδομαχίες και οδοφράγματα, τότε πράγματι οι προετοιμασίες που θα 'πρεπε να γίνουν θα ήταν αυτές που είπες. Επανάσταση, όμως, δεν σημαίνει αυτό· ή μάλλον, η πολεμική της φάση είναι το συντομότερο και το λιγότερο σημαντικό της μέρος.

Η αλήθεια είναι ότι η επανάσταση στις μέρες μας δεν σημαινει πια οδοφράγματα. Αυτά ανήκουν στο παρελθόν. Η κοινωνική επανάσταση είναι κάτι πολύ διαφορετικό και πολύ ουσιαστικό: σημαίνει την αναδιοργάνωση του συνόλου της κοινωνικής ζωής. Πρέπει να συμφωνήσεις ότι αυτό, φυσικά, δεν μπορεί να γίνει μόνο με μάχες.

Οπωσδήποτε, πρέπει να ξεπεράσουμε τα εμπόδια που

βάζουν μερικοί στο δρόμο της κοινωνικής αναδιάρθρωσης. Αυτό σημαίνει ότι τα μέσα γι' αυτή την αναδιάρθρωση πρέπει να βρίσκονται στα χέρια των ανθρώπων. Αυτά τα μέσα βρίσκονται τώρα στα χέρια της κυβέρνησης και των καπιταλιστών, οι οποίοι θα αντισταθούν σκληρά σε όλες τις προσπάθειες που θα κάνουμε για να τους πάρουμε την εξουσία και την περιουσία τους. Αυτή η αντίσταση θα περιλαμβάνει και την ένοπλη σύγκρουση. Θυμήσου, όμως, ότι η ένοπλη σύγκρουση δεν είναι η ουσία, δεν είναι ο στόχος, δεν είναι η επανάσταση. Είναι μόνο το προοίμιο, το προκαταρκτικό της στάδιο.

Αυτό είναι ανάγκη να το καταλάβεις καλά. Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν στο μυαλό τους μια πολύ συγκεχυμένη αντίληψη για την επανάσταση. Γι' αυτούς, επανάσταση είναι μόνον ένοπλη σύγκρουση, διάλυση πραγμάτων και καταστροφή. Σαν να λέγαμε ότι το σήκωμα των μανικιών πριν αρχίσεις να δουλεύεις είναι η ίδια η δουλειά. Η ένοπλη σύγκρουση ειναι απλώς το σήκωμα των μανικιών πριν από την επανάσταση. Το πραγματικό, συγκεκριμένο έργο, δεν έχει ακόμη αρχίσει.

Ποιό είναι αυτό το έργο;

«Η καταστροφή των συνθηκών που επικρατούν», μου απαντάς.

Πράγματι. Οι **συνθήκες**, όμως, δεν καταστρέφονται αν σπάζεις και διαλύεις πράγματα. Δεν μπορείς να καταστρέψεις τη μισθωτή δουλεία καταστρέφοντας τις μηχανές στα εργαστήρια και στα εργοστάσια, έτσι δεν είναι; Ούτε και καταστρέφεις την κυβέρνηση βάζοντας φωτιά στον Λευκό Οίκο.

Το να σκέφτεσαι την επανάσταση σαν βία και καταστροφή, σημαίνει να παρανοείς και να πλαστογραφείς το νόημά της. Η πρακτική εφαρμογή μιας τέτοιας αντίληψης θα φέρει ολέθρια αποτελέσματα.

Όταν ένας μεγάλος στοχαστής, ο πασίγνωστος αναρχικός Μπακούνιν, ονομάζει την επανάσταση «καταστροφή», έχει στο μυαλό του την καταστροφή των ιδεών της εξουσίας και της υπακοής. Γι' αυτό είπε ότι καταστροφή σημαίνει δημιουργία, γιατί το να καταστρέφεις

μια λαθεμένη πεποίθηση είναι πράγματι δημιουργικότατο έργο.

Ο μέσος άνθρωπος, όμως, και πολύ συχνά κι ο επαναστάτης ακόμη, μιλάει απερίσκεπτα για την επανάσταση λες κι είναι μόνο καταστρεπτική με τη συνηθισμένη σημασία της λέξης. Αυτή η άποψη είναι λαθεμένη κι επικίνδυνη. Όσο πιό γρήγορα τη βγάλουμε απ' το μυαλό μας, τόσο το καλύτερο.

Η επανάσταση, και ιδιαίτερα η κοινωνική επανάσταση, **δεν είναι καταστροφή αλλά δημιουργία.** Αυτό δεν έχουμε λόγια για να το τονίσουμε όπως πρέπει, αν όμως δεν το χωνέψουμε καλά, η επανάσταση θα παραμείνει μόνο καταστρεπτική και επομένως θα αποτύχει. Φυσικά, η επανάσταση συνοδεύεται από βία, αλλά θα μπορούσαμε κάλλιστα να πούμε ότι και το να κτίσουμε ένα καινούριο σπίτι στη θέση ενός παλιού είναι καταστροφή γιατί σημαίνει πρώτα γκρέμισμα του παλιού σπιτιού. Η επανάσταση είναι η κορύφωση μιας συγκεκριμένης εξελικτικής διαδικασίας. Αρχίζει μ' ένα βίαιο ξεσήκωμα. Αυτό, όμως, είναι μόνο το σήκωμα των μανικιών **πριν αρχίσει το κυρίως έργο.**

Πράγματι, αν σκεφτείς τί πρέπει να κάνει η κοινωνική επανάσταση, τι έργο έχει να επιτελέσει, θα καταλάβεις ότι η ουσία δεν είναι η καταστροφή μα η δημιουργία.

Γιατι, τί είναι αυτό που πρέπει, στην πραγματικότητα, να καταστραφεί;

Ο πλούτος του πλούσιου; Μα, αφού αυτόν θέλουμε να τον χαρούμε όλοι μας.

Τη γη, τα χωράφια, τα ορυχεία, τους σιδηρόδρομους, τα εργοστάσια, τα εργαστήρια και τα καταστήματα δεν θέλουμε να τα καταστρέψουμε, μα να τα κάνουμε χρήσιμα για όλο το λαό.

Τους τηλέγραφους, τα τηλέφωνα, τα μέσα συγκοινωνίας, επικοινωνίας και διανομής — μήπως θέλουμε να τα καταστρέψουμε; Όχι, βέβαια· θέλουμε να τα κάνουμε να εξυπηρετούν τις ανάγκες όλων μας.

Τι, λοιπόν, πρέπει να καταστρέψει η κοινωνική επανάσταση; Πρέπει να **δημεύσει** αντικείμενα προς όφελος

του συνόλου, κι όχι να καταστρέψει. Πρέπει να αλλάξει τις συνθήκες προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

Ο στόχος της επανάστασης δεν είναι η καταστροφή, μα η δημιουργία και η ανοικοδόμηση.

Γι' αυτό και χρειάζεται προετοιμασία, γιατί η κοινωνική επανάσταση δεν είναι ο Μεσίας της Βίβλου που έρχεται να εκπληρώσει την αποστολή του απλώς με εντολές ή διατάγματα. Η επανάσταση εργάζεται με τα χέρια και με τα μυαλά των ανθρώπων. Κι οι άνθρωποι πρέπει να καταλάβουν τους στόχους της επανάστασης για να μπορέσουν να τους πραγματώσουν. Θα πρέπει να ξέρουν τι θέλουν και πώς να το πετύχουν. Τον τρόπο να το πετύχουν θα το δείχνουν οι στόχοι που πρέπει να επιτευχθούν. Γιατί ο σκοπός καθοριζει τα μέσα· πρέπει να σπειρεις τον κατάλληλο σπόρο για να φυτρώσει το φυτό που θέλεις.

Ποιά πρέπει, λοιπόν, να είναι η προετοιμασία για την κοινωνική επανάσταση;

Αν στόχος σου είναι το να εξασφαλίσεις την ελευθερία, πρέπει να μάθεις να ζεις χωρίς εξουσία και καταναγκασμό. Αν θέλεις να ζήσεις ειρηνικά και αρμονικά με τους συνανθρώπους σου, πρέπει κι εσύ κι αυτοί να καλλιεργήσετε την αδερφοσύνη και τον αλληλοσεβασμό. Αν θέλεις να δουλέψεις μαζί μ' αυτούς για κάτι που θα σας ωφελήσει και τους δυο, πρέπει να συνεργαστείτε. Η κοινωνική επανάσταση σημαίνει πολύ περισσότερα πράγματα από μόνο την αναδιάρθρωση των συνθηκών: σημαίνει την εγκαθίδρυση καινούριων ανθρώπινων αξιών και κοινωνικών σχέσεων, μια διαφορετική σχέση των ανθρώπων μεταξύ τους, μια σχέση ενός ελεύθερου και αυτόνομου προς κάποιον ίσο· σημαίνει ένα πολύ διαφορετικό πνεύμα στην ατομική και συλλογική ζωή, κι αυτό το πνεύμα δεν μπορεί να δημιουργηθεί απ' τη μια μέρα στην άλλη. Είναι ένα πνεύμα που πρέπει να καλλιεργηθεί, να τραφεί και να προσεχτεί όπως το πιο ευαίσθητο λουλούδι, γιατί πράγματι είναι το λουλούδι μιας καινούριας και όμορφης ύπαρξης.

Μη σε καθησυχάζει η ανόητη άποψη που υποστηρίζει ότι «τα πράγματα θα τακτοποιηθούν μονάχα τους».

Τίποτε, ποτέ δεν τακτοποιείται μοναχό του, πόσο μάλλον οι ανθρώπινες σχέσεις. Οι άνθρωποι τα τακτοποιούν, κι η τακτοποίηση γίνεται με βάση το πώς αντιλαμβάνονται και το πώς αντιμετωπίζουν τα πράγματα.

Οι καινούριες καταστάσεις και οι διαφορετικές συνθήκες θα μας κάνουν να αισθανόμαστε, να σκεφτόμαστε και να δρούμε με διαφορετικό τρόπο. Μα οι καινούριες συνθήκες δημιουργούνται μόνο σαν αποτέλεσμα των καινούριων αισθημάτων και των καινούριων ιδεών. Μια τέτοια καινούρια κατάσταση θα είναι η κοινωνική επανάσταση. Πρέπει να μάθουμε να σκεφτόμαστε διαφορετικά **πριν** έρθει η επανάσταση, γιατί μόνον έτσι θα μπορέσουμε να κάνουμε σωστά την επανάσταση.

Πρέπει να μάθουμε να σκεφτόμαστε διαφορετικά για την κυβέρνηση και για την εξουσία, γιατί όσο σκεφτόμαστε και ενεργούμε όπως σήμερα, δεν θα υπάρχει ανεκτικότητα, και θα υπάρχουν καταδίωξη και καταπίεση ακόμη και αφού καταργηθεί η οργανωμένη κυβέρνηση. Πρέπει να μάθουμε να σεβόμαστε την ανθρώπινη υπόσταση των συνανθρώπων μας, να μην επεμβαίνουμε στις υποθέσεις τους ούτε να τους αναγκάζουμε να κάνουν κάτι, να θεωρούμε την ελευθερία του άλλου εξισου ιερή με τη δική μας· να σεβόμαστε την ελευθερία και την προσωπικότητά τους και να απορρίπτουμε κάθε μορφής καταναγκασμό· να καταλάβουμε ότι το γιατρικό για τα στραβά της ελευθερίας είναι περισσότερη ελευθερία και ότι η ελευθερία είναι η μητέρα της τάξης.

Πρέπει, επιπλέον, να μάθουμε ότι ισότητα σημαίνει ισες δυνατότητες, ότι το μονοπώλιο είναι η άρνηση της ισότητας και ότι μόνον η αδελφοσύνη εξασφαλίζει την ισότητα. Αυτά μπορούμε να τα μάθουμε μόνο αν απαλλαγούμε από τις λαθεμένες ιδέες του καπιταλισμού και της ιδιοκτησίας, του δικού μου και του δικού σου, της ιδιοκτησίας με τη στενή έννοια.

Αν τα μάθουμε καλά αυτά, θα αναπτύξουμε το πνεύμα της αληθινής ελευθερίας και της αλληλεγγύης, και θα καταλάβουμε ότι η ελεύθερη ένωση είναι η ψυχή κάθε επιτυχίας. Τότε θα συνειδητοποιήσουμε ότι η κοινωνική

επανάσταση θα είναι καρπός της συνεργασίας, των κοινών στόχων και των κοινών προσπαθειών.

Ίσως να νομίσεις ότι αυτή η διαδικασία παραείναι αργή και ότι αυτή η δουλειά θα πάρει πολύ καιρό. Ναι, παραδέχομαι ότι πρόκειται για δύσκολο έργο. Αναρωτήσου, όμως, αν είναι καλύτερο να κτίσεις ένα καινούριο σπίτι βιαστικά και άτεχνα —οπότε θα πέσει και θα σε πλακώσει—, ή να το κτίσεις καλά, έστω κι αν η δουλειά σου θα είναι τότε κοπιαστικότερη και σκληρότερη.

Θυμήσου ότι η κοινωνική επανάσταση θα φέρει την ελευθερία και την ευημερία σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα κι ότι απ' αυτήν εξαρτάται η πλήρης και τελική απελευθέρωση των εργαζόμενων. Σκέψου ότι αν αυτό το έργο γίνει στραβά, όλες οι προσπάθειες και τα βάσανά σου θα πάνε χαμένα· και το χειρότερο: όχι μόνο θα πάνε χαμένα, αλλά ίσως βοηθήσουν να μπει στη θέση της παλιάς μια καινούρια τυραννία· και οι καινούριες τυραννίες, ακριβώς γιατί είναι καινούριες, έχουν μια καινούρια δίψα για ζωή. Θα σφυρηλατήσουν, λοιπόν, καινούριες αλυσίδες, πιό γερές απ' τις παλιές.

Σκέψου ακόμη ότι η κοινωνική επανάσταση που ονειρευόμαστε πρέπει να ολοκληρώσει το έργο που μόχθησαν για να κάνουν πολλές γενιές ανθρώπων, γιατί ολόκληρη η ανθρώπινη ιστορία ήταν μια πάλη της ελευθερίας εναντίον της υποδούλωσης, της κοινωνικής προκοπής εναντίον της φτώχειας και της διαφθοράς, τη δικαιοσύνης εναντίον της αδικίας. Αυτό που ονομάζουμε πρόοδο ήταν μια κοπιαστική μα και συνεχής πορεία προς την κατεύθυνση του περιορισμού της αυθαιρεσίας και της εξουσίας της κυβέρνησης και της αύξησης των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των ατόμων και του συνόλου. Ήταν ένας αγώνας που κράτησε χιλιάδες χρόνια. Ο λόγος που κράτησε τόσο πολύ —και δεν έχει ακόμη τελειώσει— είναι ότι οι άνθρωποι δεν ήξεραν ποιό ήταν το πραγματικό πρόβλημα: χτυπούσαν στα τυφλά, δεξιά κι αριστερά, άλλαζαν τους βασιλιάδες και σχημάτιζαν καινούριες κυβερνήσεις, έριχναν έναν ηγεμόνα μόνο για να βάλουν στη θέση του κάποιον άλλο, έδιωχναν έναν

«ξένο» καταπιεστή για να μπουν κάτω απ' το ζυγό ενός ντόπιου, καταργούσαν μια μορφή τυραννίας, όπως τον Τσαρισμό, για να υποταχθούν στην καινούρια τυραννία μιας κομματικής δικτατορίας· πάντα έχυναν το αίμα τους και θυσίαζαν ηρωικά τη ζωή τους με την ελπίδα ότι θα εξασφάλιζαν την ελευθερία και την προκοπή τους.

Το μόνο που εξασφάλισαν, όμως, ήταν καινούρια αφεντικά, γιατί όσο απελπισμένα και γενναία κι αν πάλεψαν, δεν έθιξαν ποτέ την **πραγματική πηγή** των δεινών, την αρχή **της εξουσίας και της κυβέρνησης**. Δεν ήξεραν ότι **αυτές** γεννούσαν την υποδούλωση και την καταπίεση, και επομένως δεν κατόρθωσαν ποτέ να κατακτήσουν την ελευθερία.

Τώρα, όμως, έχουμε καταλάβει ότι αληθινή ελευθερία δεν σημαίνει απλή αλλαγή βασιλιάδων ή ηγεμόνων. Ξέρουμε ότι πρέπει να καταργηθεί απ' άκρη σ' άκρη το σύστημα του αφέντη και του δούλου, ότι ολόκληρος ο κοινωνικός σχηματισμός είναι σαθρός, ότι πρέπει να καταργηθούν η κυβέρνηση και ο καταναγκασμός και ότι πρέπει να σαρωθούν συθέμελα η εξουσία και το μονοπώλιο. Πιστεύεις ακόμη ότι είναι περιττή η προετοιμασία για ένα τόσο σπουδαίο έργο;

Ας καταλάβουμε, λοιπόν, καλά πόσο δύσκολη είναι η προετοιμασία για την κοινωνική επανάσταση και πόσο δυσκολότερη η σωστή προετοιμασία της.

«Ποιά όμως είναι η σωστή προετοιμασία;» με ρωτάς. «Και ποιός θα κάνει αυτή την προετοιμασία,»

Ποιός θα κάνει την προετοιμασία; Πρώτοι απ' όλους, εσύ κι εγώ —εκείνοι που ενδιαφέρονται για την επιτυχία της επανάστασης, εκείνοι που θέλουν να επιταχύνουν τον ερχομό της. Όταν λέω εσύ κι εγώ, εννοώ όλοι οι άντρες κι όλες οι γυναίκες, όλοι όσοι μισούν την καταπίεση και αγαπούν την ελευθερία, όλοι όσοι δεν μπορούν να ανεχτούν τη δυστυχία και την αδικία που γεμίζουν σήμερα τον κόσμο.

Και προπάντων εκείνοι που υποφέρουν περισσότερο από τις συνθήκες που επικρατούν, από τη μισθωτή δουλεία, από την υποτέλεια κι από την εξευτελιστική

μεταχειριση.

«Οι εργάτες, βέβαια», μου λες.

Ναι, οι εργάτες. Αφού αυτοί είναι τα μεγαλύτερα θύματα των σημερινών θεσμών, αυτοί έχουν και μεγαλύτερο συμφέρον να τους καταργήσουν. Έχουν πει πολύ σωστά ότι «η απελευθέρωση των εργαζόμενων είναι έργο των ίδιων των εργαζόμενων»*, γιατί καμιά άλλη κοινωνκή τάξη δεν μπορεί να τους απελευθερώσει. Ωστόσο, η απελευθέρωση της εργατικής τάξης σημαίνει ταυτόχρονα την απελευθέρωση ολόκληρης της κοινωνίας· γι' αυτό πολλοί μιλούν για την «ιστορική αποστολή» της εργατικής τάξης να δημιουργήσει μια καλύτερη ζωή.

Η λέξη «αποστολή», όμως, δεν είναι σωστή. Γιατί μας φέρνει στο μυαλό ένα καθήκον ή ένα χρέος που επιβάλλεται σε κάποιον απ' τα έξω, από μια εξωτερική δύναμη. Είναι μια έννοια λαθεμένη και παραπειστική, ένα ουσιαστικά θρησκευτικό και μεταφυσικό συναίσθημα. Στην πραγματικότητα, αν η απελευθέρωση της εργατικής τάξης είναι μια «ιστορική αποστολή», τότε θα φροντίσει γι' αυτήν η ιστορία ανεξάρτητα απ' το τι μπορεί να σκεφτόμαστε, να αισθανόμαστε ή να κάνουμε εμείς. Αυτή η στάση κάνει ανώφελη και περιττή την προσπάθεια των ανθρώπων· γιατί «ό,τι πρέπει να γίνει, θα γίνει οπωσδήποτε». Μια τέτοια μυθική άποψη καταστρέφει κάθε πρωτοβουλία και κάθε εξάσκηση της σκέψης και της θέλησης των ανθρώπων.

Πρόκειται για μια ιδέα επικίνδυνη και βλαβερή. Δεν υπάρχει καμιά δύναμη έξω απ' τον άνθρωπο που να μπορεί να τον απελευθερώσει, ούτε και κανένας για να του αναθέσει οποιαδήποτε «αποστολή». Κάτι τέτοιο δεν μπορεί να το κάνει ούτε ο ουρανός ούτε η ιστορία. Η ιστορία περιγράφει αυτά που έχουν συμβεί. Μπορεί να μας δώσει κάποιο μάθημα αλλά δεν μπορεί να μας αναθέσει μια αποστολή. Η απελευθέρωση του προλεταριάτου από τη δουλεία του δεν είναι «αποστολή» αλλά **συμφέρον**. Αν δεν το επιδιώξει συνειδητά κι ενεργητικά η εργατική τάξη, δεν «θα γίνει» ποτέ. Είναι ανάγκη ν απαλλαγούμε απ' την ανόητη και λαθεμένη έννοια της «ιστορικής

αποστολής». Οι εργαζόμενοι θα κατακτήσουν τη συνεργασία στην πράξη. Αν κατακτήσουν την ελευθερια τους οι εργαζόμενοι, θα απελευθερώσουν παράλληλα και την υπόλοιπη ανθρωπότητα.

Γι' αυτό ο αγώνας του προλεταριάτου είναι ένας αγώνας που μας αφορά όλους· πρέπει, λοιπόν, όλοι μας, άντρες και γυναίκες, να βοηθήσουμε την εργατική τάξη στο σπουδαίο έργο της. Γιατί, πράγματι, μολονότι μόνον οι εργάτες μπορούν να ολοκληρώσουν το έργο της απελευθέρωσης, χρειάζονται τη βοήθεια και άλλων κοινωνικών ομάδων. Γιατί θα πρέπει να θυμάσαι ότι η επανάσταση έχει να λύσει το δύσκολο πρόβλημα της αναδιοργάνωσης του κόσμου και της οικοδόμησης ενός καινούριου πολιτισμού —έργο που θα απαιτήσει άκρα επαναστατική ακεραιότητα και πνευματική συνεργασία όλων των καλόπιστων ανθρώπων που αγαπούν την ελευθερία. Ξέρουμε ήδη ότι κοινωνική επανάσταση δεν σημαίνει μόνον ανατροπή του καπιταλισμού. Μπορεί να διώξουμε τον καπιταλισμό, όπως είχαν άλλοτε καταργήσει τη φεουδαρχία, και να μείνουμε πάλι δούλοι όπως πριν. Αντί να είμαστε, όπως τώρα, δούλοι του ιδιωτικού μονοπωλίου, μπορεί να γίνουμε δούλοι του κρατικού καπιταλισμού, όπως έγιναν οι ρώσοι, κι όπως γίνονται οι ιταλοί και αρκετοί άλλοι λαοί.[9]

Η κοινωνική επανάσταση, ας μη το ξεχάσουμε ποτέ αυτό, δεν πρέπει να βάλει στη θέση της μιας υποδούλωσης μιαν άλλη, αλλά πρέπει να καταργήσει όλα όσα μπορούν να σε υποδουλώσουν και να σε καταπιέσουν.

Μια πολιτική επανάσταση μπορεί να είναι πετυχημένη για ένα μονοπώλιο που συνωμοτεί, αν καταφέρει να βάλει στη θέση των παλιών κάποιους καινούριους ηγεμόνες. Η κοινωνική επανάσταση, όμως, δεν είναι απλώς μια πολιτική αλλαγή: είναι ένας θεμελιώδης οικονομικός, ηθικός και πολιτισμικός μετασχηματισμός. Μια δράκα συνωμοτών ή ένα πολιτικό κόμμα που θα αποπειραθούν να αναλάβουν ένα τέτοιο έργο θα συναντήσουν την ενεργητική και παθητική αντίσταση των πολλών, και επομένως θα εκφυλιστούν και θα επιβάλουν ένα σύστημα

δικτατορίας και τρομοκρατίας.

Αν έχει απέναντί της μια εχθρική πλειονότητα του πληθυσμού η κοινωνική επανάσταση είναι εξαρχής καταδικασμένη σε αποτυχία. Αυτό σημαίνει ότι το πρώτο που πρέπει να γίνει για να προετοιμαστεί η κοινωνική επανάσταση είναι να κερδηθούν οι πολλοί με το μέρος της επανάστασης και των στόχων της· ή, τουλάχιστον, οι πολλοί πρέπει να μείνουν ουδέτεροι, να μετατραπούν από ενεργητικούς εχθρούς σε παθητικούς συμπαθώντες, έτσι ώστε να μην πολεμήσουν εναντίον της επανάστασης έστω κι αν δεν πολεμήσουν υπέρ αυτής.

Το ενεργητικό, θετικό έργο της κοινωνικής επανάστασης πρέπει, βέβαια, να το εκτελέσουν οι ίδιοι οι εργάτες, οι ίδιοι οι εργαζόμενοι. Κι εδώ ας έχουμε στο μυαλό μας ότι η εργατική τάξη δεν περιλαμβάνει μόνο τους εργοστασιακούς εργάτες αλλά και τους αγρεργάτες. Ορισμένοι ριζοσπάστες υπερτονίζουν το βιομηχανικό και αγνοούν σχεδόν το αγροτικό προλεταριάτο. Τί θα μπορούσε, όμως, να πετύχει ο βιομηχανικός εργάτης χωρίς τον αγρότη; Η γεωργία είναι η πρωταρχική πηγή της ζωής, κι η πόλη θα πεινάσει χωρίς την ύπαιθρο. Είναι ανώφελο να συγκρίνουμε τον βιομηχανικό εργάτη με τον αγρεργάτη ή να υπολογίσουμε τη σχετική τους αξία. Κανένας απ' τους δυο δεν μπορεί να κάνει χωρίς τον άλλο· κι οι δυο είναι εξίσου σημαντικοί για τη ζωή, για την επανάσταση και για το κτίσιμο μιας καινούριας κοινωνίας.

Είναι αλήθεια ότι η επανάσταση ξεσπάει πρώτα σε βιομηχανικές και όχι σε αγροτικές περιοχές. Αυτό είναι φυσικό, γιατί εκεί είναι κυρίως συγκεντρωμένοι οι εργαζόμενοι και άρα εκεί εκδηλώνεται πιό έντονα η λαική δυσαρέσκεια. Αν, όμως, το βιομηχανικό προλεταριάτο είναι η πρωτοπορία της επανάστασης, τότε το αγροτικό προλεταριάτο είναι η ραχοκοκκαλιά της. Αν η ραχοκοκκαλιά είναι αδύναμη ή σπασμένη, χαντακώνονται και η πρωτοπορία και η επανάσταση.

Το έργο της κοινωνικής επανάστασης πρέπει, λοιπόν, να το κάνουν **από κοινού** το βιομηχανικό και το

αγροτικό προλεταριάτο. Δυστυχώς, θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι υπάρχει ελάχιστη αλληλοκατανόηση και σχεδόν καμία φιλία ούτε άμεση συνεργασία των δυο. Και το χειρότερο —που είναι αναμφίβολα αποτέλεσμα των παραπάνω—, υπάρχει μια καχυποψία κι ένας ανταγωνισμός ανάμεσα στους προλετάριους των εργοστασίων και τους προλετάριους της γης. Ο άνθρωπος των πόλεων δεν ξέρει σχεδόν τίποτα για τη σκληρή κι εξοντωτική δουλειά του αγρότη. Κι ο αγρότης από ένστικτο τον περιφρονεί· επιπλέον, αφού δεν ξέρει την εντατική και συχνά επικίνδυνη δουλειά του εργοστασίου, ο αγρότης θεωρεί τον εργάτη της πόλης τεμπέλη. Η προσέγγιση των δυο και η καλύτερη αμοιβαία κατανόησή τους έχει απόλυτα ζωτική σημασία για την επανάσταση. Ο καπιταλισμός δεν αναπτύσσει τόσο τον καταμερισμό της εργασίας όσο τη διαίρεση των εργαζόμενων. Προσπαθεί να στρέψει τη μια φυλή εναντίον μιας άλλης, τον βιομηχανικό εργάτη εναντίον του αγρότη, τον ανειδίκευτο εναντίον του ειδικευμένου, τους εργάτες της μιας χώρας εναντίον των εργατών μιας άλλης. Η δύναμη των εκμεταλλευτών βασίζεται στη διάσπαση, στη διαίρεση των εργαζόμενων. Η κοινωνική επανάσταση, όμως, απαιτεί την **ενότητα** των εργαζόμενων και, πάνω απ' όλα, τη συνεργασία των προλετάριων του εργοστασίου με τ' αδέρφια τους, τους προλετάριους της γης.

Η μεγαλύτερη προσέγγιση των δυο αυτών κατηγοριών των εργαζόμενων είναι ένα σημαντικό βήμα στην προετοιμασία της κοινωνικής επανάστασης. Η άμεση επαφή τους έχει πρωταρχική σημασία: κοινές συγκεντρώσεις, συναντήσεις αντιπροσωπειών, ένα σύστημα συνεργασίας και άλλες παρόμοιες μέθοδοι θα διαμορφώσουν μια στενότερη σχέση και μια καλύτερη συνεννόηση του αγρότη με τον εργάτη.

Αυτό, όμως, που είναι απαραίτητο για την επανάσταση, δεν είναι μόνον η συνεργασία του βιομηχανικού με το αγροτικό προλεταριάτο. Υπάρχει και κάτι άλλο, εξίσου σημαντικό για το εποικοδομητικό έργο. Είναι η γνώση του ειδικού.

Μην κάνεις το λάθος να σκέφτεσαι ότι ο κόσμος έχει κτιστεί μόνο με τα χέρια. Χρειάστηκαν και μυαλά. Η επανάσταση, λοιπόν, έχει ανάγκη και από χέρια και από μυαλά. Πολλοί φαντάζονται ότι ο χειρώνακτας μπορεί να κάνει μόνος τους όλα όσα έχει ανάγκη η κοινωνία. Αυτή η ιδέα είναι λαθεμένη, είναι ένα πολύ σοβαρό λάθος που μπορεί να φέρει φοβερή καταστροφή. Πράγματι, αυτή η αντίληψη έκανε πολύ μεγάλο κακό σε προηγούμενες επαναστάσεις, και βάσιμα φοβόμαστε ότι μπορεί να καταστρέψει ολόκληρη την επανάσταση.

Η εργατική τάξη περιλαμβάνει τόσο τους μισθωτούς της βιομηχανίας όσο και τους αγρεργάτες. Οι εργάτες, όμως, έχουν ανάγκη από τους ειδικούς, από τους οργανωτές της βιομηχανίας, τους ηλεκτρολόγους, τους μηχανικούς, τους τεχνικούς, τους επιστήμονες, τους εφευρέτες, τους χημικούς, τους εκπαιδευτικούς, τους γιατρούς και τους χειρούργους. Κοντολογίς, το προλεταριάτο έχει ανάγκη από τη βοήθεια ορισμένων ειδικών· αν δεν συνεργαστεί μ' αυτούς, δεν μπορεί να κάνει καμιά παραγωγική δουλειά.

Οι περισσότεροι απ' αυτούς τους ειδικούς ανήκουν, στην πραγματικότητα, στο προλεταριάτο. Είναι το διανοητικό προλεταριάτο, το προλεταριάτο του πνεύματος. Είναι φανερό ότι δεν υπάρχει καμία διαφορά ανάμεσα σ' εκείνον που κερδίζει τον επιούσιο με τα χέρια και σ' εκείνον που τον κερδίζει με το κεφάλι του. Γιατί, στην πραγματικότητα, καμιά δουλειά δεν γίνεται **αποκλειστικά** με τα χέρια ούτε **αποκλειστικά** με το κεφάλι. Σε κάθε προσπάθεια χρειάζονται και τα δυο. Ο ξυλουργός, για παράδειγμα, πρέπει όταν δουλεύει να υπολογίζει, να μετράει και να λογαριάζει· πρέπει να χρησιμοποιεί και τα χέρια και το μυαλό του. Με τον ίδιο τρόπο, ο αρχιτέκτονας πρέπει να σκεφτεί το σχέδιό του πριν το σχεδιάσει στο χαρτί και πριν το κτίσει.

«Μα, αφού μόνο η εργασία των χεριών μπορεί να φτιάξει κάτι», παρατηρεί ο φίλος σου. «Η εργασία του μυαλού δεν είναι παραγωγική».

Λάθος, φίλε μου. Ούτε η χειρωνακτική, ούτε η

πνευματική εργασία δεν μπορούν να φτιάξουν τίποτα **μόνες τους**. Για να δημιουργηθεί κάτι, πρέπει να συνδυαστούν κι οι δυο. Ο κτίστης κι ο μάστορας δεν μπορούν να κτίσουν το εργοστάσιο χωρις τα σχέδια του αρχιτέκτονα, ούτε κι ο αρχιτέκτονας μπορεί να κατασκευάσει μια γέφυρα χωρίς σίδερο κι ατσάλι. Κανένας τους δεν μπορεί να φτιάξει τίποτα μόνος του. Κι οι δυο μαζί, μπορούν να κάνουν θαύματα.

Επιπλέον, μην κάνεις το λάθος να πιστέψεις ότι αυτό που μετράει είναι μόνον η παραγωγική δουλειά. Υπάρχει πολλή δουλειά που δεν είναι άμεσα παραγωγική, μα που είναι χρήσιμη, απολύτως απαραίτητη για τη ζωή και την καλοπέρασή μας, και επομένως εξίσου σημαντική με την παραγωγική δουλειά.

Δες, για παράδειγμα, το μηχανικό των σιδηροδρόμων και το μηχανοδηγό Δεν είναι παραγωγοί, αλλά ο ρόλος τους είναι σημαντικός στην παραγωγική διαδικασία. Χωρίς τους σιδηρόδρομους και τα άλλα μέσα μεταφοράς και επικοινωνίας δεν θα μπορούσε να γίνει ούτε παραγωγή ούτε διανομή.[10]

Παραγωγή και διανομή είναι δυο εξίσου ουσιαστικές πλευρές της ζωής. Η εργασία που απαιτείται για τη μια είναι εξίσου σημαντική μ' αυτήν που χρειάζεται για την άλλη.

Αυτά που είπα παραπάνω ισχύουν για αρκετές φάσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, οι οποίες, μολονότι δεν είναι οι ίδιες άμεσα παραγωγικές, παίζουν ουσιαστικό ρόλο στις πολύπλοκες διαδικασίες της οικονομικής και κοινωνικής μας ζωής. Ο επιστήμονας, ο εκπαιδευτικός, ο γιατρός και ο χειρούργος, δεν είναι παραγωγικοί, από βιομηχανική άποψη. Η δουλειά τους, όμως, είναι απολύτως απαραίτητη για τη ζωή και την ευημερία μας. Η πολιτισμένη κοινωνία δεν θα μπορούσε να υπάρξει χωρίς αυτούς.

Είναι, λοιπόν, φανερό ότι η χρήσιμη δουλειά είναι εξίσου σημαντική είτε είναι πνευματική είτε είναι χειρωνακτική. Ούτε κι έχει σημασία το αν ο εργαζόμενος παίρνει μηνιάτικο ή μεροκάματο, το αν παίρνει πολλά ή

λίγα, το ποιές είναι οι πολιτικές του πεποιθήσεις.

Όλοι οι άνθρωποι που μπορούν να προσφέρουν χρήσιμη δουλειά για το κοινό καλό χρειάζονται στην επανάσταση για να κτίσουν την καινούρια ζωή. Καμιά επανάσταση δεν μπορεί να πετύχει χωρίς την αλληλεγγύη και τη συνεργασία τους· όσο πιό γρήγορα το καταλάβουμε αυτό, τόσο το καλύτερο. Η ανοικοδόμηση της κοινωνίας απαιτεί την αναδιοργάνωση της βιομηχανίας, την ευρυθμη λειτουργία της παραγωγής, τη διευθέτηση της διανομής και πλήθος άλλες κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτισμικές προσπάθειες προκειμένου να μετατραπεί η σημερινή μισθωτή δουλεία και υποδούλωση σε μια ελεύθερη κι ευτυχισμένη ζωή. Μόνο αν δουλέψουν μαζί θα μπορέσουν οι προλετάριοι του πνεύματος και των χεριών να λύσουν αυτά τα προβλήματα.

Είναι πολύ θλιβερό το ότι επικρατεί ένα μη φιλικό, σχεδόν εχθρικό πνεύμα, ανάμεσα στους χειρωνακτικά και στους διανοητικά εργαζόμενους. Αυτό το αίσθημα είναι ριζωμένο στην ασυνεννοησία, στις προλήψεις και στη στενοκεφαλιά και των δυο πλευρών. Είναι λυπηρό το ότι πρέπει να παραδεχτούμε πως υπάρχει μια τάση σε ορισμένους κύκλους εργαζόμενων, ακόμη και σε σοσιαλιστές και σε αναρχικούς, να παρακινούν τους εργάτες να βλέπουν ανταγωνιστικά το προλεταριάτο του πνεύματος. Μια τέτοια στάση είναι ανόητη και εγκληματική, γιατί μόνο κακό μπορεί να κάνει στην ανάπτυξη και στην εξέλιξη της κοινωνικής επανάστασης. Ένα από τα μοιραία λάθη που έκαναν οι μπολσεβίκοι κατά τα πρώτα στάδια της Ρωσικής Επανάστασης ήταν το ότι έστρεψαν ηθελημένα τους μισθωτούς εναντίον των ειδικών, σε βαθμό που η μεταξύ τους συνεργασία έγινε αδύνατη. Άμεσο επακόλουθο αυτής της πολιτικής ήταν η κατάρρευση της βιομηχανίας εξαιτίας της έλλειψης καταρτισμένων ειδικών καθώς και η σχεδόν ολοκληρωτική διάλυση του σιδηροδρομικού δικτύου αφού δεν υπήρχε ειδικευμένο προσωπικό. Βλέποντας τη Ρωσία στο χείλος της οικονομικής κατάρρευσης, ο Λένιν κατάλαβε ότι ο εργάτης κι ο αγρότης δεν μπορούν μόνοι τους να

οργανώσουν τη βιομηχανική και την αγροτική ζωή της χώρας και ότι ήταν απαραίτητη και η συνδρομή των ειδικών. Εισήγαγε ένα καινούριο σύστημα προκειμένου να παρακινήσει τους τεχνικούς ειδικούς να βοηθήσουν στο έργο της ανοικοδόμησης. Η αλλαγή, όμως, έγινε όταν ήταν ήδη πολύ αργά, γιατί η πολύχρονη αντιπάθεια και το πολύχρονο μίσος είχαν δημιουργήσει ένα τέτοιο χάσμα ανάμεσα στον χειρωνακτικά και τον πνευματικά εργαζόμενο, ώστε η συνεννόηση και η συνεργασία τους είχαν γίνει εξαιρετικά δύσκολες. Η Ρωσία χρειάστηκε χρόνια ηρωικών προσπαθειών για να ξεπεράσει, περιορισμένα βέβαια, τα αποτελέσματα αυτού του αδελφοκτόνου πολέμου.

Ας πάρουμε, λοιπόν, από το ρωσικό πείραμα αυτό το πολύτιμο μάθημα.

«Μα, οι ειδικοί ανήκουν στη μεσαία τάξη», μου λες, «και σκέφτονται αστικά».

Είναι αλήθεια ότι οι ειδικοί έχουν, κατά κανόνα, έναν αστικό τρόπο να αντιμετωπίζουν τα πράγματα· μα, μήπως κι οι περισσότεροι εργάτες δεν σκέφτονται αστικά; Αυτό σημαίνει απλώς ότι κι οι δυο τους κουβαλούν εξουσιαστικές και καπιταλιστικές προλήψεις. Αυτές ακριβώς πρέπει να ξεριζώσουμε μορφώνοντας και διαφωτίζοντας το λαό, και τους χειρωνακτικά και τους πνευματικά εργαζόμενους. Αυτό είναι το πρώτο βήμα στο στάδιο της προετοιμασίας της κοινωνικής επανάστασης.

Δεν είναι, όμως, αλήθεια ότι οι ειδικοί, απλώς επειδή ειναι ειδικοί, ανήκουν απαραίτητα στη μεσαία τάξη.

Οι λεγόμενοι διανοούμενοι έχουν, στην πραγματικότητα, κοινά συμφέροντα με τους εργαζόμενους και όχι με τα αφεντικά. Βέβαια, οι περισσότεροι διανοούμενοι, δεν το καταλαβαίνουν αυτό. Ούτε, όμως, ο συγκριτικά υψηλόμισθος μηχανοδηγός δεν αισθάνεται ότι ανήκει στην εργατική τάξη Το εισόδημα και η συμπεριφορά του τον κάνουν να φαίνεται ότι ανήκει στην αστική τάξη. Αυτό, όμως, που καθορίζει το σε ποιά κοινωνική τάξη ανήκει κάποιος δεν είναι ούτε το εισόδημα ούτε το τί αισθάνεται. Αν ένας ζητιάνος φανταζόταν ότι ήταν εκα-

τομμυριούχος, θα μπορούσε και να γινει πράγματι εκατομμυριούχος; Αυτό που φαντάζεται κάποιος ότι είναι, δεν αλλάζει την πραγματική του θέση. Κι η πραγματική θέση είναι ότι όποιος πρέπει να πουλά την εργασία του είναι εργαζόμενος, είναι εξαρτημένος μισθωτός, είναι μισθοσυντήρητος, επομένως τα αληθινά του συμφέροντα ταυτίζονται με τα συμφέροντα των άλλων εργαζόμενων και ανήκει στην εργατική τάξη.

Στην πραγματικότητα, ο προλετάριος του πνεύματος εξαρτάται από τον καπιταλιστή περισσότερο απ' ό,τι ο άνθρωπος με την αξίνα και το φτυάρι. Γιατί ο δεύτερος μπορεί εύκολα ν' αλλάξει εργοδότη. Αν δεν θέλει να δουλέψει για ένα αφεντικό, μπορεί να ψάξει για κάποιο άλλο. Ο προλετάριος του πνεύματος, απ' την άλλη μεριά, εξαρτάται πολύ περισσότερο από το συγκεκριμένο του πόστο. Τα περιθώριά του είναι πολύ πιό στενά. Μη ξέροντας μια τέχνη και όντας σωματικά ανήμπορος να δουλέψει χειρωνακτικά, είναι (κατά κανόνα) περιορισμένος στο συγκριτικά στενό πεδίο της αρχιτεκτονικής, της μηχανικής, της δημοσιογραφίας ή κάποιου παρόμοιου τομέα. Αυτό τον εκθέτει περισσότερο στο έλεος του εργοδότη του και επομένως τον παρακινεί να πάρει το δικό του μέρος εναντίον του πιό ανεξάρτητου χειρώνακτα συντρόφου του.

Ο μισθωτός κι εξαρτημένος διανοούμενος, όποια κι αν είναι η συμπεριφορά του, ανήκει στο προλεταριάτο. Κι ύστερα, είναι λάθος να υποστηρίζουμε ότι οι διανοούμενοι τάσσονται πάντα με το μέρος των αφεντικών εναντίον των εργατών. «Γενικά, αυτό κάνουν», ακούω να λέει κάποιος φανατικός ριζοσπάστης. Κι οι εργάτες; Μήπως **εκείνοι**, γενικά, δεν στηρίζουν τα αφεντικά και το καπιταλιστικό σύστημα; Θα μπορούσε να εξακολουθεί να υπάρχει αυτό το σύστημα χωρίς τη δική τους υποστήριξη; Θα ήταν, ωστόσο, λάθος αυτό να μας έκανε να ισχυριστούμε ότι οι εργάτες παίρνουν συνειδητά το μέρος των αφεντικών τους. Το ίδιο συμβαίνει και με τους διανοούμενους. Αν, στην πλειονότητά τους, παίρνουν το μέρος της άρχουσας τάξης, το κάνουν εξαιτίας της

κοινωνικής τους άγνοιας, επειδή δεν καταλαβαίνουν ποιά είναι τα πραγματικά τους συμφέροντα, μολονότι είναι «διανοούμενοι». Με τον ίδιο τρόπο και οι περισσότεροι εργάτες, που αγνοούν κι αυτοί τα αληθινά τους συμφέροντα, βοηθούν τα αφεντικά και όχι τους συντρόφους τους, πολλές φορές ακόμη και μέσα στον ιδιο κλάδο και στο ίδιο εργοστάσιο, για να μη μιλήσουμε για την έλλειψη αλληλεγγύης σε εθνική και διεθνή κλίμακα. Αυτό αποδεικνύει απλώς ότι και οι μεν και οι δε, και οι προλετάριοι των χεριών και οι προλετάριοι του πνεύματος, χρειάζονται διαφώτιση.

Είναι ακόμη προς τιμήν των διανοούμενων, κι ας μη το ξεχνούμε αυτό, ότι οι καλύτεροι εκπρόσωποί τους τάχθηκαν πάντα με το μέρος των καταπιεσμένων. Υποστήριξαν την ελευθερία και την απελευθέρωση, και συχνά πρώτοι εκείνοι έδωσαν έκφραση στους πόθους των εργαζόμενων. Στον αγώνα για την ελευθερία πολέμησαν συχνά στα οδοφράγματα στο πλευρό των εργατών και πέθαναν υπερασπίζοντας τα συμφέροντα του εργάτη.

Δεν χρειάζεται να ψάξουμε πολύ για παραδείγματα. Είναι γνωστό ότι όλα τα προοδευτικά, ριζοσπαστικά και επαναστατικά κινήματα των τελευταίων εκατό χρόνων τα ενέπνευσαν ιδεολογικά και πνευματικά οι πιό άξιοι εκπρόσωποι των διανοούμενων. Οι πρόδρομοι κι οι οργανωτές του επαναστατικού κινήματος στη Ρωσία, για παράδειγμα, πριν από εκατό χρόνια, ήταν διανοούμενοι, άντρες και γυναίκες που δεν προέρχονταν απ' το προλεταριάτο ούτε κι ανήκαν σ' αυτό. Και η αγάπη τους για την ελευθερία δεν ήταν απλώς θεωρητική. Χιλιάδες απ' αυτούς αφιέρωσαν κυριολεκτικά τη γνώση, την εμπειρία, και τη ζωή τους στην υπόθεση του λού. Δεν υπάρχει ούτε μια χώρα όπου τέτοιοι ακέραιοι άντρες και γυναίκες δεν στάθηκαν αλληλέγγυοι με τους δυστυχισμένους και δεν εκτέθηκαν στην οργή και τις διώξεις της τάξης τους επειδή πήραν το μέρος των καταφρονεμένων. Τόσο η σύγχρονη ιστορία, όσο κι η ιστορία του παρελθόντος, είναι γεμάτες από τέτοια παραδείγματα. Τί ήταν ο Γαριμπάλντι, ο Κόσουθ, ο Λίμπκνεχτ, η Λούξεμπουργκ, ο

Λαντάουερ, ο Λένιν κι ο Τρότσκι,[11] αν όχι διανοούμενοι της μεσαίας τάξης που τάχθηκαν στο πλευρό του προλεταριάτου; Την ιστορία όλων των χωρών κι όλων των επαναστάσεων τη λαμπρύνει η αφιλοκερδής τους αφοσίωση στην ελευθερία και στην υπόθεση των εργαζόμενων.

Ας τα έχουμε αυτά στο μυαλό μας κι ας μη μας τυφλώνουν οι φανατικές προλήψεις κι οι αστήρικτοι ανταγωνισμοί. Ο διανοούμενος βοήθησε πολύ τον εργάτη στο παρελθόν. Από τη στάση του εργάτη απέναντί του θα εξαρτηθεί το πόσο θα μπορέσει και θα θελήσει να συμβάλει στην προετοιμασία και στην πραγμάτωση της κοινωνικής επανάστασης.

10. Οργάνωση των εργαζόμενων για να κάνουν την κοινωνική επανάσταση.

Η κατάλληλη προετοιμασία θα διευκολύνει πολύ, όπως είπαμε παραπάνω, το έργο της κοινωνικής επανάστασης και θα εγγυηθεί τη σωστή ανάπτυξη και εξέλιξή της.

Ποιές θα είναι, τώρα, οι βασικές λειτουργίες που θα επιτελέσει η επανάσταση;

Κάθε χώρα έχει τις δικές της συνθήκες, τη δική της ψυχολογία, τις δικές της συνήθειες και παραδόσεις, άρα η διαδικασία της επανάστασης θα αντανακλά, όπως είναι φυσικό, τις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας και του λαού της. Στην ουσία, πάντως, όλες οι χώρες έχουν τον ίδιο κοινωνικό (αντικοινωνικό, μάλλον) χαρακτήρα: όποιες κι αν είναι οι πολιτικές μορφές που παίρνουν οι οικονομικές συνθήκες, όλες στηρίζονται στην εξουσία που παρεμβαίνει παντού, στο μονοπώλιο και στην εκμετάλλευση των εργαζόμενων. Επομένως, ο κύριος στόχος της κοινωνικής επανάστασης είναι παντού ο ίδιος: η κατάργηση της κυβέρνησης και της οικονομικής ανισότητας, και η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και διανομής.

Παραγωγή, διανομή, συγκοινωνία κι επικοινωνία είναι οι βασικές πηγές της ύπαρξης· σ' αυτές στηρίζεται η δύναμη της καταπιεστικής εξουσίας και του κεφαλαίου. Αν τους αποσπάσουμε αυτή τη δύναμη, οι κυβερνήτες και οι ηγεμόνες γίνονται συνηθισμένοι άνθρωποι, όπως εσύ κι εγώ, κοινοί πολίτες όπως τόσα εκατομμύρια άλλοι. Πρώτο, λοιπόν, και πιό ζωτικό μέλημα της κοινωνικής επανάστασης είναι να πετύχει αυτό το πράγμα.

Ξέρουμε ότι οι επαναστάσεις αρχίζουν με συγκρούσεις στους δρόμους και με ξεσπάσματα: στην πρώτη φάση χρειάζονται δύναμη και βια. Αυτή η φάση, όμως, είναι απλώς το εντυπωσιακό προοίμιο της πραγματικής επανάστασης. Η πολύχρονη φτώχεια κι η αγανάκτηση του λαού ξεσπάει σε συγκρούσεις και σε αταξία, ενώ οι πράξεις οργής και καταστροφής είναι η εκδίκηση που παίρνει ο λαός για ολόκληρες δεκαετίες ταπείνωσης και αδικιας. Αυτό είναι αναπόφευκτο, και η ευθύνη γι' αυτή την πρώτη φάση της επανάστασης βαρύνει αποκλειστικά την άρχουσα τάξη. Γιατί για την κοινωνία ισχύει περισσότερο απ' ότι για το άτομο το γνωμικό «όποιος σπέρνει θύελλες θερίζει καταιγίδες»· όσο πιό μεγάλη καταπίεση και δυστυχία έχει περάσει ο λαός, τόσο πιό άγρια θα ξεσπάσει η κοινωνική καταιγίδα. Αυτό το έχει αποδειξει η ιστορία, αλλά οι κύριοι της ζωής δεν ακούν ποτέ τις προειδοποιήσεις της.

Αυτή η φάση της επανάστασης διαρκεί πολύ λίγο. Την ακολουθεί συνήθως η πιό συνειδητή, κι ωστόσο ακόμη αυθόρμητη, καταστροφή των άντρων της εξουσίας, των ορατών συμβόλων της οργανωμένης βίας και κτηνωδίας: φυλακές, αστυνομικά τμήματα και άλλα κυβερνητικά κτίρια δέχονται επίθεση, φυλακισμένοι απελευθερώνονται, δημόσια έγγραφα καταστρέφονται. Έτσι εκδηλώνεται η ενστικτώδης λαική δικαιοσύνη. Γι' αυτό μια απ' τις πρώτες ενέργειες στη Γαλλική Επανάσταση ήταν το γκρέμισμα της Βαστίλης. Το ίδιο έγινε και στη Ρωσία, όπου στην αρχή αρχή της επανάστασης έγινε επίθεση στις φυλακές κι απελευθερώθηκαν οι φυλακισμένοι. Η υγιής διαίσθηση του λαού βλέπει σωστά τους

φυλακισμένους σαν κοινωνικά άτυχους, θύματα των συνθηκών, και γι' αυτό τους συμπαθεί. Οι άνθρωποι θεωρούν τα δικαστήρια με τα αρχεία τους όργανα ταξικής αδικίας, γι' αυτό και πολύ σωστά τα καταστρέφουν στην αρχή της επανάστασης.

Αυτό το στάδιο, όμως, γρήγορα παρέρχεται: η οργή του λαού σύντομα ξεθυμαίνει. Ταυτόχρονα, αρχίζει το εποικοδομητικό έργο της επανάστασης.

«Πιστεύεις πραγματικά ότι η ανοικοδόμηση πρέπει ν' αρχίσει τόσο νωρίς;» με ρωτάς.

Φίλε μου, πρέπει ν' αρχίσει αμέσως. Στην πραγματικότητα, όσο πιό πολύ έχει διαφωτιστεί ο λαός, τόσο πιό εύκολα πραγματώνουν οι εργάτες τους στόχους τους, και όσο καλύτερα προετοιμασμένοι είναι γι' αυτό, τόσο λιγότερο καταστρεπτική θα είναι η επανάσταση και τόσο πιό γρήγορα και πιό αποτελεσματικά θ' αρχίσει το έργο της ανοικοδόμησης.

«Μήπως παραείσαι αισιόδοξος;»

Όχι, δεν νομίζω. Πιστεύω ακράδαντα ότι η κοινωνική επανάσταση δεν «θα πέσει απ' τον ουρανό». Θα πρέπει να έχει προετοιμαστεί και να έχει οργανωθεί. Μάλιστα, να οργανωθεί — όπως ακριβώς οργανώνεται και μια απεργία. Και θα είναι πράγματι μια απεργία, η απεργία των ενωμένων εργατών μιας ολόκληρης χώρας **—η γενική απεργία.**

Ας σταθούμε λιγάκι για να το εξετάσουμε αυτό.

Πώς φαντάζεσαι ότι μπορεί να γίνει μια επανάσταση την εποχή των τανκς, των αερίων και των αεροπλάνων; Πιστεύεις ότι ο άοπλος λαός με τα οδοφράγματά του θα μπορέσει να τα βγάλει πέρα με το βαρύ πυροβολικό και με τις βόμβες που θα ρίχνουν τα αεροπλάνα; Θα μπορούσε η εργατική τάξη να κάνει πόλεμο εναντίον του στρατού της κυβέρνησης και του κεφαλαίου;

Είναι γελοίο και μόνο να λέμε κάτι τέτοιο. Και δεν είναι λιγότερο γελοίο το να λέμε ότι οι εργάτες θα πρέπει να σχηματίσουν τις δικές τους μεραρχίες, τους «καταδρομείς» ή την «κόκκινη φρουρά», όπως σε συμβουλεύουν να κάνεις οι κομμουνιστές. Θα μπορέσουν ποτέ

αυτές οι προλεταριακές δυνάμεις να τα βάλουν με τις εξασκημένες δυνάμεις της κυβέρνησης και με τις μισθοφορικές στρατιές του κεφαλαίου; Θα έχουν την ελάχιστη έστω πιθανότητα να νικήσουν;

Αρκεί να τη διατυπώσουμε για να φανεί πόσο απίστευτα ανόητη είναι αυτή η πρόταση. Μ' αυτό τον τρόπο θα στέλναμε απλώς σε βέβαιο θάνατο χιλιάδες εργάτες.

Είναι καιρός να βγάλουμε απ' το μυαλό μας αυτή την ξεπερασμένη από τα πράγματα αντίληψη για την επανάσταση. Οι σημερινές κυβερνήσεις και το σημερινό κεφάλαιο παραείναι καλά οργανωμένοι στον στρατιωτικό τομέα· οι εργάτες δεν μπορούν να νικήσουν στρατιωτικά. Θα ήταν εγκληματικό να το δοκιμάσουν και παράλογο να το σκεφτούν.

Η δύναμη της εργατικής τάξης δεν βρίσκεται στο πεδίο της μάχης. Βρίσκεται στο εργαστήριο, στο ορυχείο και στο εργοστάσιο. Εκεί βρίσκεται η δύναμη που κανένας στρατός δεν μπορεί να την νικήσει και κανένας ανθρώπινος μηχανισμός δεν μπορεί να καταβάλει.

Μ' άλλα λόγια, η κοινωνική επανάσταση μπορεί να γίνει μόνο με τη **Γενική Απεργία.** Η Γενική Απεργία, αν την καταλάβουμε σωστά και αν την υλοποιήσουμε σωστά, είναι πράγματι η κοινωνική επανάσταση. Αυτό το κατάλαβε η αγγλική κυβέρνηση πολύ πιό γρήγορα από τους εργάτες όταν κηρύχτηκε στην Αγγλία η Γενική Απεργία τον Μάη του 1926. «Αυτό σημαίνει επανάσταση», είπε κατά λέξη η κυβέρνηση στους ηγέτες της απεργίας. Μόλους τους στρατούς και τους στόλους, οι αρχές ήταν ανίσχυρες απέναντι σ' αυτή την κατάσταση. Μπορείς να πυροβολήσεις τους ανθρώπους για να τους σκοτώσεις, δεν μπορείς όμως να τους πυροβολήσεις για να τους βάλεις να δουλέψουν. Οι ίδιοι οι ηγέτες των απεργών τρόμαξαν με τη σκέψη ότι η Γενική Απεργία σήμαινε πράγματι επανάσταση.

Το κεφάλαιο και η κυβέρνηση της Βρετανίας νίκησαν τους απεργούς —όχι με τη δύναμη των όπλων, αλλά, πρώτον, γιατί δεν έδειξαν εξυπνάδα και θάρρος οι ηγέτες των εργατών και δεύτερον, γιατί οι άγγλοι εργάτες δεν

ήταν προετοιμασμένοι να τραβήξουν μέχρι τα άκρα τη Γενική Απεργία. Στην πραγματικότητα, αυτή η ιδέα ήταν γι' αυτούς κάτι ριζικά καινούριο. Ποτέ πριν δεν είχαν ενδιαφερθεί γι' αυτήν, ποτέ δεν είχαν μελετήσει τη σημασία και τις δυνατότητές της. Μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι μια παρόμοια κατάσταση στη Γαλλία θα είχε εξελιχτεί τελείως διαφορετικά, γιατί σ' εκείνη τη χώρα οι εργαζόμενοι ήταν από πολλά χρόνια εξοικειωμένοι με τη Γενική Απεργία και την θεωρούσαν επαναστατικό προλεταριακό όπλο.

Έχει μεγάλη σημασία το να χωνέψουμε ότι η Γενική Απεργία είναι ο μόνος τρόπος να κάνουμε την κοινωνική επανάσταση. Στο παρελθόν προπαγάνδιζαν τη Γενική Απεργία σε πολλές χώρες του κόσμου χωρίς, όμως, να τονίζουν όσο έπρεπε το γεγονός ότι στην πραγματικότητα σήμαινε επανάσταση ούτε το ότι ήταν ο μοναδικός πρακτικός τρόπος για να γίνει η επανάσταση. Είναι καιρός να το χωνέψουμε αυτό, για να πάψει η κοινωνική επανάσταση να είναι κάτι αόριστο και άγνωστο. Θα γίνει κάτι πραγματικό, μια καθορισμένη μέθοδος κι ένας καθορισμένος σκοπός, ένα πρόγραμμα που πρώτο του στάδιο θα είναι η κατάληψη των εργοστασίων από τους οργανωμένους εργάτες.

«Τώρα καταλαβαίνω γιατί είπες ότι η κοινωνική επανάσταση σημαίνει δημιουργία και όχι καταστροφή», παρατηρεί ο φίλος σου.

Χαίρομαι που το κατάλαβες. Αν με έχεις παρακολουθήσει με προσοχή μέχρι εδώ, θα συμφωνήσεις ότι η κατάληψη των εργοστασίων δεν είναι κάτι που πρέπει να το αφήσουμε στην τύχη ούτε και μπορεί να γίνει απροσχεδίαστα. Μπορεί να γίνει μόνο μ' έναν καλοσχεδιασμένο, συστηματικό κι οργανωμένο τρόπο. Μόνος του δεν μπορεί να την κάνει κανένας, ούτε εσύ, ούτε εγώ, ούτε κανένας εργάτης, ούτε ο Φορντ, ούτε ο Πάπας της Ρώμης. Δεν υπάρχει κανένας μεμονωμένος άνθρωπος ούτε καμία ομάδα που να μπορεί να το κάνει εκτός από **τους ίδιους τους εργάτες**, γιατί οι εργάτες είναι αυτοί που κινούν τις βιομηχανίες. Αλλά, ακόμη κι οι εργάτες δεν μπορούν να

το κατορθώσουν εκτός κι αν είναι οργανωμένοι και μάλιστα **οργανωμένοι γι' αυτό ακριβώς το εγχείρημα.**

«Μα, εγώ νόμιζα πως ήσουν αναρχικός», με διακόπτει ο φίλος σου. «Έχω ακούσει ότι οι αναρχικοί δεν πιστεύουν στην οργάνωση».

Το πιστεύω, γιατί αυτό είναι ένα παλιό επιχείρημα. Όποιος σου λέει ότι οι αναρχικοί δεν πιστεύουν στην οργάνωση λέει βλακείες. Η οργάνωση είναι το παν, και το καθετι είναι οργάνωση. Ολόκληρη η ζωή ειναι συνειδητή ή ασύνειδη οργάνωση. Κάθε έθνος, κάθε οικογένεια και κάθε άτομο ακόμη είναι μια οργάνωση ή ένας οργανισμός. Κάθε μέρος οποιουδήποτε ζωντανού όντος είναι οργανωμένο, έτσι ώστε το σύνολο να εργάζεται αρμονικά. Αλλιώς, τα διάφορα όργανα δεν θα μπορούσαν να λειτουργήσουν καλά και δεν θα υπήρχε ζωή.

Υπάρχουν, όμως, πολλών λογιών οργανώσεις. Η καπιταλιστική κοινωνία είναι τόσο καλά οργανωμένη ώστε τα μέλη της υποφέρουν: όταν πονάει ένα μέλος σου, πονάς ολόκληρος κι αισθάνεσαι άρρωστος.

Υπάρχει οργάνωση που πονάει γιατί είναι άρρωστη, και οργάνωση που είναι ευχάριστη γιατί σημαίνει υγεία και δύναμη. Μια οργάνωση είναι άρρωστη ή κακή όταν παραμελεί ή καταπιέζει οποιοδήποτε από τα όργανα ή τα μέλη της. Στον υγιή οργανισμό όλα τα μέλη είναι ισάξια και κανένα δεν θεωρείται υποδεέστερο. Η οργάνωση που βασίζεται στον καταναγκασμό, που πιέζει κι εξαναγκάζει, είναι κακή και άρρωστη. Η ελευθεριακή οργάνωση, που σχηματίζεται σε εθελοντική βάση κι όπου κάθε μέλος της ειναι ελεύθερο και ίσο με τα άλλα, είναι γερή και μπορεί να λειτουργήσει καλά. Μια τέτοια οργάνωση είναι μια ελεύθερη ένωση ισότιμων μελών. Σ' αυτό το είδος οργάνωσης πιστεύουν οι αναρχικοί.

Τέτοια πρέπει να είναι και η οργάνωση των εργαζόμενων, αν θέλουμε να είναι υγιής και να μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά.

Αυτό σημαίνει, πρώτα απ' όλα, ότι κανένα μέλος της οργάνωσης ή της ένωσης δεν πρέπει να ειναι αντικείμενο διακρίσεων, καταστολής ή παραμέλησης. Αν κάναμε

κάτι τέτοιο, θα ήταν σαν να αγνοούσαμε ένα δόντι που πονάει: γρήγορα θα αρρωσταίναμε για τα καλά.

Μ' άλλα λόγια, η ένωση των εργαζόμενων (το συνδικάτο) πρέπει να είναι χτισμένη πάνω στην αρχή της ισότητας και της ελευθεριας όλων των μελών της.

Μόνον όταν ο καθένας είναι μια ελεύθερη κι αυτόνομη μονάδα που θα συνεργάζεται με τους άλλους γιατί τον κάνουν να το θέλει μόνος του τα κοινά συμφέροντα, μπορεί το σύνολο να δουλέψει καλά και να γίνει γερό.

Αυτή η ισότητα σημαίνει ότι δεν έχει καμιά σημασία τι ή ποιός είναι ο κάθε ξεχωριστός εργάτης: το αν είναι ειδικευμένος ή ανειδίκευτος, το αν είναι οικοδόμος, ξυλουργός, μηχανικός ή μεροκαματιάρης, το αν κερδίζει λίγα ή πολλά. Γιατί **όλοι** έχουν τα ίδια συμφέροντα: όλοι ανήκουν στο ίδιο σύνολο και μόνο με την κοινή δράση μπορούν να πετύχουν το στόχο τους.

Αυτό σημαίνει ότι οι εργάτες ενός εργοστασίου, εργαστηρίου ή ορυχείου πρέπει να είναι οργανωμένοι σ' ένα συνδικάτο· γιατί αυτό που έχει σημασία δεν είναι το σε ποιά ακριβώς θέση δουλεύουν, ποιά τέχνη ή επάγγελμα κάνουν, αλλά το ποιά είναι τα συμφέροντά τους. Και τα συμφέροντά τους είναι κοινά: αντιτίθενται στον εργοδότη και στο σύστημα της εκμετάλλευσης.

Σκέψου μόνο πόσο ανόητη κι αναποτελεσματική είναι η τωρινή μορφή οργάνωσης των εργαζόμενων, όπου ένας κλάδος ή ένας τομέας μπορεί να απεργούν ενώ οι άλλοι κλάδοι της ίδιας βιομηχανίας εξακολουθούν να εργάζονται. Δεν είναι γελοίο, λογουχάρη, όταν απεργούν οι οδηγοί των τραμ στη Νέα Υόρκη, να δουλεύουν οι εργαζόμενοι στον υπόγειο, στα λεωφορεία και στα ταξί; Κύριος στόχος μιας απεργίας είναι να οδηγήσει σε μια κατάσταση που θα αναγκάσει τον εργοδότη να υποκύψει στις απαιτήσεις των εργαζόμενων. Μια τέτοια κατάσταση μπορεί να προκύψει μόνον όταν σταματήσει για τα καλά η δουλειά στον κλάδο· γι' αυτό μια επιμέρους απεργία είναι απλώς χάσιμο χρόνου και ενεργητικότητας για τους εργαζόμενους, για να μη μιλήσουμε για τον επιζήμιο ηθικό αντίκτυπο της αναπόφευκτης ήττας.

Σκέψου τις απεργίες στις οποίες έλαβες μέρος εσύ ή οι φίλοι σου. Νίκησε ποτέ το συνδικάτο σου, εκτός απ' τις φορές που κατάφερε να αναγκάσει τον εργοδότη να υποκύψει; **Πότε**, όμως, το κατάφερε αυτό; Μόνον όταν το αφεντικό ήξερε ότι οι εργάτες αγωνίζονταν στα σοβαρά, ότι δεν υπήρχαν διαφωνίες μεταξύ τους κι ότι ήταν αποφασισμένοι να νικήσουν με κάθε τίμημα. Ιδιαίτερα, όμως, όταν ο εργοδότης αισθανόταν ότι βρισκόταν στο έλεος του συνδικάτου, όταν δεν μπορούσε να κινήσει το εργοστάσιο ή το ορυχείο του γιατί οι εργάτες ήταν αποφασισμένοι, όταν δεν μπορούσε να βρει απεργοσπάστες κι όταν είδε ότι τα συμφέροντά του θα πλήττονταν περισσότερο αν αρνιόταν να υποκύψει παρά αν υπέκυπτε στις απαιτήσεις των εργατών του.

Είναι, λοιπόν, φανερό ότι μπορείς να επιβάλεις τους όρους σου μόνον όταν είσαι αποφασισμένος, όταν το συνδικάτο σου είναι γερό, όταν είσαι καλά οργανωμένος, όταν οι εργάτες είναι ενωμένοι κι ο εργοδότης δεν μπορεί να κινήσει το εργοστάσιο αν δεν το θέλουν οι εργάτες. Ο εργοδότης, όμως, είναι συνήθως κάποιος μεγαλοβιομήχανος ή κάποια εταιρία που έχει πολλά εργοστάσια ή πολλά ορυχεία σε διάφορα μέρη. Ας υποθέσουμε ότι έχουμε να κάνουμε με μια εταιρία που ασχολείται με το κάρβουνο. Αν τα ορυχεία της στην Πενσιλβανία αργούν λόγω απεργίας, θα προσπαθήσει να αντισταθμίσει τις απώλειες εντατικοποιώντας την εξόρυξη στη Βιρτζίνια ή στο Κολοράντο κι αυξάνοντας την εκεί παραγωγή. Ε λοιπόν, αν οι ανθρακωρύχοι σ' εκείνες τις πολιτείες εξακολουθούν τη δουλειά ενώ εσύ στην Πενσιλβανία απεργείς, η εταιρία δεν χάνει τίποτα. Μπορεί και να εκμεταλλευτεί την απεργία για ν' ανεβάσει την τιμή του κάρβουνου, αφού η απεργία σου θα δημιουργήσει έλλειψη. Μ' αυτό τον τρόπο η εταιρία όχι μόνο θα σπάσει την απεργία μα και θα στρέψει εναντίον σου την κοινή γνώμη, γιατί οι άνθρωποι πιστεύουν ανόητα ότι η αύξηση της τιμής του κάρβουνου οφείλεται στην απεργία σου, ενώ στην πραγματικότητα οφείλεται στη δίψα των ιδιοκτητών του ορυχείου για περισσότερο κέρδος. Θα χάσεις

την απεργία σου και, για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, θα πρέπει εσύ κι όλοι οι υπόλοιποι εργάτες να αγοράζετε ακριβότερα το κάρβουνο, κι όχι μόνο το κάρβουνο μα και όλα τα άλλα αναγκαία για τη ζωή, αφού μαζί με την τιμή του κάρβουνου θ' ανέβουν κι οι τιμές όλων των άλλων προιόντων.

Σκέψου, λοιπόν, πόσο ανόητη είναι η τωρινή πολιτική των συνδικάτων που αφήνει τα άλλα ορυχεία να λειτουργούν ενώ το ορυχείο που δουλεύεις εσύ απεργεί. Οι άλλοι δουλεύουν και σε βοηθούν οικονομικά· δεν βλέπεις, όμως, ότι η βοήθειά τους συμβάλλει μόνο στο σπάσιμο της δικής σου απεργίας αφού εκείνοι εξακολουθούν να δουλεύουν, σαν πραγματικοί απεργοσπάστες, για να συνεισφέρουν, σαν συμπαραστάτες, στο κοινό ταμείο της απεργίας σου; Μπορεί να υπάρξει τίποτε πιό ανόητο και πιό εγκληματικό;

Αυτό αληθεύει για όλες τις βιομηχανίες και για όλες τις απεργίες. Μπορεί, λοιπόν, να σε ξαφνιάζει το γεγονός ότι οι περισσότερες απεργίες νικιούνται; Αυτό συμβαίνει και στις ΗΠΑ και σε πολλές άλλες χώρες. Έχω μπροστά μου την Κυανή Βίβλο που μόλις εκδόθηκε στην Αγγλία με τίτλο **Στατιστική της Εργασίας**. Τα δεδομένα αποδεικνύουν ότι οι απεργίες δεν καταλήγουν κατά κανόνα σε νίκες των εργατών. Οι αριθμοί για την τελευταία οκταετία είναι οι ακόλουθοι:

Χρονολογία	**Νίκη των εργατών**	**Νίκη των εργοδοτών**
1920	390	507
1921	152	315
1922	111	222
1923	187	183
1924	163	235
1925	154	189
1926	67	126
1927	61	118

Στην πραγματικότητα, το 60% σχεδόν των απεργιών κατέληξε σε ήττα. Σκέψου και τις μέρες που χάθηκαν

λόγω της απεργίας, δηλαδή τους χαμένους μισθούς. Το σύνολο των ημερών εργασίας που έχασαν οι άγγλοι εργάτες στα 1912 ήταν 40.890.000, αριθμός που ισούται με τις μέρες 60 χρόνων ζωής 2.000 ανθρώπων. Στα 1919 ο αριθμός των ημερών εργασίας που χάθηκαν ήταν 34.969.000, στα 1920, 26.568.000 και στα 1921, 85.872.000· στα 1926, εξαιτίας της γενικής απεργίας, 162.233.000 μέρες. Σ' αυτούς τους αριθμούς δεν περιλαμβάνονται ο χρόνος και οι μισθοί που χάθηκαν λόγω απεργίας.

Δεν χρειάζεται να ξέρεις πολλά μαθηματικά για να καταλάβεις ότι οι απεργίες όπως γίνονται τώρα δεν σε συμφέρουν, και ότι στις βιομηχανικές συγκρούσεις οι νικητές δεν είναι τα εργατικά συνδικάτα.

Μ' αυτό δεν θέλω, βέβαια, να πω ότι οι απεργίες δεν χρησιμεύουν σε τίποτα. Απεναντίας, έχουν μεγάλη αξία: μαθαίνουν στον εργάτη πόσο ζωτική ανάγκη είναι η συνεργασία, η πάλη στο πλευρό των συντρόφων του και ο κοινός αγώνας για την κοινή υπόθεση. Οι απεργίες τον εκπαιδεύουν στην ταξική πάλη και αναπτύσσουν μέσα του το πνεύμα της συνεργασίας, της αντίστασης στα αφεντικά, της αλληλεγγύης και της υπευθυνότητας. Απ' αυτή την άποψη, ακόμη και μια αποτυχημένη απεργία δεν πάει τελείως χαμένη. Μέσα από την απεργία οι εργάτες μαθαίνουν ότι «όταν χτυπάνε έναν από μας είναι σαν να μας χτυπάνε όλους», το πρακτικό γνωμικό που κρύβει το πιό βαθύ νόημα της πάλης του προλεταριάτου. Αυτό δεν έχει να κάνει μόνο με την καθημερινή πάλη για τη βελτίωση των καθημερινών συνθηκών, αλλά και με το καθετί που έχει σχέση με τον εργάτη και την ύπαρξή του, ιδιαίτερα με τα ζητήματα που αναφέρονται στη δικαιοσύνη και στην ελευθερία.

Είναι κάτι πολύ ενθαρρυντικό να βλέπεις τους ανθρώπους να ξεσηκώνονται για να επιβάλουν την κοινωνική δικαιοσύνη, οποιονδήποτε κι αν αφορά το συγκεκριμένο περιστατικό. Γιατί, πράγματι, κάτι τέτοιο μας αφορά όλους αληθινά και ουσιαστικά. Όσο περισσότερο η εργατική τάξη φωτίζεται και συνειδητοποιεί τα πιό πλατιά συμφέροντά της, τόσο τα ζητήματα που την

συγκινούν είναι περισσότερα και πιό γενικά, τόσο πιό πεισματικά υπερασπίζεται τη δικαιοσύνη και την ελευθερία. Αυτό έδειξε και η διαμαρτυρία των εργατών όλου του κόσμου για την νομότυπη δολοφονία των Σάκο και Βαντσέτι στη Μασαχουσέτη. Από ένστικτο κι από συνείδηση οι εργαζόμενοι σ' όλο τον κόσμο αισθάνθηκαν, όπως και όλοι οι τίμιοι άντρες και γυναίκες, ότι ένα τέτοιο έγκλημα τους χτυπούσε κι εκείνους. Δυστυχώς, αυτή η διαμαρτυρία, όπως και πολλές άλλες παρόμοιες, αρκέστηκαν σε ψηφίσματα συμπαράστασης. Αν οι οργανωμένοι εργάτες ήταν αποφασισμένοι να δράσουν, να κηρύξουν για παράδειγμα μια γενική απεργία, τα αιτήματά τους δεν θα τα είχαν αγνοήσει οι κυβερνώντες, και δυο από τους καλύτερους φίλους των εργατών και από τους πιό τίμιους ανθρώπους δεν θα είχαν πέσει θύματα των δυνάμεων της αντίδρασης.

Και κάτι ακόμη, εξίσου σημαντικό: θα είχε αποδειχτεί αναμφισβήτητα η μεγάλη δύναμη του προλεταριάτου, η δύναμη που οφείλεται στην ένωση και την αποφασιστικότητά του. Αυτό έχει αποδειχτεί πολλές φορές στο παρελθόν όταν η αποφασιστικότητα των εργατών εμπόδισε τις προσχεδιασμένες παραβιάσεις των νόμων, όπως στην περίπτωση των Χέιγουντ, Μόγιερ και Πέτιμποουν, συνδικαλιστών της Δυτικής Συνομοσπονδίας των Ανθρακωρύχων, τους οποίους οι μεγαλοκαρχαρίες του κάρβουνου της πολιτείας του Αϊντάχο συνωμότησαν για να τους στείλουν στην κρεμάλα στη διάρκεια της απεργίας των ανθρακωρύχων του 1905. Και πάλι, στα 1917, αυτό που εμπόδισε την εκτέλεση του Τομ Μούνεϊ στην Καλιφόρνια ήταν η αλληλεγγύη των εργατών. Η συμπαράσταση των οργανωμένων εργατών των ΗΠΑ στο Μεξικό, εμποδίζει μέχρι σήμερα τη στρατιωτική κατάληψη αυτής της χώρας που θέλει να κάνει η κυβέρνηση των ΗΠΑ για να ικανοποιήσει τις αμερικανικές εταιρείες πετρελαίου. Το ίδιο και στην Ευρώπη, η δράση των ενωμένων εργαζόμενων έχει ανάγκη πολλές φορές του κυβερνώντες να αμνηστεύσουν πολιτικούς κρατούμενους. Η αγγλική κυβέρνηση φοβήθηκε τόσο τη διακηρυγμένη συμπαράστα-

ση της αγγλικής εργατικής τάξης προς τη Ρωσική Επανάσταση, ώστε υποχρεώθηκε να προφασιστεί ουδετερότητα. Δεν τόλμησε να βοηθήσει ανοιχτά την αντεπανάσταση στη Ρωσία. Όταν οι λιμενεργάτες αρνήθηκαν να φορτώσουν τρόφιμα και πολεμοφόδια που προορίζονταν για τους Λευκούς, η αγγλική κυβέρνηση κατέφυγε στο δόλο. Διαβεβαίωσε επίσημα τους εργάτες ότι οι αποστολές προορίζονταν για τη Γαλλία. Όταν συνέλεγα ιστορικό υλικό στη Ρωσία, στα 1920 και στα 1921, βρήκα επίσημα αγγλικά έγγραφα που αποδείκνυαν ότι οι αποστολές προωθήθηκαν επειγόντως απ' τη Γαλλία, κατόπιν κατηγορηματικών διαταγών της αγγλικής κυβέρνησης, στους αντεπαναστάτες στρατηγούς που βρίσκονταν στα βόρεια της Ρωσίας και είχαν σχηματίσει την σκιώδη κυβέρνηση Τσαϊκόφσκι-Μίλερ. Αυτό το περιστατικό —όπως και πολλά άλλα παρόμοια— αποδεικνύει πόσο φοβάται το κατεστημένο τους ταξικά συνειδητοποιημένους εργάτες και τη διεθνιστική αλληλεγγύη του προλεταριάτου.

Όσο πιό πολύ δυναμώνουν προς αυτή την κατεύθυνση οι εργάτες τόσο πιό αποτελεσματικός θα είναι ο αγώνας τους για την απελευθέρωσή τους. Η ταξική συνείδηση και η αλληλεγγύη πρέπει να αναπτυχθούν και σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο πριν η εργατική τάξη ωριμάσει τελείως. Όπου υπάρχει αδικία, όπου υπάρχουν διωγμοί και καταπίεση — όπως στην κατάληψη των Φιλιππίνων, στην εισβολή στη Νικαράγουα, στην υποδούλωση των εργαζόμενων του Κονγκό από τους βέλγους εκμεταλλευτές, στην καταπίεση των λαών στην Αίγυπτο, στην Κίνα, στο Μαρόκο ή στην Ινδία— οι εργάτες ολόκληρου του κόσμου πρέπει να υψώσουν τη φωνή τους ενάντια σ' αυτές τις αδικίες και να δείξουν την αλληλεγγύη τους προς τους δυστυχισμένους και τους καταπιεσμένους όλου του κόσμου.

Η εργατική τάξη αποκτάει σιγά σιγά κοινωνική συνείδηση· αυτό δείχνουν καθαρά οι απεργίες και οι άλλες εκδηλώσεις συμπαράστασης. Αν σήμερα οι περισσότερες απεργίες νικιώνται, αυτό συμβαίνει γιατί το

προλεταριάτο δεν έχει ακόμη συνειδητοποιήσει τα εθνικά και τα διεθνή του συμφέροντα, δεν είναι οργανωμένο σε σωστές βάσεις και δεν αισθάνεται την ανάγκη της παγκόσμιας προλεταριακής συνεργασίας.

Οι καθημερινοί σου αγώνες για μια καλύτερη ζωή θα αποκτήσουν σύντομα διαφορετικό χαρακτήρα αν οργανωθείς κατά τέτοιο τρόπο ώστε όταν απεργεί το δικό σου εργοστάσιο ή ορυχείο, να απεργεί και ολόκληρος ο κλάδος όχι μετά από κάμποσο καιρό, αλλά αμέσως, όλοι μαζί. Τότε ο εργοδότης θα βρίσκεται στο έλεός σας, γιατί τι μπορεί να κάνει όταν δεν κινείται ούτε ένας τροχός σ' ολόκληρη τη βιομηχανία; Μπορεί να βρει απεργοσπάστες για ένα ή για λίγα εργοστάσια, αλλά όχι για μια ολόκληρη βιομηχανία· κι ύστερα, κάτι τέτοιο δεν θα ήταν ούτε ασφαλές ούτε σκόπιμο. Επιπλέον, αν σταματήσει η δουλειά σε έναν οποιονδήποτε κλάδο της βιομηχανίας, θα επηρεαστούν και πολλοί άλλοι κλάδοι, γιατί στη σύγχρονη βιομηχανία υπάρχει αλληλεξάρτηση. Η κατάσταση θα γινόταν σοβαρή για ολόκληρη τη χώρα, το κοινό θα ερεθιζόταν και θα απαιτούσε να ρυθμιστεί το ζήτημα. (Τώρα, όταν απεργεί μόνο το εργοστάσιό σου, δεν νοιάζεται κανένας και μπορεί να πεθάνεις της πείνας όσο μένεις ήσυχος). Αυτή η ρύθμιση θα εξαρτάται από σένα, από τη δύναμη της οργάνωσής σου. Όταν τα αφεντικά δουν ότι έχεις συναίσθηση της δύναμής σου και ότι είσαι αποφασισμένος, θα υποχωρήσουν γρήγορα ή θα γυρέψουν να βρουν μια συμβιβαστική λύση. Γιατί θα χάνουν κάθε μέρα πολλά εκατομμύρια. Οι απεργοί μπορεί και να σαμποτάρουν τις εγκαταστάσεις και τα μηχανήματα, γι' αυτό οι εργοδότες θα σπεύσουν «να ρυθμίσουν το ζήτημα». Όταν, όμως, απεργεί μόνον ένα εργοστάσιο ή μόνο μια περιοχή, η κατάσταση δεν τους ανησυχεί γιατί ξέρουν ότι όλα είναι σε βάρος των εργατών.

Σκέψου, λοιπόν, πόσο σημαντικό είναι το με ποιόν τρόπο, **πάνω σε ποιές αρχές θα οικοδομηθεί το συνδικάτο σου**, και πόσο ζωτική σημασία έχει η αλληλεγγύη και η συνεργασία των εργαζόμενων στον καθημερινό σου αγώνα για την καλυτέρευση της ζωής σου. Η δύναμή σου

βρίσκεται στην ενότητα, μα αυτή η ενότητα είναι ανύπαρκτη και ανέφικτη όσο οργανώνεσαι σε επαγγελματικά και όχι σε εργοστασιακά συνδικάτα.

Δεν υπάρχει τίποτα πιό σημαντικό και πιό επείγον για σένα και για τους συντρόφους σου από το να φροντίσετε αμέσως ν' αλλάξετε τη μορφή της οργάνωσής σας.

Αυτό, όμως, που πρέπει ν' αλλάξει δεν είναι μόνον η μορφή. Το συνδικάτο σου πρέπει ν' αποκτήσει ξεκάθαρους στόχους κι επιδιώξεις. Ο εργάτης θα πρέπει να σκεφτεί σοβαρά τί ακριβώς επιθυμεί, πώς θέλει να το αποκτήσει και με ποιές μεθόδους. Πρέπει να μάθει πώς πρέπει να είναι το συνδικάτο του, πώς πρέπει να λειτουργεί και τί θα πρέπει να προσπαθήσει να πετύχει.

Τί πρέπει, λοιπόν, να πετύχει το συνδικάτο; Ποιούς στόχους πρέπει να έχει ένα γνήσιο εργατικό συνδικάτο;

Πρώτα απ' όλα, το συνδικάτο πρέπει να εξυπηρετεί τα συμφέροντα των μελών του. Αυτό είναι το πρώτιστο καθήκον του. Σ' αυτό συμφωνούν όλοι· όλοι οι εργάτες το καταλαβαίνουν. Αν κάποιος αρνείται να συμμετάσχει σ' ένα συνδικάτο, είναι γιατί δεν έχει καταλάβει τί αξία έχει το συνδικάτο, οπότε πρέπει να διαφωτιστεί. Γενικά, όμως, οι εργάτες αρνούνται να συμμετάσχουν σε σημερινά συνδικάτα γιατί δεν πιστεύουν σ' αυτά ή έχουν απογοητευθεί απ' αυτά. Οι περισσότεροι απ' τους εργάτες που μένουν έξω από τα συνδικάτα, έχουν αυτή τη στάση γιατί ακούνε παχιές κουβέντες για τη δύναμη των οργανωμένων εργατών ενώ ξέρουν, από την πικρή τους εμπειρία, ότι σε όλες σχεδόν τις σημαντικές συγκρούσεις νικιώνται. «Α, το συνδικάτο», λένε περιφρονητικά, «δεν αξίζει φράγκο». Και είναι αλήθεια ότι έχουν κάποιο δίκιο. Βλέπουν το οργανωμένο κεφάλαιο να αναγγέλει την καινούρια εργοστασιακή πολιτική του και να χτυπά τα συνδικάτα· βλέπουν τους συνδικαλιστές να πουλιούνται και να προδίδουν τους εργάτες· βλέπουν τους συντρόφους τους, τη βάση των συνδικάτων, να παρακολουθούν ανήμποροι τα πολιτικά τερτίπια που γίνονται μέσα κι έξω απ' το συνδικάτο. Βέβαια, δεν καταλαβαί-

νουν γιατί συμβαίνουν όλα αυτά· βλέπουν, ωστόσο, τα γεγονότα και στρέφονται εναντίον του συνδικάτου.

Άλλοι, πάλι, αρνούνται να έχουν την παραμικρή σχέση με το συνδικάτο γιατί κάποτε ανήκαν σ' αυτό και ξέρουν τι ασήμαντο ρόλο παίζει στα ζητήματα της οργάνωσης το απλό μέλος, ο μέσος εργάτης. Οι τοπικοί ηγέτες, οι εκπρόσωποι της περιφέρειας και του κέντρου, οι συνδικαλιστές αξιωματούχοι και οι ηγέτες της Αμερικανικής Συνομοσπονδίας των Εργαζόμενων (AFL) των ΗΠΑ «κάνουν μόνοι τους το παιχνίδι», θα σου πουν· «το μόνο που πρέπει να κάνεις είναι να ψηφίζεις· αν φέρεις οποιαδήποτε αντίρρηση, θα σε πετάξουν έξω».

Δυστυχώς, έχουν δίκιο. Ξέρεις πώς διοικείται το συνδικάτο. Η βάση δεν έχει λόγο. Η εξουσία έχει δοθεί στους ηγέτες, κι εκείνοι έχουν γίνει αφεντικά· το ίδιο συμβαίνει και στην κοινωνία συνολικά, όπου οι άνθρωποι έχουν υποταχθεί σ' εκείνους που αρχικά προορίζονταν να τους υπηρετούν — στην κυβέρνηση και στα όργανά της. Απ' τη στιγμή που θα αναθέσεις σε κάποιον άλλο κάτι, θα χρησιμοποιήσει οπωσδήποτε τη δύναμη που του έδωσες εναντίον σου και εναντίον των συμφερόντων σου. Κι ύστερα παραπονιέσαι ότι οι ηγέτες σου «κάνουν κατάργηση της εξουσίας τους»! Όχι, φίλε μου, δεν κάνουν κατάχρηση· μόνο χρήση κάνουν, αλλά η **χρήση** της εξουσίας είναι από μόνη της η χειρότερη κατάχρηση.

Όλα αυτά πρέπει να αλλάξουν αν θέλεις πραγματικά να πετύχεις τους στόχους σου. Στην κοινωνία πρέπει να πάρεις την πολιτική εξουσία από τους κυβερνήτες και πρέπει να την καταργήσεις. Απέδειξα ότι πολιτική εξουσία σημαίνει αυθαιρεσία, καταπίεση και τυραννία, κι ότι αυτό που μας χρειάζεται δεν είναι μια κυβέρνηση αλλά η ορθολογική ρύθμιση των υποθέσεών μας.

Το ίδιο και στο συνδικάτο· αυτό που χρειάζεται είναι η ορθολογική ρύθμιση των υποθέσεών σου. Ξέρουμε τι φοβερή δύναμη έχει η εργατική τάξη, αφού αυτή δημιουργεί τον πλούτο και στηρίζει τον κόσμο. Αν οι εργάτες οργανωθούν όπως πρέπει κι αν ενωθούν, θα

πάρουν υπό τον έλεγχό τους την κατάσταση και θα γίνουν κύριοι της. Η δύναμη του εργάτη, όμως, δεν βρίσκεται στην αίθουσα συνεδριάσεων του συνδικάτου· βρίσκεται στο τμήμα και στο εργοστάσιο, στο εργαστήριο και στο ορυχείο. Εκεί πρέπει να οργανωθούν οι εργάτες· εκεί, στον τόπο της δουλειάς τους. Εκεί ξέρουν τί θέλουν, ποιές είναι οι ανάγκες τους, κι εκεί πρέπει να συγκεντρώσουν τις προσπάθειες και τη θέλησή τους. Κάθε τμήμα και κάθε εργοστάσιο πρέπει να έχει την ειδική του επιτροπή που θα ασχολείται με τα αιτήματα και τις απαιτήσεις των εργατών· όχι ηγέτες, αλλά ανθρώπους της βάσης, απ' τους πάγκους και τους φούρνους, ανθρώπους που θα φροντίζουν για τα αιτήματα και τα παράπονα των συντρόφων τους. Μια τέτοια επιτροπή, αφού θα βρίσκεται διαρκώς στον τόπο της δουλειάς και θα την επιτηρούν και θα τη διευθύνουν οι εργάτες, δεν θα αποκτήσει καμία εξουσία· θα εκτελεί, απλώς, εντολές των εργατών. Τα μέλη της θα είναι ανά πάσα στιγμή ανακλητά, σύμφωνα με τις ανάγκες της κατάστασης και σύμφωνα με τις ικανότητες που χρειάζονται γι' αυτό που πρέπει να γίνει. Οι εργάτες αποφασίζουν για τα τρέχοντα ζητήματα και υλοποιούν τις αποφάσεις τους διαμέσου των επιτροπών τμήματος, των shop commitees.[12]

Η εργατική τάξη έχει ανάγκη από μια οργάνωση που θα έχει αυτό το χαρακτήρα κι αυτή τη μορφή. Μόνον αυτή η μορφή μπορεί να εκφράσει τις πραγματικές της επιδιώξεις, να την αντιπροσωπεύει όπως πρέπει και να εξυπηρετεί τα αληθινά της συμφέροντα. Αυτές οι επιτροπές τμήματος και εργοστασίου, αφού συνδυαστούν με παρόμοιες επιτροπές άλλων εργαστηρίων κι άλλων ορυχείων που θα ενώνονται σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, θα αποτελέσουν έναν καινούριο τύπο οργάνωσης των εργαζόμενων που θα είναι η αντρίκεια φωνή της εργατιάς και το αποτελεσματικό της όπλο. Γιατί θα στηρίζεται στο βάρος και στην ενεργητικότητα όλων των ενωμένων εργατών και θα αντιπροσωπεύει μια πανίσχυρη, ως προς το πλάτος και τις δυνατότητες, δύναμη.

Στον καθημερινό αγώνα του προλεταριάτου μια τέτοια οργάνωση θα μπορέσει να κερδίσει νίκες που ούτε να τις φανταστεί δεν θα μπορούσε το τωρινό συντηρητικό συνδικάτο. Θα τη σέβονται και θα την εκτιμούν οι εργαζόμενοι, θα προσελκύσει τους ανοργάνωτους και θα ενώσει τις δυνάμεις των εργατών πάνω στη βάση της ισότητας όλων των εργατών και των κοινών τους συμφερόντων κι επιδιώξεων. Θα αντιμετωπίζει τα αφεντικά έχοντας πίσω της όλη τη δύναμη της εργατικής τάξης, που θα έχει αποκτήσει μια καινούρια συνείδηση και μια καινούρια ισχύ. Μόνο τότε θα σέβονται την εργατική τάξη και θα ακούνε προσεκτικά τη φωνή της.

Ένα τέτοιο συνδιάτο θα μπορέσει σύντομα να γίνει κάτι περισσότερο από απλός υπερασπιστής και προστάτης του εργάτη. Θα δείξει καθαρά πόσο μεγάλη σημασία έχει η ενότητα και πόσο μεγάλη δύναμη δίνει η αλληλεγγύη των εργαζόμενων. Το εργοστάσιο και το τμήμα θα γίνουν σχολειά όπου ο εργάτης θα μαθαίνει ποιός είναι ο πραγματικός του ρόλος στη ζωή, θα καλλιεργεί την αυτοπεποίθηση και την αυτονομία του, θα διδάσκεται την αλληλοβοήθεια και τη συνεργασία και θα αποκτά συναίσθηση των ευθυνών του. Θα μάθει ν' αποφασίζει και να ενεργεί μοναχός του, και δεν θ' αφήνει να φροντίζουν για τις υποθέσεις και την προκοπή του οι ηγέτες ή οι πολιτικοί. Εκείνος θα καθορίζει, μαζί με τους συντρόφους του στον πάγκο, τί θέλει και ποιές μέθοδοι θα εξυπηρετούν καλύτερα τις επιδιώξεις του, ενώ η επιτροπή θα βρίσκεται επί τόπου και θα εκτελεί απλώς εντολές. Το τμήμα και το εργοστάσιο θα γίνουν το σχολειό και το πανεπιστήμιο του εργάτη. Εκεί θα μαθαίνει ποιά είναι η θέση του στην κοινωνία, ποιός είναι ο ρόλος του στη βιομηχανία και ποιός είναι ο σκοπός του στη ζωή. Θα ωριμάσει τόσο σαν εργάτης όσο και σαν άτομο, κι ο γίγαντας της δουλειάς θα ορθώσει ολόκληρο το ανάστημά του. Έτσι θα μάθει κι έτσι θα δυναμώσει.

Δεν θα του αρκεί πια να είναι μισθωτός σκλάβος, υπάλληλος, και να εξαρτάται από την καλή θέληση του αφεντικού του, που το θρέφει με τον μόχθο του. Θα

καταλάβει τελικά ότι οι σημερινές οικονομικές και κοινωνικές δομές είναι στραβές κι εγκληματικές, και θα βαλθεί να τις αλλάξει. Η επιτροπή τμήματος και το συνδικάτο θα γίνουν οι χώροι όπου θα προετοιμάζεται ένα καινούριο οικονομικό σύστημα και μια καινούρια κοινωνική ζωή.

Βλέπεις, λοιπόν, πόσο απαραίτητο είναι εσύ κι εγώ, κάθε άντρας και κάθε γυναίκα που υποστηρίζει με πάθος τα συμφέροντα της εργατικής τάξης, να εργαστεί για την πραγμάτωση αυτών των στόχων.

Εδώ θέλω να τονίσω ότι είναι ιδιαίτερα επιτακτικό οι πιό προχωρημένοι προλετάριοι, οι ριζοσπάστες κι οι επαναστάτες να το σκεφτούν αυτό χωρίς προκαταλήψεις, γιατί για τους περισσότερους, ακόμη και για ορισμένους αναρχικούς, είναι μόνο ευσεβής πόθος, μακρινή ελπίδα. Δεν μπορούν να καταλάβουν πόσο μεγάλη σημασία έχουν οι προσπάθειες που γίνονται προς αυτή την κατεύθυνση. Κι όμως, δεν είναι όνειρο. Πολλοί προοδευτικοί εργαζόμενοι το καταλαβαίνουν· οι Βιομηχανικοι Εργάτες του Κόσμου (IWW)[11] και οι επαναστάτες αναρχοσυνδικαλιστές όλου του κόσμου το έχουν βάλει για στόχο τους. Γιατί αυτή είναι σήμερα η πιό επιτακτική ανάγκη. Δεν έχουμε λόγια για να τονίσουμε το ότι **μόνον η σωστή οργάνωση των εργατών** μπορεί να μας βοηθήσει να πετύχουμε τους στόχους μας. Σ' αυτήν στηρίζεται η σωτηρία και το μέλλον της εργατικής τάξης. Μόνο μια οργάνωση από τα κάτω προς τα πάνω, που θα αρχίζει από το τμήμα και το εργοστάσιο, που θα βασίζεται στα κοινά συμφέροντα όλων των εργατών ανεξάρτητα από επαγγελματικό κλάδο, φυλή ή χώρα, μέσα από την κοινή προσπάθεια και τις κοινές επιδιώξεις μπορεί να λύσει το πρόβλημα των εργαζόμενων και να βοηθήσει τους ανθρώπους να απελευθερωθούν αληθινά.

«Είπες ότι οι εργάτες θα πάρουν στα χέρια τους τα εργοστάσια», μας θυμίζει ο φίλος σου. «Πώς θα το κάνουν αυτό;»

Ναι, γι' αυτό μιλούσα πριν κάνεις εκεινη την παρατήρηση για την οργάνωση Καλό είναι, πάντως, που εξε-

τάσαμε και το ζήτημα της οργάνωσης γιατί δεν υπάρχει πρόβλημα πιό σημαντικό απ' αυτό.

Ας γυρίσουμε τώρα στο πώς θα πάρουμε στα χέρια μας τα εργοστάσια. Γιατί, δεν μιλούμε για απλή κατάληψη μα και για λειτουργία των εργοστασίων που θα τα διευθύνουν οι εργαζόμενοι. Όσο για το πώς θα πάρουμε στα χέρια μας τα εργοστάσια, αρκεί να σκεφτείς ότι οι εργάτες βρίσκονται και τώρα **μέσα** στα εργοστάσια. **Θα παραμείνουν**, λοιπόν, στη θέση τους, όχι όμως πια σαν υπάλληλοι, μα σαν νόμιμοι από κοινού κάτοχοι.

Αυτό να το χωνέψεις καλά, φίλε μου. Η απαλλοτρίωση της τάξης των καπιταλιστών στη διάρκεια της κοινωνικής επανάστασης —το ότι θα πάρουμε στα χέρια μας τα εργοστάσια— απαιτεί μια τακτική διαμετρικά αντίθετη απ' αυτήν που ακολουθείς σήμερα στις απεργίες σου. Τώρα σταματάς τη δουλειά κι αφήνεις το εργαστήριο, το εργοστάσιο και το ορυχείο στα χέρια του αφεντικού. Βλακώδης ενέργεια, βέβαια, γιατί το αφεντικό βρίσκεται έτσι σε πλεονεκτική θέση: μπορεί να βάλει στη θέση σου απεργοσπάστες κι εσύ να μείνεις στα κρύα του λουτρού.

Αντίθετα, στην απαλλοτρίωση **εσύ θα μείνεις** στον τόπο της δουλειάς και θα διώξεις το αφεντικό, εκτός αν θελήσει να παραμείνει σαν ίσος με τους υπόλοιπους: σαν εργάτης ανάμεσα στους άλλους εργάτες.

Οι εργατικές οργανώσεις ενός τόπου παίρνουν στα χέρια τους τις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, τα μέσα συγκοινωνίας κι επικοινωνίας, τα μέσα παραγωγής και τα μέσα διανομής της περιοχής τους. Αυτό σημαίνει ότι οι τηλεγραφητές, οι τηλεφωνητές, οι εργαζόμενοι στην ηλεκτρική εταιρία, οι σιδηροδρομικοί και όλοι οι άλλοι παίρνουν στα χέρια τους (διαμέσου των επαναστατικών τους επιτροπών των τμημάτων) τον τόπο δουλειάς, είτε εργοστάσιο είναι αυτός είτε ο,τιδήποτε άλλο. Οι καπιταλιστές επιστάτες, επιτηρητές και διευθυντές διώχνονται απ' τις θέσεις τους αν αντιδράσουν στην αλλαγή κι αν αρνηθούν να συνεργαστούν. Αν θέλουν να συμμετάσχουν, πρέπει πρώτα πρώτα να καταλάβουν ότι από δω

και πέρα δεν θα είναι ούτε αφεντικά ούτε ιδιοκτήτες: ότι το εργοστάσιο έχει γίνει κοινωνική ιδιοκτησία και διευθύνεται από το συνδικάτο των εργατών που εργάζονται σ' αυτό και που συμμετέχουν όλοι ισότιμα στη διεύθυνση και στη λειτουργία του.

Πρέπει να περιμένουμε ότι οι ανώτεροι υπάλληλοι των μεγάλων βιομηχανικών εταιριών θα αρνηθούν να συνεργαστούν. Μ' αυτό τον τρόπο θα χάσουν μόνοι τους τη δουλειά τους. Τη θέση τους θα πρέπει να την πάρουν εργάτες που θα έχουν προετοιμαστεί γι' αυτή τη δουλειά. Γι' αυτό τόνισα το πόσο μεγάλη σημασία έχει η προετοιμασία για τη διεύθυνση της βιομηχανίας. Έχει πρωταρχική σημασία σε μια κατάσταση που οπωσδήποτε θα εξελιχτεί και που πάνω της θα στηριχτεί, κατά κύριο λόγο, η επιτυχία της κοινωνικής επανάστασης. Η προετοιμασία για τη διεύθυνση της βιομηχανίας είναι το πιό ουσιαστικό σημείο, γιατί χωρίς αυτήν η επανάσταση είναι καταδικασμένη να καταρεύσει.

Οι μηχανικοί και οι άλλοι ειδικοί είναι πιθανότερο να συνεργαστούν με τους εργάτες όταν γίνει η κοινωνική επανάσταση, ιδιαίτερα αν ανάμεσα στους εργάτες των χεριών και του πνεύματος έχει στο μεταξύ αναπτυχθεί ένας στενότερος δεσμός και μια καλύτερη συνεννόηση.

Αν αυτοί αρνηθούν να συνεργαστούν κι αν οι εργάτες δεν κατορθώσουν να προετοιμαστούν για τις διευθυντικές και τις τεχνικές θέσεις, η παραγωγή θα εξαρτηθεί από το αν θα μπορέσουμε **να αναγκάσουμε** τους απρόθυμους να συνεργαστούν — ένα πείραμα που δοκιμάστηκε στη Ρωσική Επανάσταση και απέτυχε παταγωδώς.

Το σοβαρό λάθος που έκαναν σ' αυτό το ζήτημα οι μπολσεβίκοι ήταν το ότι συμπεριφέρθηκαν εχθρικά απέναντι σε ολόκληρο το στρώμα των διανοούμενων επειδή μερικοί διανοούμενοι αντιτάχθηκαν στην επανάσταση. Αυτό που τους έκανε να στραφούν εναντίον μιας ολόκληρης κοινωνικής ομάδας εξαιτίας ενός σφάλματος που διέπραξαν ορισμένα μέλη της, ήταν το πνεύμα της έλλειψης ανεκτικότητας που είναι σύμφυτο στο φανατικό δογματισμό. Το ίδιο πνεύμα εκδηλώθηκε και στην

πολιτική της ολομέτωπης επίθεσης εναντίον όλων των ειδικευμένων, των τεχνικών ειδικών, των συνεργατικών οργανώσεων και όλων εν γένει των μορφωμένων. Οι περισσότεροι απ' αυτούς, που στην αρχή είδαν φιλικά και ορισμένοι και με ενθουσιασμό ακόμη την επανάσταση, έγιναν εχθροί της εξαιτίας της τακτικής των μπολσεβίκων και ήταν αδύνατο να συνεργαστούν με τους επαναστατημένους εργάτες. Αποτέλεσμα της δικτατορικής τους συμπεριφοράς ήταν το ότι οι κομμουνιστές κατέφυγαν στην ολοένα και μεγαλύτερη καταπίεση και τυραννία μέχρι που τελικά εισήγαγαν καθαρά στρατιωτικές μεθόδους στη βιομηχανική ζωή της χώρας. Ήρθε η εποχή της καταναγκαστικής εργασίας, της στρατιωτικοποίησης των εργαστηρίων και των εργοστασιών, πράγμα που οδήγησε σε καταστροφή, γιατί η καταναγκαστική εργασία είναι, από την ίδια τη φύση του καταναγκασμού, κακή κι αναποτελεσματική: επιπλέον, εκείνοι που πιέζονται αντιδρούν σ' αυτή την κατάσταση κάνοντας σαμποτάζ, χασομερώντας συστηματικά και καταστρέφοντας τα εργαλεία και τα προϊόντα, πράγματα που ένας έξυπνος εχθρός μπορεί να τα κάνει χωρίς να τα καταλάβει κανείς την ώρα που πρέπει, και που προκαλούν στις μηχανές και στην παραγωγή μεγαλύτερες ζημιές απ' ότι μια κατηγορηματική άρνηση της εργασίας. Η κυβέρνηση στάθηκε ανίκανη να αντιμετωπίσει αυτή την κατάσταση παρόλα τα δραστικά μέτρα που πήρε για να χτυπήσει αυτό το σαμποτάζ και παρά τη θανατική ποινή που επέβαλε γι' αυτό. Την κατάσταση δεν την βοήθησε ούτε η τοποθέτηση ενός μπολσεβίκου, ενός πολιτικού κομισάριου που επιτηρούσε τον κάθε τεχνικό ειδικό. Γιατί έτσι δημιουργήθηκε απλώς μια στρατιά παρασιτικών υπάλληλων οι οποίοι, αγνοώντας παντελώς τα βιομηχανικά ζητήματα, μπερδεύονταν μόνο στη δουλειά εκείνων που έβλεπαν φιλικά την επανάσταση κι ήταν πρόθυμοι να την βοηθήσουν, ενώ η ίδια άγνοιά τους δεν έφερε κανένα εμπόδιο στο συνεχιζόμενο σαμποτάζ. Το σύστημα της καταναγκαστικής εργασίας κατέληξε πρακτικά στην οικονομική αντεπανάσταση· κανένα από τα

μέτρα που πήρε η δικτατορία δεν μπόρεσε να μεταβάλει την κατάσταση. Αυτό ανάγκασε τους μπολσεβίκους ν' αλλάξουν πολιτική και να στραφούν από την καταναγκαστική εργασία στην προσπάθεια να κερδίσουν την υποστήριξη των ειδικών και των τεχνικών δινοντάς τους τα παλιά προνόμια που είχαν μέσα στα εργοστάσια και ανταμείβοντάς τους με υψηλούς μισθούς και ειδικές αποζημιώσεις.

Θα ήταν ανόητο κι εγκληματικό να δοκιμάσουμε ξανά τις μεθόδους που απέτυχαν παταγωδώς στη Ρωσική Επανάσταση και οι οποίες, από τον ίδιο τους το χαρακτήρα, ειναι καταδικασμένες να αποτυγχάνουν πάντα, και από βιομηχανική και από ηθική άποψη.

Η μόνη λύση σ' αυτό το πρόβλημα είναι αυτή που ήδη προτείναμε: προετοιμασία και εκπαίδευση των εργατών στην τέχνη της οργάνωσης και της διεύθυνσης της βιομηχανίας καθώς και στενότερη σχέση ανάμεσα στους χειρώνακτες και στους τεχνικούς. Κάθε εργοστάσιο, ορυχείο και εργαστήριο πρέπει να έχει το δικό του εργατικό συμβούλιο, ξεχωριστό και ανεξάρτητο από την επιτροπή τμήματος, προκειμένου να εξοικειωθούν οι εργάτες με τις διάφορες εργασίες του κλάδου της βιομηχανίας όπου εργάζονται, με τις πηγές των πρώτων υλών, με τα διαδοχικά στάδια της κατασκευής, με τα παραπροιόντα και με τον τρόπο διανομής. Αυτό το εργατικό συμβούλιο θα είναι μόνιμο, τα μέλη του όμως θα εναλλάσσονται έτσι ώστε να περάσουν απ' αυτό με τη σειρά όλοι οι εργαζόμενοι του εργοστασίου ή του ορυχείου. Ας γίνω σαφέστερος: έστω ότι το εργατικό συμβούλιο σε μια επιχείρηση αποτελειται από πέντε ή από εικοσιπέντε μέλη — ο αριθμός εξαρτάται από την πολυπλοκότητα του κλάδου και από το μέγεθος του συγκεκριμένου εργοστασίου. Τα μέλη του συμβουλίου, αφού εξοικειωθούν με τις εργασίες του κλάδου τους, δημοσιεύουν όσα έμαθαν για να πληροφορήσουν τους συντρόφους τους, ενώ παράλληλα επιλέγονται καινούρια μέλη για να εξακολουθήσουν τις μελέτες. Μ' αυτό τον τρόπο, όλοι οι εργαζόμενοι του εργοστασιου ή του

ορυχείου μπορούν με τη σειρά τους να αποκτήσουν τις γνώσεις που είναι απαραίτητες για την οργάνωση και τη διεύθυνση του κλάδου τους και να παρακολουθούν τις εξελίξεις του. Αυτά τα συμβούλια θα λειτουργούν σαν βιομηχανικά πανεπιστήμια όπου οι εργάτες θα εξοικειώνονται με όλες τις εργασίες που γίνονται στον κλάδο τους.

Ταυτόχρονα, η μεγαλύτερη οργάνωση, το συνδικάτο, θα πρέπει να καταβάλει κάθε προσπάθεια για να αναγκάσει το κεφάλαιο να επιτρέψει μεγαλύτερη συμμετοχή των εργαζόμενων στην ουσιαστική διεύθυνση των επιχειρήσεων. Αυτό, βέβαια, στην καλύτερη περίπτωση, μπορεί να ευνοήσει μόνο λίγους εργαζόμενους. Το σχέδιο που πρότεινα πιό πάνω, από την άλλη μεριά, δίνει τη δυνατότητα να εκπαιδευτούν πρακτικά στα ζητήματα της βιομηχανίας όλοι οι εργάτες των τμημάτων, των εργαστηρίων και των εργοστασίων.

Είναι αλήθεια, πάντως, ότι υπάρχουν ορισμένα είδη εργασιών —όπως του πολιτικού μηχανικού, του ηλεκτρολόγου και του μηχανολόγου— που δεν μπορούν να τις μάθουν πρακτικά οι εργάτες. Αυτά, όμως, που θα μάθουν για τις συνολικές διαδικασίες της βιομηχανίας θα έχουν ανεκτίμητη αξία σαν προετοιμασία. Για τα υπόλοιπα, θα φροντίσουν η στενή φιλία και η συνεργασία που θα πρέπει οπωσδήποτε να αναπτυχθούν ανάμεσα στον εργάτη και στον τεχνικό.

Επομένως, το να πάρουμε στα χέρια μας τη βιομηχανία είναι ο πρώτος μεγάλος στόχος της κοινωνικής επανάστασης. Αυτό πρέπει να το καταφέρει το προλεταριάτο, δηλαδή το οργανωμένο και προετοιμασμένο κομμάτι του. Πάρα πολλοί εργάτες αρχίζουν ήδη να συνειδητοποιούν τη μεγάλη σημασία που έχει αυτό και να καταλαβαίνουν τί πρέπει να κάνουν. Δεν αρκεί, όμως, να καταλαβαίνουμε τί πρέπει να γίνει. Το επόμενο βήμα είναι το να μάθουμε πώς να το κάνουμε αυτό. Είναι στο χέρι της οργανωμένης εργατικής τάξης το να αρχίσει αμέσως αυτό το προκαταρκτικό έργο.

11. Αρχές και πρακτική

Κύρια επιδίωξη της κοινωνικής επανάστασης πρέπει να είναι η **άμεση** βελτίωση της ζωής του λαού. Η επιτυχία της επανάστασης εξαρτάται ουσιαστικά απ' αυτήν, που μπορεί να επιτευχθεί μόνον αν οργανωθούν η κατανάλωση και η παραγωγή προς όφελος του λαού. Εδώ βρίσκεται η μεγαλύτερη —η μοναδική, στην πραγματικότητα— εγγύηση για την επιτυχία της κοινωνικής επανάστασης. Αυτό που νίκησε τους αντεπαναστάτες στη Ρωσία δεν ήταν ο Κόκκινος Στρατός· ήταν οι αγρότες που υπεράσπιζαν, δίνοντας και τη ζωή τους ακόμη, τη γη που είχαν πάρει μόλις έγινε η επανάσταση. Η κοινωνική επανάσταση αν θέλει να ζήσει και ν' αναπτυχθεί πρέπει να ωφελήσει υλικά το λαό. Οι περισσότεροι άνθρωποι πρέπει να βεβαιωθούν ότι οι προσπάθειές του θα τους ωφελήσουν, ή τουλάχιστον να ελπίσουν ότι αυτό θα γίνει στο κοντινό μέλλον. Η επανάσταση είναι καταδικασμένη σε αποτυχία αν στηρίξει την ύπαρξη και την υπεράσπισή της σε **μηχανικά** μέσα, όπως οι πόλεμοι και οι στρατοί. Η πραγματική ασφάλεια της επανάστασης είναι **οργανική** στηρίζεται, δηλαδή, στη βιομηχανία και στην παραγωγή.

Στόχος μιας επανάστασης είναι το να εξασφαλίσει μεγαλύτερη ελευθερία, να βελτιώσει τις συνθήκες της υλικής ύπαρξης των ανθρώπων. Σκοπός της κοινωνικής επανάστασης, ειδικότερα, είναι να κάνει ικανούς τους ανθρώπους να φτάσουν **με τις δικές τους μόνο προσπάθειες** στην υλική και κοινωνική ευημερία και να φτάσουν σε ανώτερα ηθικά και πνευματικά επίπεδα.

Μ' άλλα λόγια, η κοινωνική επανάσταση πρέπει να εγκαθιδρύσει την ελευθερία. Γιατί η αληθινή ελευθερία βασίζεται στις οικονομικές δυνατότητες. Χωρίς αυτές η ελευθερία είναι απάτη και ψέμα, και καλύπτει απλώς την εκμετάλλευση και την καταπίεση. Η ελευθερία, με την πιό βαθιά της έννοια, είναι η θυγατέρα της οικονομικής ισότητας.

Ο κύριος στόχος, λοιπόν, της κοινωνικής επανάστασης είναι η εγκαθίδρυση της ελευθερίας και της ισό-

τητας που θα βασίζονται στις ίσες οικονομικές δυνατότητες. Η επαναστατική αναδιοργάνωση της ζωής πρέπει να εξασφαλίσει αμέσως σε όλους την οικονομική, πολιτική και κοινωνική ισότητα.

Αυτή η αναδιοργάνωση θα εξαρτηθεί, πρώτα και κύρια, από το αν η εργατική τάξη γνωρίζει σε βάθος την οικονομική κατάσταση της χώρας: από τη λεπτομερειακή καταγραφή των αγαθών, από την ακριβή γνώση των αποθεμάτων των πρώτων υλών και από την οργάνωση των εργατών με τρόπο που να τους εξασφαλίσει την αποτελεσματική διεύθυνση της οικονομίας.

Αυτό σημαίνει ότι τόσο οι στατιστικές όσο και οι ικανές εργατικές ενώσεις αποτελούν ζωτική ανάγκη για την επανάσταση, από την επόμενη κιόλας μέρα της εξέγερσης. Η λύση ολόκληρου του προβλήματος της παραγωγής και της διανομής —δηλαδή, η ζωή της επανάστασης— βασίζεται σ' αυτές. Είναι φανερό, όπως είπα πιό πάνω, ότι αυτές τις γνώσεις πρέπει να τις αποκτήσουν οι εργάτες **πριν** από την επανάσταση — αν θέλουμε η επανάσταση να πετύχει.

Γι' αυτό οι επιτροπές των τμημάτων και των εργοστασίων, που τις μελετήσαμε στην προηγούμενη ενότητα, έχουν τόσο μεγάλη σημασία και θα παίξουν τόσο σημαντικό ρόλο στην επαναστατική ανοικοδόμηση της κοινωνίας.

Γιατί μια καινούρια κοινωνία, όπως κι ένας καινούριος άνθρωπος, δεν γεννιέται ξαφνικά. Η καινούρια κοινωνική ζωή κυοφορείται μέσα στο σώμα της παλιάς, όπως ακριβώς μια καινούρια ζωή κυοφορείται μέσα στη μήτρα της μητέρας. Ο χρόνος και ορισμένες άλλες διαδικασίες είναι απαραίτητες για την ανάπτυξή του, μέχρι να γίνει ολόκληρος οργανισμός που θα μπορεί να λειτουργεί αυτοδύναμα. Όταν φτάσει σ' αυτό το στάδιο έρχεται η γέννα με τους πόνους και τις ωδίνες της, τόσο για τα άτομα όσο και για τις κοινωνίες. Η επανάσταση είναι, όπως λέει μια κοινότυπη αλλά εκφραστική μεταφορά, η μαμμή της καινούριας κοινωνικής ύπαρξης. Αυτό αληθεύει κυριολεκτικά. Ο καπιταλισμός είναι ο πατέρας της

καινούριας κοινωνίας· οι επιτροπές των τμημάτων και των εργοστασίων, το συνδικάτο των ταξικά συνειδητοποιημένων εργατών με τους επαναστατικούς στόχους, είναι το σπέρμα της καινούριας ζωής. Μ' αυτή την επιτροπή του τμήματος και με το συνδικάτο ο εργάτης θα πρέπει να μάθει να διευθύνει τις υποθέσεις του: στην πορεία, θα καταλάβει ότι η κοινωνική ζωή εξαρτάται από την κατάλληλη οργάνωση, από τις συντονισμένες προσπάθειες κι από την αλληλεγγύη. Θα καταλάβει ότι αυτό που φέρνει πράγματι αποτέλεσμα δεν είναι η διαφέντευση και η διακυβέρνηση των ανθρώπων, μα η ελεύθερη συνένωση και η αρμονική συνεργασία· ότι αυτό που πράγματι παράγει και δημιουργεί, που κάνει το στάρι να μεγαλώσει και τους τροχούς να γυρίσουν, δεν είναι η κυβέρνηση και οι νόμοι, μα η συμφωνία και η συνεργασία. Η πείρα θα του διδάξει να χειρίζεται τα πράγματα αντί να εξουσιάζει ανθρώπους. Στην καθημερινή ζωή και στους αγώνες της επιτροπής του τμήματός του ο εργάτης θα πρέπει να μάθει προς τα πού να οδηγεί την επανάσταση.

Οι επιτροπές των τμημάτων και των εργοστασίων, που θα οργανώνονται κατά τόπους, κατά περιοχές, κατά περιφέρειες και κατά πολιτείες, και που θα σχηματίζουν ομοσπονδίες κατά έθνη, θα είναι τα πιό κατάλληλα εργατικά σώματα για να συνεχίσουν την παραγωγή μετά την επανάσταση.

Τα εργατικά συμβούλια της περιοχής και της πολιτείας, που θα δημιουργούν ομοσπονδίες κατά έθνη, θα είναι η πιό κατάλληλη μορφή οργάνωσης για να διευθύνει τη διανομή μέσω των λαικών συνεργατικών.

Αυτές οι επιτροπές, που θα εκλέγονται από τους εργάτες στον τόπο της δουλειάς τους, θα συνδέουν το τμήμα και το εργοστάσιο με άλλα τμήματα και άλλα εργοστάσια του ίδιου βιομηχανικού κλάδου. Το Κοινό Συμβούλιο ενός ολόκληρου βιομηχανικού κλάδου θα συνδέει αυτό τον κλάδο με τους υπόλοιπους, κι έτσι θα σχηματίζεται μια ομοσπονδια εργατικών συμβουλίων που θα απλώνεται σ' ολόκληρη τη χώρα.

Οι συνεργατικές ενώσεις είναι οι μεσολαβητές των ανταλλαγών ανάμεσα στην ύπαιθρο και στην πόλη. Οι αγρότες, οργανωμένοι κατά τόπους κι έχοντας σχηματίσει ομοσπονδίες κατά περιφέρειες και κατά έθνη, θα καλύπτουν τις ανάγκες των πόλεων μέσω των συνεργατικών οι οποίες θα τους δίνουν για αντάλλαγμα προϊόντα της βιομηχανίας των πόλεων.

Κάθε επανάσταση συνοδεύεται από ένα άγριο ξέσπασμα ενθουσιασμού του λαού που είναι γεμάτος ελπίδες και επιθυμίες. Αυτό είναι που θρέφει την επανάσταση. Η αυθόρμητη και πανίσχυρη πλημμυρίδα, ανοίγει διάπλατες τις δεξαμενές της πρωτοβουλίας και της ενεργητικότητας των ανθρώπων. Η αίσθηση της ισότητας απελευθερώνει ό,τι καλύτερο υπάρχει μέσα στον άνθρωπο και τον κάνει συνειδητά δημιουργικό. Αυτά είναι ουσιαστικά οι κινητήρες της κοινωνικής επανάστασης, οι κινητήριες δυνάμεις της. Η ελεύθερη και ανεμπόδιστη έκφρασή τους μαρτυρεί την ανάπτυξη και το βάθαιμα της επανάστασης. Η καταστολή τους σημαίνει σάπισμα και θάνατο. Η επανάσταση δεν κινδυνεύει, αναπτύσσεται και δυναμώνει, όσο οι άνθρωποι αισθάνονται ότι συμμετέχουν σ' αυτήν χωρίς μεσολαβητές, ότι διαμορφώνουν μονάχοι τους τη ζωή τους, ότι **εκείνοι** κάνουν την επανάσταση, ότι εκείνοι **είναι** η επανάσταση. Μόλις, όμως, τις δραστηριότές τους τις σφετεριστεί ένα πολιτικό κόμμα, ή μόλις γίνει κέντρο των δραστηριοτήτων τους κάποια ιδιαίτερη οργάνωση, η επαναστατική προσπάθεια περιορίζεται σε έναν συγκριτικά μικρό κύκλο από τον οποίο αποκλείονται, πρακτικά, οι πολλοί. Αυτός ο αυθόρμητος λαικός ενθουσιασμός ξεθυμαίνει, το ενδιαφέρον σιγά σιγά χάνεται, η πρωτοβουλία μαραίνεται, η δημιουργικότητα σβήνει και την επανάσταση την μονοπωλεί μια κλίκα που επιβάλλει τελικά τη δικτατορία της.

Αυτό δίνει το χαριστικό χτύπημα στην επανάσταση. Το μόνο που μπορεί να εμποδίσει αυτή την καταστροφή είναι το διαρκές ενεργητικό ενδιαφέρον των εργατών, που συμμετέχουν καθημερινά σε όλα τα ζητήματα που έχουν σχέση με την επανάσταση. Πηγή αυτού του ενδιαφέρον-

τος κι αυτής της ενεργητικότητας είναι το τμήμα και το συνδικάτο.

Το ενδιαφέρον των ανθρώπων και η πίστη τους στην επανάσταση εξαρτώνται, επιπλέον, κι από το αν αισθάνονται ότι η επανάσταση είναι δίκαιη και σωστή. Αυτό εξηγεί το γιατί οι επαναστάσεις έχουν τη δύναμη να παρακινούν τους ανθρώπους να κάνουν πράξεις ηρωισμού και αυταπάρνησης. Όπως έχω ήδη τονίσει, οι άνθρωποι θεωρούν από ένστικτο την επανάσταση εχθρό της αδικίας και της ανισοτητας και υπέρμαχο της δικαιοσύνης. Απ' αυτή την άποψη η επανάσταση είναι σημαντικός ηθικοπλαστικός παράγοντας και γεννάει τον ηρωισμό και την αυτοθυσία. Μόνον οι μεγάλες ηθικές αρχές μπορούν να πυρπολήσουν τους ανθρώπους και να τους εξυψώσουν πνευματικά και ψυχικά.

Αυτό το έχουν αποδείξει όλες οι λαϊκές εξεγέρσεις· ιδιαίτερα η Ρωσική Επανάσταση. Αυτό το πνεύμα έκανε το ρωσικό λαό να ξεπεράσει θριαμβευτικά όλα τα εμπόδια τις μέρες του Φλεβάρη και του Οκτώβρη. Τίποτα δεν μπορούσε να αντισταθεί στην ορμή του λαού που τον ενέπνεε μια μεγάλη κι ευγενική υπόθεση. Η Επανάσταση, ωστόσο, άρχισε να ξεφτίζει μόλις αποδυνάμωσαν τις ανώτερες ηθικές της αξίες, μόλις την ξεγύμνωσαν από την ισότητα, τη δικαιοσύνη και την ελευθερία. Η απώλειά τους ήταν καταστροφή για την Επανάσταση.

Δεν υπάρχουν λέξεις για να τονίσουμε όσο πρέπει το πόσο μεγάλη σημασία έχουν για την κοινωνική επανάσταση οι πνευματικές και ηθικές αξίες. Αυτές μαζί με τη συνειδηση των ανθρώπων ότι η επανάσταση σημαίνει και υλική βελτίωση της κατάστασής τους, επηρεάζουν καθοριστικά τη ζωή και την ανάπτυξη της καινούριας κοινωνίας. Πιό σημαντικός απ' τους δυο παράγοντες είναι οι πνευματικές και ηθικές αξίες. Η ιστορία των παλιότερων επαναστάσεων αποδεικνύει ότι οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να υποφέρουν και να θυσιάσουν την καλοπέρασή τους για χάρη της ελευθερίας και της δικαιοσύνης. Έτσι, στη Ρωσία, ούτε το κρύο ούτε οι στερήσεις δεν μπόρεσαν να κάνουν τους εργάτες και τους αγρότες να βοηθήσουν

την αντεπανάσταση. Παρόλες τις ελλείψεις και τη δυστυχία τους, υποστήριξαν ηρωικά τη μεγάλη υπόθεση της Επανάστασης. Μόνον όταν είδαν ότι την Επανάσταση την μονοπώλησε ένα πολιτικό κόμμα, ότι τις ελευθερίες που είχαν μόλις κατακτήσει τις κατάργησαν, ότι επιβλήθηκε πάλι μια δικτατορία και ότι επικράτησαν ξανά η αδικία κι η ανισότητα, άρχισαν να αδιαφορούν για την Επανάσταση, σταμάτησαν να συμμετέχουν στην απάτη, αρνήθηκαν να συνεργαστούν και στράφηκαν πολλές φορές και εναντίον της.

Αν παραμελήσουμε τις ηθικές αρχές, αν οι πρακτικές κι οι μέθοδοί μας είναι ασυμβίβαστες ή αντίθετες με τις ανώτερες ηθικές επιδιώξεις της επανάστασης, τότε ανοίγουμε το δρόμο στην αντεπανάσταση και στην καταστροφή.

Είναι, επομένως, φανερό ότι η επιτυχία της κοινωνικής επανάστασης εξαρτάται κατά κύριο λόγο από την ελευθερία και την ισότητα. Κάθε παρέκκλιση απ' αυτές μόνο ζημιά μπορεί να κάνει· στην πραγματικότητα, είναι βέβαιο ότι θα αποβεί καταστρεπτική. Έπεται ότι όλες οι ενέργειες της επανάστασης πρέπει να βασίζονται στην ελευθερία και στα ίσα δικαιώματα ολωνών. Αυτό ισχύει τόσο για τα σημαντικά όσο και για τα φαινομενικά ασήμαντα ζητήματα. Όλες οι ενέργειες ή οι μέθοδοι που έχουν την τάση να περιορίσουν την ελευθερία, να δημιουργήσουν ανισότητα και αδικία, μπορούν μόνο να κάνουν το λαό να πάρει μια εχθρική στάση απέναντι στην επανάσταση και στις επιδιώξεις της.

Απ' αυτή τη σκοπιά πρέπει να αντιμετωπίζουμε και να λύνουμε όλα τα προβλήματα που θα ανακύπτουν στην περίοδο της επανάστασης. Και τα πιό σημαντικά απ' αυτά τα προβλήματα είναι η κατανάλωση, η στέγαση, η παραγωγή και η ανταλλαγή.

12. Κατανάλωση και ανταλλαγή

Ας μελετήσουμε πρώτα την οργάνωση της κατανά-

λωσης, γιατί οι άνθρωποι πρέπει πρώτα να φάνε πριν μπορέσουν να δουλέψουν και να παράγουν.

«Τί εννοεις όταν λές οργάνωση της κατανάλωσης;» ρωτάει ο φίλος σου.

«Υποθέτω ότι εννοεί δελτίο», του αποκρίνεσαι.

Αυτό εννοώ. Βέβαια, αφού οργανωθεί ολόπλευρα η κοινωνική επανάσταση κι αφού λειτουργήσει κανονικά η παραγωγή θα υπάρχουν αρκετά για όλους. Αλλά στα πρώτα στάδια της επανάστασης, στη διάρκεια της ανοικοδόμησης, πρέπει να φροντίσουμε να εφοδιάσουμε όσο καλύτερα μπορούμε τους ανθρώπους, να τους δώσουμε ίσα μερίδια, κι αυτό σημαίνει δελτίο.

«Οι μπολσεβίκοι δεν έδιναν ίσα μερίδια», με διακόπτει ο φίλος σου· «είχαν διαφορετικά δελτία για τους διαφορετικούς ανθρώπους».

Αυτό έκαναν πράγματι, κι ήταν ένα από τα μεγαλύτερά τους σφάλματα. Οι άνθρωποι το θεώρησαν άδικο, αγανάκτησαν και δυσαρεστήθηκαν. Οι μπολσεβίκοι είχαν ένα δελτίο για το ναύτη, ένα άλλο —ποιοτικά και ποσοτικά κατώτερο— για το φαντάρο, ένα τρίτο για τον ειδικευμένο εργάτη, ένα τέταρτο για τον ανειδίκευτο· άλλο, πάλι, δελτίο για το μέσο πολίτη κι άλλο για τον αστό. Τα καλύτερα δελτία ήταν για τους μπολσεβίκους, για τα μέλη του κόμματος κι υπήρχαν ειδικά δελτία για τους κομμουνιστές αξιωματούχους και τους κομισάριους. Μια εποχή υπήρχαν δεκατέσσερα διαφορετικά δελτία για τρόφιμα. Η κοινή λογική θα σου πει ότι αυτό ήταν λάθος. Είναι σωστό να κάνεις διακρίσεις ανάμεσα στους ανθρώπους επειδή έτυχε να είναι μεροκαματιάρηδες και μηχανικοί ή διανοούμενοι και όχι ναύτες ή φαντάροι; Τέτοιες μέθοδοι είναι άδικες και ύπουλες: γεννούν αμέσως την υλική ανισότητα, ανοίγουν την πόρτα στην κατάχρηση της θέσης που κατέχει κάποιος και ευνοούν την ανάπτυξη της κερδοσκοπίας, της δωροδοκίας και της απάτης. Επιπλέον, βοηθούν την αντεπανάσταση, γιατί όσοι είναι αδιάφοροι ή εχθρικοί απέναντι στην επανάσταση, πικραμένοι από τις διακρίσεις που γίνονται σε βάρος τους, επηρεάζονται ευκολότερα από την αντεπαναστατική προ-

παγάνδα.

Αυτή την αρχική διάκριση και τις πολλές άλλες που την ακολούθησαν, δεν τις επέβαλαν οι ανάγκες της κατάστασης μα αποκλειστικά οι πολιτικές κομματικές επιλογές. Έχοντας σφετεριστεί τις κυβερνητικές θέσεις και φοβούμενοι την αντίδραση του λαού, οι μπολσεβίκοι προσπάθησαν να ενισχύσουν τη θέση τους στην κυβέρνηση εξαγοράζοντας τους ναύτες, τους φαντάρους και τους εργάτες. Μ' αυτό τον τρόπο το μόνο που κατάφεραν ήταν να προκαλέσουν την αγανάκτηση των ανθρώπων και να φέρουν τον ανταγωνισμό ανάμεσά τους, γιατί η αδικία του συστήματος παραήταν κραυγαλέα και οφθαλμοφανής. Επιπλέον, ακόμη και η «ευνοούμενη τάξη», το προλεταριάτο, ένιωθε μειωμένη γιατί οι φαντάροι έπαιρναν καλύτερα μερίδια. Μήπως ο εργάτης δεν άξιζε όσο ο φαντάρος; Θα μπορούσε ο φαντάρος να πολεμήσει και να υπερασπίσει την επανάσταση —έλεγε ο εργάτης— αν ο εργάτης δεν του έδινε τα εφόδια; Ο φαντάρος, με τη σειρά του, διαμαρτυρόταν γιατί ο ναύτης έπαιρνε περισσότερα. Μήπως αυτός άξιζε λιγότερο απ' το ναύτη; Ύστερα, όλοι επέκριναν τα ειδικά δελτία και τα προνόμια των μελών του κόμματος των μπολσεβίκων, και ιδιαίτερα τις ανέσεις και την πολυτέλεια πολλές φορές της ζωής των ανώτερων αξιωματούχων και των κομισάριων, ενώ ο λαός υπέφερε από τις στερήσεις.

Τη λαϊκή δυσαρέσκεια για όλα αυτά που συνέβαιναν την έκφρασαν δραματικά οι ναύτες της Κροστάνδης[14]. Στα μέσα ενός εξαιρετικά δύσκολου χειμώνα και μιας μεγάλης πείνας, τον Μάρτη του 1921, σε μια δημόσια ανοιχτή συγκέντρωση, οι ναύτες αποφάσισαν ομόφωνα και με τη θέλησή τους να δώσουν το επιπλέον μερίδιό τους στους λιγότερο ευνοούμενους κάτοικους της Κροστάνδης και να εξισώσουν τις μερίδες όλων των κάτοικων της πόλης. Αυτή η γνήσια ηθική επαναστατική πράξη ήταν η έκφραση του αισθήματος που επικρατούσε γενικά εναντίον των διακρίσεων και της ευνοιοκρατίας, κι απέδειξε πειστικά τη βαθιά αίσθηση της δικαιοσύνης που υπάρχει έμφυτη στους ανθρώπους.

Η πείρα μας διδάσκει ότι το σωστό και το δίκαιο είναι, μακροπρόθεσμα, και το πιό λογικό και το πιό πρακτικό. Αυτό αληθεύει για τη ζωή τόσο του κάθε ατόμου όσο και ολόκληρης της κοινωνίας. Οι διακρίσεις και η αδικία παίζουν ιδιαίτερα καταστρεπτικό ρόλο στην επανάσταση, γιατί το ίδιο το επαναστατικό πνεύμα το γεννά η δίψα για ισότητα και για δικαιοσύνη.

Έχω ήδη τονίσει ότι όταν η κοινωνική επανάσταση φτάσει στο στάδιο όπου θα μπορεί να παράγει αρκετά για όλους, θα υιοθετήσουμε την αναρχική αρχή «στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του». Στις περισσότερο βιομηχανικά αναπτυγμένες και πλούσιες χώρες, θα φτάσουμε, όπως είναι φυσικό, σ' αυτό το στάδιο πιό γρήγορα απ' ότι στις υπανάπτυκτες χώρες. Μέχρι, όμως, να φτάσουμε σ' αυτό το στάδιο, το σύστημα των ίσων μεριδίων, της διανομής σε ίσα μέρη σ' όλους τους ανθρώπους, επιβάλλεται να επικρατήσει γιατί είναι το μόνο δίκαιο. Είναι αυτονόητο, βέβαια, ότι θα φροντίσουμε ιδιαίτερα τους άρρωστους, τους γέροντες, τα παιδιά, τις έγκυες και τις λεχώνες — πράγμα που έγινε και στη Ρωσική Επανάσταση.

«Άσε με να το χωνέψω καλά αυτό», με διακόπτεις. «Μου λες ότι θα έχουμε ίσα μερίδια. Δεν θα μπορούμε ν' αγοράζουμε τίποτε;»

Όχι, δεν θα υπάρχουν αγοραπωλησίες. Η επανάσταση καταργεί την ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής και διανομής, και μαζί μ' αυτήν και το καπιταλιστικό εμπόριο. Ατομική ιδιοκτησία θα υπάρχει μόνο στα πράγματα που θα χρησιμοποιείς. Το ρολόι σου, δηλαδή, θα είναι δικό σου, αλλά το εργοστάσιο που παράγει ρολόγια θα ανήκει σ' ολόκληρο το λαό· η γη, τα μηχανήματα και όλα τα άλλα είδη κοινής ωφέλειας θα είναι ιδιοκτησία του συνόλου και δεν θα αγοράζονται ούτε θα πουλιούνται Η χρήση θα ειναι ο μοναδικός τίτλος — όχι ιδιοκτησίας αλλά κατοχής. Η οργάνωση των ανθρακωρύχων, για παράδειγμα, θα είναι υπεύθυνη για τα ανθρακωρυχεία, όχι γιατί οι ανθρακωρύχοι θα είναι ιδιοκτήτες τους αλλά γιατί εκείνοι θα εργάζονται σ' αυτά. Με τον

ίδιο τρόπο, τα συνδικάτα των σιδηροδρομικών θα κινούν τους σιδηρόδρομους, και ούτω καθεξής. Τη θέση της ατομικής ιδιοκτησίας που τη διαχειρίζεται ένα άτομο με σκοπό το κέρδος, θα την πάρει η από κοινού κατοχή· τα συνδικάτα των εργαζόμενων θα διευθύνουν συλλογικά όλες τις υποθέσεις με γνώμονα το συμφέρον του συνόλου.

«Αν, όμως, δεν μπορείς ν' αγοράσεις τίποτε, σε τί θα χρησιμεύει το χρήμα;»

Σε τίποτε απολύτως· το χρήμα θα είναι άχρηστο. Δε θα μπορείς να πάρεις τίποτα μ' αυτό. Όταν οι πηγές των αγαθών, η γη, τα εργοστάσια και τα προϊόντα γίνουν κοινωνική ιδιοκτησια, κοινωνικοποιηθούν δηλαδή, δεν θα αγοράζεις ούτε θα πουλάς. Το χρήμα, λοιπόν, αφού είναι μόνον ένα μέσο για τέτοιες συναλλαγές, θα χάσει τη χρησιμότητά του.

«Πώς, όμως, θα γίνεται η ανταλλαγή;»

Η ανταλλαγή θα γίνεται ελεύθερα. Οι ανθρακωρύχοι, για παράδειγμα, θα στέλνουν το κάρβουνο που εξόρυξαν στις δημόσιες αποθήκες για να το χρησιμοποιήσει το κοινωνικό σύνολο. Με τη σειρά τους οι ανθρακωρύχοι θα πάρουν απ' τις αποθήκες της κοινότητας τα μηχανήματα, τα εργαλεία και τα άλλα εμπορεύματα που χρειάζονται. Αυτό σημαίνει ελεύθερη ανταλλαγή χωρίς τη μεσολάβηση του χρήματος και χωρίς κέρδος, με βάση το τι σου χρειάζεται και το τί υπάρχει.

«Αν όμως δεν υπάρχουν ούτε μηχανήματα ούτε τρόφιμα για να πάρουν οι ανθρακωρύχοι;»

Αν δεν υπάρχει τίποτα, το χρήμα δεν θα λύσει το πρόβλημα. Οι ανθρακωρύχοι δεν μπορούν να τραφούν με χαρτονομίσματα. Σκέψου πώς γίνονται σήμερα αυτά τα πράγματα. Δίνεις κάρβουνο — παίρνεις χρήμα, δίνεις χρήμα — παίρνεις τρόφιμα. Η ελεύθερη κοινότητα για την οποία μιλάμε θα ανταλλάσσει κάρβουνο με τρόφιμα χωρίς τη μεσολάβηση του χρήματος.

«Πάνω σε ποιά βάση θα γίνεται η ανταλλαγή; Σήμερα ξέρουμε λίγο πολύ τι αξία έχει ένα δολάριο· πόσο κάρβουνο, όμως, θα δίνουμε για ένα σακκί αλεύρι;»

Θέλεις να πεις πώς θα καθορίζεται η αξία ή η τιμή.

Έχουμε δει, ωστόσο, προηγουμένως ότι δεν υπάρχει πραγματικό μέτρο της αξίας και ότι η τιμή εξαρτάται από την προσφορά και τη ζήτηση και μεταβάλλεται ανάλογα με τις δικές τους μεταβολές. Η τιμή του κάρβουνου ανεβαίνει όταν υπάρχει έλλειψη· πέφτει, όταν η προσφορά είναι μεγαλύτερη από τη ζήτηση. Για να βγάζουν μεγαλύτερα κέρδη οι ιδιοκτήτες των ανθρακωρυχείων περιορίζουν τεχνητά την παραγωγή — όπως γίνεται σ' όλους τους κλάδους παραγωγής στο καπιταλιστικό καθεστώς. Όταν καταργηθεί ο καπιταλισμός κανένας δεν θα ενδιαφέρεται να ανεβάσει την τιμή του κάρβουνου ούτε και να περιορίσει την προσφορά του. Θα εξορύσσεται τόσο κάρβουνο όσο θα χρειάζεται για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες. Με τον ίδιο τρόπο, θα παράγονται τόσα τρόφιμα όσα χρειάζονται στη χώρα. Την ποσότητα που θα παίρνουμε θα την καθορίζουν οι απαιτήσεις της κοινότητας και η προσφορά. Αυτό θα γίνεται για το κάρβουνο, για τα τρόφιμα και για όλες τις άλλες ανάγκες του λαού.

«Ας υποθέσουμε, όμως, ότι δεν θα υπάρχει αρκετή ποσότητα από ένα αγαθό ώστε να πάρουν όλοι. Τί θα κάνουμε τότε;»

Τότε θα κάνουμε ό,τι γίνεται σε μια καπιταλιστική κοινωνία σε καιρό πολέμου και σπανιότητας των αγαθών: οι άνθρωποι θα παιρνουν δελτία· με τη διαφορά ότι τα δελτία που θα δίνει η ελεύθερη κοινότητα θα βασιζονται στις αρχές τις ισότητας.

«Κι αν υποθέσουμε ότι ο αγρότης αρνείται να δώσει στην πόλη τα προϊόντα του αν δεν πάρει χρήματα;»

Ο αγρότης, όπως κι όλοι οι άλλοι, θέλει χρήμα μόνο αν μ' αυτό μπορεί ν' αγοράσει τα πράγματα που χρειάζεται. Γρήγορα θα καταλάβει ότι το χρήμα του είναι άχρηστο. Στη διάρκεια της επανάστασης δεν έβρισκες στη Ρωσία ούτε έναν αγρότη που να σου πουλούσε ένα κιλό αλεύρι έστω κι αν του 'δινες μια τσάντα χρήματα. Ήταν, ωστόσο, πρόθυμος να σου δώσει ένα τσουβάλι εξαιρετικό στάρι για ένα ζευγάρι παλιές μπότες. Ο αγρότης δεν θέλει χρήμα, αλλά αλέτρια, φτυάρια, αγροτικά

μηχανήματα και ρούχα. Σ' αντάλλαγμα γι' αυτά θα σου δώσει το στάρι, το κριθάρι και το καλαμπόκι του. Μ' άλλα λόγια, η πόλη θα ανταλλάσσει με το χωριό τα προιόντα της, και το καθένα θα παίρνει ό,τι έχει ανάγκη.

Μερικοί έχουν προτείνει να βασίζεται η ανταλλαγή στη διάρκεια της περιόδου της επαναστατικής ανοικοδόμησης σε ένα ορισμένο μέτρο. Προτείνουν, λογουχάρη, κάθε κοινότητα να εκδίδει δικό της χρήμα, όπως γίνεται συχνά σε καιρό επανάστασης· ή πάλι, μονάδα αξίας να θεωρείται η δουλειά της μιας μέρας, και ως μέσα ανταλλαγής να χρησιμεύουν οι λεγόμενες αποδείξεις εργασίας. Καμιά, όμως, απ' αυτές τις προτάσεις δεν μπορεί να μας βοηθήσει στην πράξη. Το χρήμα που θα εξέδιδαν οι κοινότητες στη διάρκεια της επανάστασης θα έχανε γρήγορα εντελώς την αξία του, αφού δεν θα υπήρχε καμία εγγύηση για την αξία του — οπότε το χρήμα δεν θα είχε καμία αξία. Με τον ίδιο τρόπο, οι αποδείξεις εργασίας δεν μπορούν να αντιπροσωπεύουν καμία ορισμένη και μετρήσιμη αξία ως μέσο ανταλλαγής. Πόσο θα άξιζε, για παράδειγμα, μια ώρα δουλειάς του ανθρακωρύχου; Ή, δεκαπέντε λεπτά ιατρικής εξέτασης; Ακόμη κι αν θεωρούσαμε όλες τις δουλειές ισάξιες κι αν ως μονάδα παίρναμε τη δουλειά της μιας ώρας, θα μπορούσαμε άραγε να μετρήσουμε τη μια ώρα δουλειάς του μπογιατζή ή τη μια ώρα της εγχείρισης που κάνει ένας χειρούργος σε ίση ποσότητα σταριού; Θα ήταν δίκαιο αυτό;

Η κοινή λογική θα λύσει κι αυτό το πρόβλημα με βάση την ισότητα των ανθρώπων και το δικαίωμα ολωνών να ζήσουν.

«Ένα τέτοιο σύστημα μπορεί να λειτουργούσε θαυμάσια ανάμεσα σε τίμιους ανθρώπους», παρατηρεί ο φίλος σου. «Τι θα γίνει, όμως, με τους κοπανατζήδες; Δεν είχαν δίκιο οι μπολσεβίκοι που εφάρμοζαν την αρχή ‹όποιος δεν δουλεύει, δεν τρώει›»;

Όχι, φίλε μου, δεν είχαν δίκιο. Σε πρώτη ματιά, αυτή η ιδέα μπορεί να φαίνεται δίκαιη και λογική. Στην πράξη, όμως, αποδείχτηκε ανεφάρμοστη, για να μη μιλήσουμε και για τις ζημιές και τις αδικίες που προκάλεσε.

«Τί θέλεις να πεις;»

Ήταν ανεφάρμοστη γιατί χρειαζόταν ένας ολόκληρος στρατός από υπαλλήλους για να καταγράφει ποιοί δούλευαν και ποιοί όχι. Οδήγησε σε καταδιώξεις και σε διαφωνίες, σε ατέλειωτες αμφισβητήσεις των επίσημων αποφάσεων. Έτσι, πολύ σύντομα, ο αριθμός εκείνων που δεν δούλευαν διπλασιάστηκε και τριπλασιάστηκε — αποτέλεσμα της προσπάθειας που έκαναν για να εξαναγκάσουν τους ανθρώπους να δουλέψουν και να τους εμποδίσουν να λουφάρουν ή να κάνουν κακή δουλειά. Το σύστημα της καταναγκαστικής εργασίας αποδείχτηκε πολύ σύντομα τόσο αναποτελεσματικό, ώστε οι μπολσεβίκοι αναγκάστηκαν να το καταργήσουν.

Επιπλέον, το σύστημα αυτό έκανε κι άλλα κακά. Είναι άδικο γιατί δεν μπορείς να μπεις στην καρδιά ή στο μυαλό ενός ανθρώπου και να βρεις ποιά ιδιαίτερη σωματική ή ψυχική του κατάσταση τον κάνει προσωρινά ανίκανο να δουλέψει. Σκέψου ακόμη το κακό προηγούμενο που δημιουργεί η εφαρμογή μιας στραβής αρχής: προκαλεί την αντίδραση όλων εκείνων που την θεωρούν άδικη και καταπιεστική, και την άρνησή τους να συνεργαστούν με την επανάσταση.

Μια ορθολογικά οργανωμένη κοινότητα θα καταλάβει ότι είναι πιό πρακτικό και πιό απλό να αντιμετωπίζει όλους τους ανθρώπους με τον ίδιο τρόπο, είτε κάποιος τυχαίνει να δουλεύει εκείνο τον καιρό είτε όχι, παρά να δημιουργεί αργόσχολους που θα επιτηρούν εκείνους που δεν δουλεύουν ή που θα κτίζουν φυλακές όπου θα τους κλείνουν για να τους τιμωρούν και να τους θρέφουν. Γιατί αν αρνηθείς να δώσεις τροφή σ' έναν άνθρωπο, για οποιονδήποτε λόγο, θα τον σπρώξεις στην κλεψιά και στο έγκλημα — κι έτσι θα δημιουργήσει πάλι απ' την αρχή την ανάγκη για δικαστήρια, δικηγόρους, δικαστές, φυλακές και φύλακες, που για να τους συντηρήσεις θα χρειάζεσαι περισσότερα απ' όσα για να συντηρήσεις εκείνους που θα παραβαίνουν το νόμο της υποχρεωτικής εργασίας. Τους παραβάτες πάλι, θα πρέπει οπωσδήποτε να τους θρέψεις, ακόμη κι αν τους κλεισεις στη φυλακή.

Η επαναστατική κοινότητα θα στηριχτεί περισσότερο στο να ξυπνήσει την κοινωνική συνείδηση και το πνεύμα της αλληλεγγύης των «αντικοινωνικών στοιχείων» παρά στην τιμωρία τους. Θα στηριχτεί στο παράδειγμα που θα δίνουν τα εργαζόμενα μέλη της, και θα κάνει πολύ καλά. Γιατι η φυσιολογική στάση του φιλόπονου ανθρώπου απέναντι στον κοπανατζή είναι τέτοια ώστε ο κοπανατζής καταλαβαίνει ότι το κοινωνικό περιβάλλον είναι δυσάρεστο γι' αυτόν· προτιμά, λοιπόν, να δουλέψει για να κερδίσει το σεβασμό και τη συμπάθεια των συντρόφων του, και δεν τεμπελιάζει για να μη τον περιφρονούν.[15]

Βάλε καλά στο μυαλό σου ότι είναι πιό σημαντικό και, σε τελευταία ανάλυση, πιό πρακτικό και πιό χρήσιμο, να κάνεις το σωστό παρά να κερδίσεις φαινομενικά κάτι. Μ' άλλα λόγια, είναι προτιμότερο να φέρεσαι δίκαια παρά να τιμωρείς. Γιατί η τιμωρία δεν είναι ποτέ δίκαιη και βλάπτει πάντα και τις δυο πλευρές, και αυτόν που τιμωρεί και αυτόν που τιμωρείται· βλάπτει περισσότερο ψυχικά παρά σωματικά, και δεν υπάρχει μεγαλύτερη βλάβη απ' αυτήν γιατί σε σκληραίνει και σε φθείρει. Αυτό αληθεύει τόσο για την προσωπική σου ζωή όσο και για τη ζωή του κοινωνικού συνόλου.

Όλες οι πτυχές της ζωής πρέπει κατά την κοινωνική επανάσταση να θεμελιωθούν πάνω στην ελευθερία, τη δικαιοσύνη, την ισότητα, την κατανόηση και τη συμπάθεια. Μόνον έτσι μπορεί να στερεωθεί η επανάσταση. Αυτό ισχύει τόσο για τα προβλήματα της στέγασης, της διατροφής και της ασφάλειας της πόλης ή της περιοχής σου, όσο και την εν γένει άμυνα της επανάστασης.

Στα προβλήματα της στέγασης και της τοπικής ασφάλειας η Ρωσία έδωσε τις κατάλληλες λύσεις κατά τους πρώτους μήνες που ακολούθησαν την Οκτωβριανή Επανάσταση. Το πρόβλημα ανέλαβαν να το λύσουν οι επιτροπές σπιτιών, εκλεγμένες από τους νοικάρηδες, και οι ομοσπονδίες που σχημάτιζαν σε κάθε πόλη αυτές οι επιτροπές. Συγκέντρωσαν στατιστικά στοιχεία για τους διαθέσιμους χώρους της περιοχής και για τον αριθμό

εκείνων που ζητούσαν στέγη. Τα σπίτια μοιράστηκαν ανάλογα με τις ανάγκες των ατόμων ή των οικογενειών, με βάση τα ισα δικαιώματα ολωνών.

Παρόμοιες επιτροπές σπιτιών και περιοχών θα πρέπει να αναλάβουν και την τροφοδοσία των πόλεων. Το να ζητάς σαν άτομο τη μερίδα σου στο κέντρο διανομής είναι ανώφελο χάσιμο χρόνου κι ενεργητικότητας. Εξίσου λαθεμένο ήταν και το σύστημα που εφαρμόστηκε στη Ρωσία κατά τα πρώτα χρόνια μετά την Επανάσταση, ,σύμφωνα με το οποίο τα δελτια μοιράζονταν στους τόπους της δουλειάς, στα τμήματα, στα εργοστάσια και στα γραφεία. Ο καλύτερος και αποτελεσματικότερος τρόπος, που ταυτόχρονα εξασφαλίζει τη δίκαιη διανομή και κλείνει την πόρτα στην ευνοιοκρατία και στις καταχρήσεις, είναι η έκδοση δελτίων κατά σπίτια ή κατά δρόμους. Η εξουσιοδοτημένη επιτροπή του σπιτιού ή του δρόμου μοιράζει από το τοπικό κέντρο διανομής τα τρόφιμα, τα ρούχα, κλπ., στις επιτροπές ανάλογα με τον αριθμό των κατοίκων που αντιπροσωπεύει η καθεμιά τους. Τα ίσα μερίδια έχουν το επιπρόσθετο πλεονέκτημα ότι δεν επιτρέπουν να γίνεται κερδοσκοπία με τα τρόφιμα — πράγμα ελεεινό που πήρε φοβερές διαστάσεις στη Ρωσία εξαιτίας του συστήματος των προνομίων και της ανισότητας. Μέλη του κόμματος ή άτομα που κατείχαν πολιτικά υπεύθυνες θέσεις μπορούσαν να φέρουν ελεύθερα στις πόλεις μεγάλες ποσότητες από αλεύρι, ενώ μια γριά αγρότισσα τιμωρούνταν αυστηρά αν πουλούσε μια φραντζόλα ψωμί. Ας μη μας ξαφνιάζει, λοιπόν, το γεγονός ότι η κερδοσκοπία πήρε τόσο μεγάλη έκταση ώστε οι μπολσεβίκοι αναγκάστηκαν να συγκροτήσουν ειδικά αποσπάσματα για να χτυπήσουν αυτό το κακό. Οι φυλακές γέμισαν με παραβάτες· επέβαλαν τη θανατική ποινή· αλλά ακόμη και τα πιό δραστικά μέτρα της κυβέρνησης δεν πέτυχαν να σταματήσουν την κερδοσκοπία, γιατί αυτή ήταν άμεσο επακόλουθο του συστήματος των διακρίσεων και της ευνοιοκρατίας. Μόνον η ισότητα και η ελευθερία στις ανταλλαγές μπορούν να εξαλείψουν ή να περιορίσουν στο ελάχιστο τα τέτοια λογής στραβά

Οι εθελοντικά σχηματιζόμενες επιτροπές των σπιτιών και της συνοικίας μπορούν να φροντίσουν με τον καλύτερο τρόπο την υγιεινή και τις παρόμοιες ανάγκες του δρόμου και της περιοχής, γιατί αυτοί οι άνθρωποι, κατοικώντας οι ίδιοι στην περιοχή, ενδιαφέρονται άμεσα για την υγιεινή και την ασφάλεια των οικογενειών και των φίλων τους. Αυτό το σύστημα είχε λειτουργήσει στη Ρωσία πολύ καλύτερα από το σύστημα της τακτικής αστυνομίας που εφαρμόστηκε στη συνέχεια. Γιατί η τακτική αστυνομία, που αποτελούνταν κυρίως από τα αποβράσματα της πόλης, αποδείχτηκε διεφθαρμένη, κτηνώδης και καταπιεστική.

Η ελπίδα για τη βελτίωση των υλικών συνθηκών της ζωής είναι, όπως είπα παραπάνω, ουσιαστικός παράγοντας για να προοδεύσει η ανθρωπότητα. Μόνο του όμως, αυτό το κίνητρο δεν φτάνει για να εμπνεύσει τους ανθρώπους, να τους κάνει να οραματιστούν έναν καινούριο και καλύτερο κόσμο και να τους εμψυχώσει για ν' αντιμετωπίσουν κινδύνους και στερήσεις για χάρη του. Για να γίνουν όλα αυτά, χρειάζεται κι ένα ιδανικό, ένα ιδανικό που να έχει σχέση όχι μόνο με το στομάχι μα κυρίως με την καρδιά και τη φαντασία, που να ξυπνά τη λανθάνουσα επιθυμία μας για το ανώτερο και το ωραίο, για τις πνευματικές και πολιτισμικές αξίες της ζωής. Κοντολογίς, ένα ιδανικό που να ξυπνά τα έμφυτα στον άνθρωπο κοινωνικά ένστικτα, να ενισχύει τα συντροφικά του αισθήματα και τα αισθήματα συμπάθειάς του, να ανάβει την αγάπη του για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη και να μπολιάζει και τους πιό ταπεινούς ανθρώπους με την επιθυμία για μεγάλα έργα κι ανώτερες σκέψεις, πράγματα που βλέπουμε να παρουσιάζονται στα συνταρακτικά γεγονότα της ζωής. Όταν γίνει κάπου μια μεγάλη τραγωδία —σεισμός, πλημμύρα ή σιδηροδρομικό δυστύχημα— όλοι οι άνθρωποι δείχνουν τη συμπάθειά τους προς τα θύματά της. Οι πράξεις ηρωισμού και αυτοθυσίας, θάρρους και ανιδιοτελούς βοήθειας δείχνουν την πραγματική φύση του ανθρώπου και την αδερφοσύνη και το αίσθημα της κοινότητας που φωλιάζουν στα βάθη

της ψυχής του.

Αυτό αληθεύει για ολόκληρη την ανθρωπότητα, ανεξάρτητα από το χρόνο, το κλίμα και το κοινωνικό στρώμα. Εντυπωσιακή απόδειξη είναι η ιστορία του Αμούσντεν. Έπειτα από δεκαετίες ολόκληρες κοπιαστικής και επικίνδυνης δουλειάς, ο φημισμένος νορβηγός εξερευνητής πήρε την απόφαση να αφιερώσει τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του σε ακίνδυνες φιλολογικές έρευνες. Αναγγέλλει την απόφασή του σε μια δεξίωση που δίδεται προς τιμήν του, αλλά σχεδόν την ίδια στιγμή έρχονται τα νέα ότι η αποστολή Νόμπιλε στον Βόρειο Πόλο καταστράφηκε. Αμέσως ο Αμούσντεν παραμερίζει όλα του τα σχέδια για ήσυχη ζωή και σπεύδει για να βοηθήσει τους αεροπόρους που χάθηκαν, έχοντας πλήρη συναίσθηση του κινδύνου που περικλείει ένα τέτοιο εγχείρημα. Η αγάπη για τους συνανθρώπους του και η επιτακτική παρόρμηση να βοηθήσει εκείνους που βρίσκονταν σε δύσκολη θέση νίκησαν όλες τις σκέψεις του για προσωπική ασφάλεια, κι ο Αμούσντεν θυσιάζει τη ζωή του στην προσπάθεια να σώσει την ομάδα Νόμπιλε.

Βαθιά μέσα σ' όλους μας ζει το πνεύμα του Αμούσντεν. Πόσοι επιστήμονες δεν θυσίασαν τη ζωή τους ψάχνοντας να βρουν κάτι που θα ωφελούσε τους συνανθρώπους τους —πόσοι γιατροί και νοσοκόμες δεν χάθηκαν ενώ περιέθαλπαν ανθρώπους που έπασχαν από μεταδοτικές αρρώστειες!— πόσοι άντρες και γυναίκες δεν βρήκαν εν γνώσει τους το θάνατο στην προσπάθειά τους να θέσουν κάτω από έλεγχο μια επιδημία που αποδεκάτιζε τη δική τους ή μια άλλη χώρα —πόσοι άνθρωποι, κοινοί εργάτες, ανθρακωρύχοι, ναύτες, σιδηροδρομικοί— δεν θυσίασαν τη ζωή τους παρακινούμενοι από το ίδιο πνεύμα που έσπρωξε τον Αμούσντεν να θυσιάσει τη δική του ζωή; Πάμπολλοι ήταν αυτοί οι άνθρωποι.

Αυτή την ανθρώπινη φύση, αυτό τον ιδεαλισμό πρέπει να τονώσει η κοινωνική επανάσταση. Γιατί αν δεν το κάνει, η επανάσταση δεν θα μπορέσει ούτε να γίνει, ούτε να ζήσει. Αν δεν το κάνει, ο άνθρωπος είναι καταδικασμένος να μείνει παντοτεινά δούλος και ανθρω-

πάκι.

Έργο του αναρχικού, του επαναστάτη, του έξυπνου και συνειδητού προλετάριου είναι να προβάλει και να καλλιεργήσει αυτό το πνεύμα και να το μεταδώσει και στους άλλους. Γιατί μόνον αυτό το πνεύμα μπορεί να καταβάλει τις σκοτεινές δυνάμεις του κακού και να κτίσει έναν καινούριο κόσμο όπου θα βασιλεύουν η ανθρωπιά, η ελευθερία και η δικαιοσύνη

13. Παραγωγή.

«Τί θα γίνει με την παραγωγή;» με ρωτάς. «Πώς θα τη διευθύνουμε;»

Έχουμε ήδη πει σε ποιές αρχές πρέπει να στηρίζονται οι δραστηριότητες της επανάστασης αν θέλουμε η επανάσταση να είναι κοινωνική και να πετύχει τους στόχους της. Οι ίδιες αρχές της ελευθερίας και της εθελοντικής συνεργασίας πρέπει να καθοδηγούν και την ανασυγκρότηση της βιομηχανίας.

Το πρώτο αποτέλεσμα της επανάστασης θα είναι η μείωση της παραγωγής. Η γενική απεργία, που προέβλεψα ότι θα είναι η αφετηρία της κοινωνικής επανάστασης, είναι για τη βιομηχανία αργία. Οι εργάτες παρατάνε τα εργαλεία τους, διαδηλώνουν στους δρόμους και σταματούν προσωρινά την παραγωγή.

Αλλά η ζωή συνεχίζεται. Οι ουσιαστικές ανάγκες του λαού πρέπει να ικανοποιούνται. Σ' αυτό το στάδιο, η επανάσταση συντηρείται από τα ήδη υπάρχοντα αποθέματα. Μόλις, όμως, εξαντληθούν αυτά τα αποθέματα θα έρθει η καταστροφή. Η έκβαση θα εξαρτηθεί, λοιπόν, αποκλειστικά απ' τους εργαζόμενους: επιτακτική ανάγκη θα είναι η άμεση επανάληψη της παραγωγής. Το οργανωμένο αγροτικό και βιομηχανικό προλεταριάτο θα έχει πάρει στα χέρια του τη γη, τα εργοστάσια, τα εργαστήρια, τα ορυχεία και τα μηχανήματα. Στην ημερήσια διάταξη θα μπει τότε η εντατική τους λειτουργία.

Θα πρέπει να καταλάβουμε καλά ότι **η κοινωνική επανάσταση έχει ανάγκη από μια παραγωγή πιό εντατική**

από την παραγωγή όπως γίνεται στο καπιταλιστικό καθεστώς, κι αυτό γιατί θα πρέπει να καλύψει τις ανάγκες των πολλών ανθρώπων που ζούσαν μέχρι τότε μέσα στη φτώχεια. Αυτή τη μεγαλύτερη παραγωγή μπορούν να την πετύχουν οι εργάτες μόνον αν έχουν προετοιμαστεί γι' αυτή την καινούρια κατάσταση. Το έργο αυτό θα το εκπληρώσουν αν εξοικειωθούν με τις βιομηχανικές διαδικασίες, αν ξέρουν πού θα βρουν τις πρώτες ύλες κι αν δείξουν αποφασιστικότητα. Ο ενθουσιασμός που γεννά η επανάσταση, η ενεργητικότητα που απελευθερώνεται και η επινοητικότητα που εμφανίζεται θα πρέπει να έχουν πλήρη ελευθερία και ελεύθερο έδαφος για να μπορέσουν να διοχετευθούν δημιουργικά. Η επανάσταση ξυπνά πάντα μια μεγαλύτερη υπευθυνότητα. Αυτή, μαζί με την καινούρια ατμόσφαιρα της ελευθερίας και της αδερφοσύνης, θα κάνει τους ανθρώπους να καταλάβουν ότι η σκληρή δουλειά κι η αυστηρή αυτοπειθαρχία είναι απαραίτητες προκειμένου να αυξηθεί η παραγωγή τόσο ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της κατανάλωσης.

Απ' την άλλη μεριά, η καινούρια κατάσταση θα απλοποιήσει αφάνταστα τα σημερινά πολύπλοκα προβλήματα της βιομηχανίας. Γιατι πρέπει να σκεφτείς ότι ο καπιταλισμός, εξαιτίας του ανταγωνιστικού του χαρακτήρα και των αντιτιθέμενων οικονομικών κι εμπορικών συμφερόντων, δημιουργεί πολλά δύσκολα και περίπλοκα προβλήματα που θα εκλείψουν ολοκληρωτικά μόλις καταργηθούν οι συνθήκες που τα γεννούν. Ζητήματα μισθολογικών κλιμάκων και τιμών πώλησης· απαιτήσεις των αγορών που ήδη υπάρχουν και κυνήγι καινούριων αγορών· έλλειψη κεφαλαίου για μεγάλα έργα και βαρύς τόκος που πληρώνεται γι' αυτό· καινούριες επενδύσεις, αποτελέσματα της κερδοσκοπίας και του μονοπωλίου και μια σειρά από αλληλοσυσχετιζόμενα προβλήματα που σκοτίζουν τον καπιταλιστή και κάνουν σήμερα τη διεύθυνση της βιομηχανίας τόσο πολύπλοκο και δύσκολο ζήτημα — όλα θα εκλείψουν. Σήμερα απαιτούνται τμήματα μελετών και ειδικα εκπαιδευμένοι άνθρωποι προκειμένου να ξεμπλέκουν το μπερδεμένο κουβάρι των

παρεξηγήσεων που δημιουργούνται ανάμεσα στους πλουτοκράτες, πολλοί άλλοι ειδικοί προκειμένου να κάνουν λογαριασμούς για να βρουν τί πραγματικά συμβαίνει και τί δυνατότητες υπάρχουν για κέρδος ή για ζημία, και πλήθος βοηθοί προκειμένου να οδηγούν το καράβι της βιομηχανίας ανάμεσα από τους επικίνδυνους ύφαλους που είναι σπαρμένοι κατά μήκος της χαοτικής πορείας των καπιταλιστικών εθνικών και διεθνών ανταγωνισμών.

Όλα αυτά θα εκλείψουν αυτόματα μόλις κοινωνικοποιηθεί η βιομηχανία και μόλις καταργηθεί το σύστημα του ανταγωνισμού· μ' αυτό τον τρόπο θα μειωθούν αισθητά τα προβλήματα της παραγωγής. Η μεγάλη πολυπλοκότητα της καπιταλιστικής βιομηχανίας, λοιπόν, δεν πρέπει να μας δημιουργεί αβάσιμους φόβους για το μέλλον. Εκείνοι που λένε ότι οι εργάτες δεν είναι ικανοί να διευθύνουν τη «σύγχρονη» βιομηχανία δεν παίρνουν υπόψη τους τους παράγοντες που αναφέραμε πιό πάνω. Ο λαβύρινθος της βιομηχανίας θα αποδειχτεί ότι είναι πολύ λιγότερο φοβερός όταν αρχίσει η κοινωνική ανοικοδόμηση.

Ας σημειώσουμε, παρεμπιπτόντως, ότι και όλες οι άλλες πτυχές της ζωής θα απλοποιηθούν αισθητά εξαιτίας των αλλαγών που θα επιφέρουμε: πολλές καθημερινές συνήθειες, έθιμα, πιεστικές και δυσάρεστες μικρολεπτομέρειες της ζωής μας θα περιπέσουν αυτόματα σε αχρηστία.

Πρέπει, επιπλέον, να σκεφτούμε ότι στην αύξηση της παραγωγής θα βοηθήσει πάρα πολύ και η πρόσθεση στις τάξεις των εργαζόμενων όλων εκείνων που η αλλαγή των οικονομικών συνθηκών θα τους σπρώξει στην παραγωγική δουλειά.

Πρόσφατες στατιστικές δείχνουν ότι στα 1920 στις ΗΠΑ περισσότεροι από 41 εκατομμύρια άνθρωποι και των δυο φύλων εργάζονταν από ένα σύνολο περίπου 105 εκατομμυρίων ανθρώπων. Απ' αυτά τα 41 εκατομμύρια μόνον 26 εκατομμύρια εργάζονταν στη βιομηχανία, τη γεωργία, τις μεταφορές και τις συγκοινωνίες, ενώ τα υπόλοιπα 15 εκατομμύρια ήταν εμπορευόμενοι, πλασιέ,

διαφημιστές και διάφοροι άλλοι μεσάζοντες, απαραίτητοι για τη λειτουργία του σημερινού συστήματος. Μ' άλλα λόγια, μια επανάσταση στις ΗΠΑ θα έστελνε στις τάξεις των παραγωγικά εργαζόμενων και άλλα 15 εκατομμύρια πρόσωπα. Τα ίδια, τηρουμένων των αναλογιών, ισχύουν και για τις άλλες χώρες.

Η αυξημένη παραγωγή, λοιπόν, που θα ειναι απαραίτητη για την κοινωνική επανάσταση θα μπορέσει να στηριχτεί σε πολλά επιπλέον εκατομμύρια ανθρώπους. Η ένταξη αυτών των εκατομμυρίων ανθρώπων με συστηματικό τρόπο στη βιομηχανία και στη γεωργια, μαζί με τη βοήθεια που θα μας δώσουν οι σύγχρονες επιστημονικές μέθοδοι της οργάνωσης και της παραγωγής, θα λύσουν κατά ένα μεγάλο μέρος τα προβλήματα της προσφοράς.

Η καπιταλιστική παραγωγή γίνεται με σκοπό το κέρδος· περισσότεροι εργαζόμενοι ασχολούνται σήμερα με την πώληση παρά με την παραγωγή των αγαθών. Η κοινωνική επανάσταση θα αναδιοργανώσει τη βιομηχανία με βάση τις **ανάγκες** του λαού. Πρώτες, φυσικά, θα καλυφθούν οι ουσιαστικές ανάγκες. Τροφή, ένδυση και στέγαση — είναι οι πρωταρχικές ανάγκες των ανθρώπων. Το πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση θα ειναι η καταγραφή και καταμέτρηση των καταναλωτικών αγαθών και όλων των προϊόντων που ήδη υπάρχουν. Οι εργατικές ενώσεις κάθε πόλης και κάθε κοινότητας θα αναλάβουν να εκτελέσουν αυτό το έργο με σκοπό τη δίκαιη διανομή. Επιτροπές εργαζόμενων σε κάθε δρόμο και σε κάθε περιοχή θα αναλάβουν αυτό το έργο, σε συνεργασία με παρόμοιες επιτροπές πόλεων και επαρχιών που θα συντονίζουν τις προσπάθειές τους σ' ολόκληρη τη χώρα μέσω των γενικών συμβουλίων των παραγωγών και των καταναλωτών.

Τα σημαντικά γεγονότα και οι ξεσηκωμοί κάνουν να φανούν οι πιό δραστήριοι κι οι πιό ενεργητικοί άνθρωποι. Η κοινωνική επανάσταση θα σταθεροποιήσει τις γραμμές των ταξικά συνειδητοποιημένων εργατών. Οι ενώσεις των εργαζόμενων, όποιο όνομα κι αν έχουν —βιομηχανικά συνδικάτα, επαναστατικά συνδικαλιστικά

σώματα, συνεργατικές ενώσεις, ενώσεις παραγωγών και καταναλωτών— θα αντιπροσωπεύουν το πιό φωτισμένο και το πιό προχωρημένο κομμάτι των εργαζόμενων, τους οργανωμένους εργάτες που έχουν συνειδητοποιήσει τους στόχους τους και που ξέρουν πώς να τους πετύχουν. Αυτοί θα είναι που θα προχωρούν την επανάσταση.

Με τη βοήθεια των μηχανημάτων στη βιομηχανία και με την επιστημονική καλλιέργεια της γης που δεν θα είναι πια μονοπώλιο κανενός, η επανάσταση θα πρέπει πρώτα απ' όλα να καλύψει τις στοιχειώδεις ανάγκες της κοινωνίας. Στη γεωργία, η εντατική καλλιέργεια και οι σύγχρονες μέθοδοι, μας έχουν κάνει να μην εξαρτιόμαστε πρακτικά από τη φυσική ποιότητα του εδάφους κι από το κλίμα. Σήμερα ο άνθρωπος χάρη στα επιτεύγματα της χημείας δημιουργεί κατά μέγα μέρος το έδαφος και το κλίμα που θέλει. Στο βορρά μπορούν να καλλιεργούνται εξωτικοί καρποί και από κει να μεταφέρονται στο θερμό νότο, κάτι που γίνεται ήδη στη Γαλλία. Η επιστήμη είναι ο μάγος που επιτρέπει στον άνθρωπο να τα βγάλει πέρα με όλες τις δυσκολίες και να ξεπεράσει όλα τα εμπόδια. Το μέλλον, απελευθερωμένο από τα δεσμά του συστήματος του κέρδους κι ενισχυμένο από την παραγωγική δουλειά αυτών που σήμερα δεν εργάζονται παραγωγικά, υπόσχεται σε όλη την κοινωνία την ευημερία. Αυτό το μέλλον πρέπει να είναι ο στόχος της κοινωνικής επανάστασης· έμβλημά της πρέπει να είναι: «ψωμι κι ευημερία για όλους». Πρώτα ψωμί, κι έπειτα ευημερία και πολυτέλεια. Μάλιστα, και πολυτέλεια ακόμη, γιατί η πολυτέλεια είναι μια βαθιά ανάγκη του ανθρώπου, ανάγκη τόσο σωματική όσο και ψυχική.

Η επανάσταση πρέπει διαρκώς να εργάζεται εντατικά προς αυτή την κατεύθυνση· τίποτα δεν πρέπει να αναβάλεται για το μακρινό μέλλον, όλα πρέπει να γίνονται στην ώρα τους. Η επανάσταση πρέπει να προσπαθήσει να κάνει την κάθε κοινότητα αυτάρκη και από υλική άποψη ανεξάρτητη. Καμιά χώρα δεν πρέπει να εξαρτάται από την εξωτερική βοήθεια, ούτε και να εκμεταλλεύεται αποικίες. Αυτά τα κάνει ο καπιταλισμός. Ο

στόχος του αναρχισμού, αντίθετα, είναι η υλική ανεξαρτησία, όχι μόνο του ατόμου μα και της κάθε κοινότητας.

Αυτό σημαινει βαθμιαία αποκέντρωση και όχι συγκέντρωση.

Ακόμη και στο καπιταλιστικό καθεστώς βλέπουμε να εκδηλώνεται η τάση για αποκέντρωση — παρόλο το συγκεντρωτικό χαρακτήρα του σημερινού βιομηχανικού συστήματος. Χώρες που εξαρτώνταν παλιότερα αποκλειστικά από τις ξένες βιομηχανίες, γίνονται σιγά σιγά βιομηχανικά αυτοδύναμες —όπως η Γερμανία στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, αργότερα η Ιταλία κι η Ιαπωνία, και τώρα η Ουγγαρία, η Τσεχοσλοβακία, κ.ά.— εκμεταλλεύονται το δικό τους φυσικό πλούτο, χτίζουν δικάτους εργοστάσια κι ανεξαρτητοποιούνται οικονομικά από τις άλλες χώρες. Το διεθνές κεφάλαιο δεν βλέπει με καλό μάτι αυτή την εξέλιξη και βάζει τα δυνατά του να την επιβραδύνει, γιατί είναι επικερδέστερο για τους Μόργκαν και τους Ροκφέλερ να κρατούν βιομηχανικά υπανάπτυκτες κάποιες χώρες όπως το Μεξικό, η Κίνα, η Ινδία, η Ιρλανδία ή η Αιγυπτος, προκειμένου να εκμεταλλεύονται τους φυσικούς τους πόρους και ταυτόχρονα να μπορούν να διοχετεύουν στις δικές τους αγορές τα «περίσσεια προιόντα» που παράγουν. Οι κυβερνήσεις των μεγιστάνων του χρήματος και της βιομηχανίας τους βοηθούν, ακόμη και με τα όπλα, να εξασφαλίσουν αυτούς τους ξένους φυσικούς πόρους κι αυτές τις ξένες αγορές. Έτσι, η Μεγάλη Βρεττανία, υποχρεώνει με τη δύναμη των όπλων την Κίνα να επιτρέψει στους άγγλους να δηλητηριάσουν με το όπιό τους τους κινέζουν για ν' αποκομίσουν μεγάλα κέρδη, και χρησιμοποιεί όλα τα μέσα για να διοχετεύσει σ' αυτή τη χώρα τα περισσευούμενα υφαντουργικά της προιόντα. Για τους ίδιους λόγους δεν επιτρέπουν στην Αίγυπτο, στην Ινδία, στην Ιρλανδία και στις άλλες εξαρτημένες χώρες να αναπτύξουν τη δική τους βιομηχανία

Κοντολογίς, ο καπιταλισμός επιδιώκει τη συγκέντρωση. Μια ελεύθερη χώρα, ωστόσο, χρειάζεται αποκέν-

τρωση και ανεξαρτησία, όχι μόνο πολιτική μα και βιομηχανική και οικονομική.

Η Ρωσία δείχνει με δραματικό τρόπο πόσο επιτακτική ανάγκη είναι η οικονομική ανεξαρτησία για μια χώρα, ιδιαίτερα όταν κάνει την κοινωνική επανάσταση. Για χρόνια μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση η κυβέρνηση των μπολσεβίκων συγκέντρωσε τις προσπάθειές της στο να «αναγνωριστεί» από τις αστικές κυβερνήσεις· προσκαλούσε τους ξένους καπιταλιστές να κάνουν επενδύσεις και να εκμεταλλευτούν τους φυσικούς πόρους της Ρωσίας. Το κεφάλαιο, όμως, φοβούμενο τις αβέβαιες συνθήκες της δικτατορίας, δεν ανταποκρίθηκε με ιδιαίτερο ενθουσιασμό. Στο μεταξύ η Ρωσία έβαινε προς την οικονομική κατάρρευση. Οι μπολσεβίκοι υποχρεώθηκαν τελικά από τα ίδια τα πράγματα να καταλάβουν ότι η χώρα για να μπορέσει να επιβιώσει θα έπρεπε να στηριχτεί στις δικές της δυνάμεις. Η Ρωσία άρχισε να ψάχνει να βρει μόνη της τα μέσα για να σωθεί· μ' αυτό τον τρόπο απέκτησε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις δυνάμεις της, έμαθε να έχει αυτοπεποίθηση και να δείχνει πρωτοβουλία κι άρχισε να αναπτύσσει μόνη τη βιομηχανία της· αργή και επώδυνη διαδικασία, απόλυτα αναγκαία όμως γιατί θα έκανε τελικά τη Ρωσία οικονομικά αυτοδύναμη και ανεξάρτητη.

Η κοινωνική επανάσταση όπου κι αν γίνει πρέπει απ' την αρχή να αποφασίσει να αναπτύξει αυτοδύναμα τη χώρα. **Πρέπει να στηριχτεί στις δικές της δυνάμεις.** Αυτή η αρχή της στήριξης μιας χώρας στις δικές της δυνάμεις δεν πρέπει να εκληφθεί ότι σημαίνει πως δεν θα υπάρχει συνεργασία με άλλες χώρες. Αντίθετα, αλληλοβοήθεια και συνεργασία ανάμεσα στις χώρες, όπως και ανάμεσα σε άτομα, μπορεί να υπάρξει μόνο αν βασίζεται στην ισότητα και γίνεται ανάμεσα σε ίσους. Η **εξάρτηση** είναι το διαμετρικά αντίθετο της συνεργασίας.

Αν η κοινωνική επανάσταση ξεσπούσε ταυτόχρονα σε αρκετές χώρες —στη Γαλλία και στη Γερμανία, για παράδειγμα— τότε η συνεργασία θα ήταν κάτι απόλυτα φυσικό και θα διευκόλυνε αφάνταστα το έργο της επανα-

στατικής αναδιοργάνωσης.

Ευτυχώς οι εργάτες αρχίζουν να συνειδητοποιούν ότι η υπόθεσή τους είναι διεθνής· η οργάνωση των εργαζόμενων γίνεται τώρα πέρα από εθνικά σύνορα. Ας ελπίσουμε ότι δεν είναι μακριά η μέρα που ολόκληρο το προλεταριάτο της Ευρώπης θα συνεννοηθεί και θα κάνει τη γενική απεργία, που θα είναι το προοίμιο της κοινωνικής επανάστασης. Γι' αυτή τη συνεννόηση πρέπει να παλέψουμε με όλες μας τις δυνάμεις. Μεγαλύτερη, ωστόσο, είναι η πιθανότητα να ξεσπάσει η επανάσταση, πιό νωρίς, μόνο σε μια χώρα —ας πούμε ότι θα ξεσπάσει στη Γαλλία πριν ξεσπάσει στη Γερμανία— οπότε θα είναι επιτακτική ανάγκη για τη Γαλλία να μην περιμένει καμιά βοήθεια απ' το εξωτερικό, αλλά αμέσως να χρησιμοποιήσει όλες τις δυνάμεις της προς όφελός της, να καλύψει τις πιό ουσιαστικές ανάγκες του πληθυσμού της με τις δικές της μόνο δυνάμεις.

Κάθε χώρα που κάνει την επανάσταση πρέπει να προσπαθήσει να αποκτήσει πολιτική, αγροτική και βιομηχανική ανεξαρτησία και αυτοδυναμία. Αυτό γίνεται, κατά κάποιον τρόπο, και στο καπιταλιστικό σύστημα. Θα έπρεπε να αποτελέσει και έναν από τους κύριους στόχους της κοινωνικής επαναστασης. Γιατί είναι κάτι πραγματοποιήσιμο με τις σύγχρονες κατασκευαστικές τεχνικές. Η κατασκευή ρολογιών χεριού και τοίχου, για παράδειγμα, που ήταν κάποτε μονοπώλιο της Ελβετίας, γίνεται τώρα σ' όλες τις χώρες. Η παραγωγή μεταξιού, που ήταν παλιότερα περιορισμένη στη Γαλλία, ακμάζει σήμερα σε αρκετές χώρες. Η Ιταλία, χωρίς να έχει άνθρακα ή σίδερο, κατασκευάζει ατσάλινα πλοία. Το ίδιο και η εξίσου φτωχή σε πρώτες ύλες Ελβετία.

Η αποκέντρωση θα γιατρέψει την κοινωνία από πολλά δεινά που οφείλονται στη συγκέντρωση Στον πολιτικό τομέα, αποκέντρωση σημαίνει ελευθερία· στο βιομηχανικό, υλική ανεξαρτησία· στον κοινωνικό, εγγυάται την ασφάλεια και την ευημερία στις μικρές κοινότητες· στον ατομικό, οδηγεί τους ανθρώπους στην ωριμότητα και στην ελευθερια.

Εξίσου μεγάλη σημασια με την ανεξαρτησία από τις ξένες χώρες είναι για την κοινωνική επανάσταση η αποκέντρωση μέσα στην ίδια τη χώρα. Αποκέντρωση στο εσωτερικό σημαίνει να γίνουν όσο είναι δυνατόν αυτοδύναμες οι ευρύτερες περιφέρειες, κι ακόμη και οι κοινότητες. Στο κατατοπιστικό και επιβλητικό έργο του **Αγροί, Εργοστάσια και Εργαστήρια,** ο Π. Κροπότκιν έδειξε πειστικά πώς μια πόλη σαν το Παρίσι, που τώρα είναι αποκλειστικά εμπορική, θα μπορούσε στα προάστειά της να παράγει αγροτικά προιόντα αρκετά για να θρέψει πλουσιοπάροχα τον πληθυσμό της. Αν χρησιμοποιούσαν σύγχρονα αγροτικά μηχανήματα και εντατική καλλιέργεια, το Λονδίνο κι η Νέα Υόρκη θα μπορούσαν να τρέφονται με τα αγροτικά προιόντα που θα παράγονταν στα προάστειά τους. Είναι γεγονός ότι «τα μέσα που έχουμε για να πάρουμε από τη γη ό,τι θέλουμε σε **οποιοδήποτε** κλίμα και σε **οποιοδήποτε** έδαφος, έχουν αναπτυχθεί τόσο πολύ τα τελευταία χρόνια ώστε να μη μπορούμε να υπολογίσουμε το όριο της παραγωγικότητας ενός στρέμματος. Το όριο αυτό γίνεται όλο και πιό υψηλό όσο πιό βαθιά μελετούμε το αντικείμενό μας, και κάθε χρόνο απομακρύνεται ολοένα και περισσότερο απ' τα μάτια μας».

Μόλις αρχίζει η κοινωνική επανάσταση σε μια χώρα, το εξωτερικό της εμπόριο σταματά· παύει η εισαγωγή πρώτων υλών και τελειωμένων προιόντων. Τη χώρα μπορεί να την αποκλείσουν στρατιωτικά και οικονομικά οι αστικές κυβερνήσεις, όπως έκαναν στη Ρωσία. Μ' αυτό τον τρόπο η επανάσταση **υποχρεώνεται** να γίνει αυτάρκης και να καλύψει μόνη τις ανάγκες της. Μια τέτοια κατάσταση μπορεί να την αντιμετωπίσουν και περιοχές ακόμη μιας χώρας. Θα πρέπει, λοιπόν, να μπορούν να παράγουν ό,τι χρειάζονται μέσα στα σύνορά τους, με τις δικές τους μόνο δυνάμεις. Μόνον η αποκέντρωση μπορεί να δώσει λύση σ' αυτό το πρόβλημα. Η χώρα θα πρέπει να αναδιοργανώσει τις δραστηριότητές της με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να θρέψει μόνη της τον εαυτό της. Θα χρειαστεί να καταφύγει στην παρα-

γωγή σε μικρή κλίμακα, στις οικοτεχνίες, στην εντατική αγροτική καλλιέργεια και στην κηπουρική. Η ανθρώπινη πρωτοβουλία, που θα την απελευθερώσει η επανάσταση, μαζί με το μυαλό του ανθρώπου, που θα το οξύνει η ανάγκη, θα βρουν τρόπους να τα καταφέρουν αυτά.

Πρέπει, επομένως, να καταλάβουμε καλά ότι θα ήταν καταστροφή για την επανάσταση το να διαλύσει τις μικρές βιομηχανιες (ή να δοκιμάσει να επέμβει σ' αυτές) που τώρα αναπτύσσονται σε μεγάλη έκταση σε πολλές ευρωπαικές χώρες. Οι αγρότες της ηπειρωτικής Ευρώπης παράγουν πολλά αντικείμενα καθημερινής χρήσης κατά τις ώρες της σχόλης τους το χειμώνα. Αυτές οι οικοτεχνίες είναι πολύ παραγωγικές και καλύπτουν μεγάλες ανάγκες. Η επανάσταση θα έκανε μεγάλο λάθος αν τις κατάστρεφε, όπως έκαναν οι μπολσεβίκοι στη Ρωσία εξαιτίας του παράλογου πάθους τους για το συγκεντρωτισμό. Όταν μια χώρα που κάνει επανάσταση δέχεται επίθεση από ξένες κυβερνήσεις, όταν είναι αποκλεισμένη και δεν μπορεί να κάνει εισαγωγές, όταν οι μεγάλες βιομηχανίες της απειλούνται με κατάρευση ή όταν το σιδηροδρομικό δίκτυο καταρρέει πραγματικά, τότε μόνον οι μικρές οικιακές βιομηχανίες γίνονται τα νεύρα που κινούν την οικονομική ζωή· μόνον αυτές μπορούν να θρέψουν και να σώσουν την επανάσταση.

Επιπλέον, αυτές οι οικιακές βιομηχανίες, εκτός από βασικοί οικονομικοί παράγοντες, έχουν και πολύ μεγάλη κοινωνική αξία. Βοηθούν την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων ανάμεσα στην ύπαιθρο και στις πόλεις, και κάνουν την επαφή τους στενότερη και στερεότερη. Στην πραγματικότητα, οι οικιακές βιομηχανίες είναι μια έκφραση του πιό ολοκληρωμένου κοινωνικού πνεύματος που εκδηλωνόταν από πολύ παλιά στις συνάξεις των χωρικών, στα κοινοτικά έργα, στους λαϊκούς χορούς και στα λαικά τραγούδια. Αυτή η φυσιολογική και υγιής τάση, με τις διάφορες πτυχές της, θα πρέπει να ενισχυθεί και να βοηθηθεί από την επανάσταση για το καλό ολόκληρης της κοινότητας.

Δυστυχώς, πολύ λίγοι αναγνωρίζουν πόσο σημαντι-

κό ρόλο παιζει η αποκέντρωση της βιομηχανίας στην εξέλιξη της επανάστασης. Ακόμη και πολλοι προοδευτικοι εργαζόμενοι έχουν την επικίνδυνη τάση να αγνοούν ή να ελαχιστοποιούν τη σημασία της. Οι περισσότεροι άνθρωποι είναι ακόμη αιχμάλωτοι του μαρξιστικού δόγματος ότι η συγκέντρωση είναι «αποτελεσματικότερη και οικονομικότερη». Αρνούνται να δουν ότι η δήθεν «οικονομια» πετυχαίνεται σε βάρος του σώματος και της ζωής του εργάτη, ενώ η «αποτελεσματικοτητα» τον εκφυλίζει και τον καταντάει απλό γρανάζι της βιομηχανίας, νεκρώνει τη ψυχή και σκοτώνει το σώμα του. Επιπλέον, σε ένα συγκεντρωτικό σύστημα η διεύθυνση της βιομηχανίας συγκεντρώνεται σε ολοένα λιγότερα χέρια και δημιουργεί μια πανίσχυρη γραφειοκρατια εποπτών της βιομηχανίας. Θα ήταν πράγματι τραγική ειρωνεία αν η επανάσταση έθετε κάτι τέτοιο για στόχο. Γιατί αυτό σημαίνει τη δημιουργία μιας καινούριας άρχουσας τάξης.

Η επανάσταση μπορεί να πετύχει την απελευθέρωση της εργατικής τάξης μόνο με τη σταδιακή αποκέντρωση, μόνο αν αναπτύξει τον εργάτη σαν άτομο και τον κάνει πιό συνειδητό και πιό καθοριστικό παράγοντα της παραγωγικής διαδικασίας και μόνο αν τον κάνει πηγή όλων των βιομηχανικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων. Ο κύριος στόχος της κοινωνικής επανάστασης είναι η κατάργηση της κυριαρχίας ανθρώπου πάνω σε άνθρωπο· στη θέση της θα βάλει τη διευθέτηση των αντικειμένων. Μόνο μ' αυτό τον τρόπο θα πετύχουμε την ελευθερία τόσο στη βιομηχανία όσο και στην οικονομία γενικότερα.

«Είσαι βέβαιος ότι αυτό θα λειτουργήσει;» με ρωτάς.

Είμαι απόλυτα βέβαιος· γιατί αν δεν λειτουργήσει αυτό, δεν πρόκειται να λειτουργήσει τίποτα. Το σχέδιο που χοντρικά περιέγραψα είναι ο ελεύθερος κομμουνισμός, ή ζωή που θα βασίζεται στην εθελοντική συνεργασία και στην ισότητα των απολαυών όλων των ανθρώπων. Δεν υπάρχει κανένας άλλος τρόπος για να εξασφαλίσουμε την οικονομική ισότητα, που μόνο πάνω της μπορεί να στηριχτεί η ελευθερία. Οποιοδήποτε άλλο

σύστημα θα οδηγούσε στον καπιταλισμό.

Ενδέχεται, βέβαια, μια χώρα που κάνει την κοινωνική επανάσταση να δοκιμάσει πειραματικά και κάποια άλλα οικονομικά συστήματα. Μπορεί σ' ένα μέρος της χώρας να επικρατεί περιορισμένος καπιταλισμός, και σ' ένα άλλο κολλεκτιβισμός. Ο κολλεκτιβισμός, όμως, είναι μόνο μια διαφορετική μορφή μισθωτής εργασίας και γρήγορα θα οδηγούσε στο γνωστό μας σημερινό καπιταλισμό. Γιατί ο κολλεκτιβισμός καταργεί στην αρχή την ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής κι αμέσως οπισθοχωρεί και επανέρχεται στο σύστημα της αμοιβής ανάλογα με τη δουλειά που κάνει ο καθένας· πράγμα που σημαίνει ότι ξαναβάζει, από την πίσω πόρτα, την ανισότητα.

Ο άνθρωπος μαθαίνει κάνοντας. Η κοινωνική επανάσταση σε διάφορες χώρες και σε διάφορες περιοχές θα δοκιμάσει πιθανόν διάφορες μεθόδους και θα βρει την καλύτερη λύση μέσα από την πρακτική της εμπειρία. Η επανάσταση είναι ταυτόχρονα μια ευκαιρία για να δοκιμαστούν αυτές οι μέθοδοι και ο τόπος εφαρμογής τους. Δεν προτίθεμαι να προδιαγράψω ούτε το μέλλον ούτε τις ενέργειες της κοινωνικής επανάστασης. Πρόθεσή μου είναι να προτείνω, χοντρικά, τις αρχές που πρέπει να εμπνέουν την επανάσταση, τις κατευθύνσεις που πρέπει να πάρει αν θέλει να πετύχει το στόχο της — την ανασυγκρότηση της κοινωνίας που θα βασίζεται στην ελευθερία και στην ισότητα.

Είναι γνωστό ότι οι προηγούμενες επαναστάσεις ουσιαστικά απέτυχαν, εκφυλίστηκαν σε δικτατορίες και δεσποτισμούς κι έτσι επανεγκαθίδρυσαν τους παλιούς θεσμούς της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης. Αυτό μας το δείχνει τόσο η παλιά όσο και η σύγχρονη ιστορία. Πρέπει, λοιπόν, να συμπεράνουμε ότι οι παλιοί τρόποι δεν μας κάνουν. Πρέπει να δοκιμάσουμε έναν καινούριο τρόπο στην κοινωνική επανάσταση που έρχεται. Ποιόν καινούριο τρόπο; Το μοναδικό που γνωρίζουν ίσαμε σήμερα οι άνθρωποι: τον τρόπο της ελευθερίας και της ισότητας, τον τρόπο του ελεύθερου κομμουνισμού και

της αναρχίας.

14. Η υπεράσπιση της επανάστασης

«Ας υποθέσουμε ότι δοκιμάζουμε το σύστημά σου· θα μπορούμε να υπερασπίσουμε την επανάσταση;» με ρωτάς.

Και βέβαια.

«Ακόμη και με τα όπλα;»

Ναι, αν είναι ανάγκη.

«Μα, αφού τα όπλα σημαίνουν οργανωμένη βία. Δεν είπες ότι ο αναρχισμός είναι εχθρός της οργανωμένης βίας;»

Ο αναρχισμός είναι αντίθετος με οποιαδήποτε παρέμβαση στην ελευθερία σου, είτε γίνεται δυναμικά, είτε με τη βία, είτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο. Είναι αντίθετος με την παρέμβαση και τον καταναγκασμό. Αν, όμως, κάποιος επιτεθεί **σ' εσένα**, τότε **εκείνος** επεμβαίνει στη ζωή σου, εκείνος μεταχειρίζεται βία εναντίον σου. Εσύ έχεις το δικαίωμα να υπερασπίσεις τον εαυτό σου. Επιπλέον, είναι καθήκον του αναρχικού να διαφυλάγει την ελευθερία του και να αντιστέκεται στις πιέσεις και στους καταναγκασμούς. Γιατί αλλιώς είναι δούλος και όχι ελεύθερος άνθρωπος. Μ' άλλα λόγια, η κοινωνική επανάσταση δεν θα επιτεθεί μεν σε κανένα, θα υπερασπιστεί όμως τον εαυτό της από οποιονδήποτε της επιτεθεί.

Κι ύστερα, μη συγχέεις την κοινωνική επανάστασή με την αναρχία. Η επανάσταση, σε ορισμένα στάδιά της, είναι βίαιη εξέγερση· η αναρχία είναι μια κοινωνική κατάσταση όπου επικρατούν ελευθερία και ειρήνη. Η επανάσταση είναι **το μέσον** που θα οδηγήσει στην αναρχία, δεν είναι όμως η ίδια η αναρχία. Πρέπει ν' ανοίξει το δρόμο στην αναρχία, να εγκαθιδρύσει τις συνθήκες που θα κάνουν εφικτή μια ελεύθερη ζωή.

Για να πετύχει, όμως, το στόχο της η επανάσταση πρέπει να κατέχεται και να διευθύνεται από το πνεύμα και τις ιδέες του αναρχισμού. Ο σκοπός διαμορφώνει τα

μέσα, όπως ακριβώς το εργαλείο που χρησιμοποιείς πρέπει να έχει διαμορφωθεί ανάλογα με τη δουλειά για την οποία το θέλεις. Μ' άλλα λόγια, η κοινωνική επανάσταση πρέπει να είναι, ως προς τη μέθοδο και το στόχο της, αναρχική.

Η υπεράσπιση της επανάστασης πρέπει να είναι εναρμονισμένη μ' αυτό το πνεύμα. Η αυτοάμυνα αποκλείει όλες τις πράξεις καταναγκασμού, καταδίωξης ή εκδίκησης. Φροντίζει μόνο να αποκρούσει την επίθεση και να αφαιρέσει από τον αντίπαλο τη δυνατότητα να επιτεθεί.

«Πώς θα αποκρούσεις μια εχθρική εισβολή;»

Με τη δύναμη της επανάστασης. Ποιά είναι αυτή η δύναμη; Πρώτα και κύρια, η υποστήριξη του λαού, η αφοσίωση των εργατών και των αγροτών στην επανάσταση. Αν εκείνοι αισθάνονται ότι οι ίδιοι κάνουν την επανάσταση, ότι έχουν γίνει κύριοι της ζωής τους, ότι έχουν κατακτήσει την ελευθερία και ότι κτίζουν την ευτυχία τους, σ' αυτό το αίσθημα βρίσκεται η μεγαλύτερη δύναμη της επανάστασης. Οι άνθρωποι πολεμούν σήμερα για το βασιλιά, για τον καπιταλιστή ή για τον πρόεδρο γιατί πιστεύουν ότι αξίζει να πολεμήσουν γι' αυτούς. Αν πιστέψουν στην επανάσταση, θα την υπερασπιστούν μέχρι θανάτου.

Θα πολεμήσουν για την επανάσταση μ' όλη τους την καρδιά και μ' όλη τους την ψυχή, όπως έκαναν οι μισοπεθαμένοι άντρες, γυναίκες και παιδιά της Πετρούπολης (Λένινγκραντ) που, σχεδόν άοπλοι, υπεράσπιζαν την πόλη τους από το Λευκό στρατό του στρατηγού Γιουντένιτς. Διώξε αυτή την πίστη, πάρε από το λαό τη δύναμη βάζοντας πάνω του την εξουσία ενός πολιτικού κόμματος ή μιας στρατιωτικής οργάνωσης, και θα καταφέρεις ένα μοιραίο πλήγμα στην επανάσταση. Θα της κόψεις την κύρια πηγή της δύναμής της, το λαό. Θα την αφήσεις ανυπεράσπιστη.

Οι ένοπλοι εργάτες και αγρότες ειναι οι μόνοι αποτελεσματικοί υπερασπιστές της επανάστασης. Οι ενώσεις και τα συνδικάτα τους πρέπει πάντα να βρίσκονται σε

επαγρύπνηση προκειμένου να αντιμετωπίσουν την επίθεση των αντεπαναστατών. Ο εργάτης στο εργοστάσιο και στο εργαστήριο, στο ορυχείο και στο χωράφι, είναι ο στρατιώτης της επανάστασης. Βρίσκεται στον πάγκο και στο αλέτρι του ή στο πεδίο της μάχης, ανάλογα με τις ανάγκες. Αλλά, είτε στο εργοστάσιο είτε στα χαρακώματα εκείνος είναι η ψυχή της επανάστασης, και **η δική του** επιθυμία καθορίζει τη μοίρα της. Στη βιομηχανία οι επιτροπές των τμημάτων, στα χαρακώματα οι επιτροπές των φαντάρων — να οι πηγές της δύναμης και της δραστηριότητας της επανάστασης.

Αυτή που υπεράσπισε με επιτυχία στα πιό κρίσιμα αρχικά της στάδια τη Ρωσική Επανάσταση ήταν η Κόκκινη Φρουρά που αποτελούνταν από εθελοντές εργάτες. Στη συνέχεια, αυτοί που νίκησαν τις στρατιές των Λευκών ήταν πάλι οι μεραρχίες των εθελοντών αγροτών. Ο τακτικός Κόκκινος Στρατός, που οργανώθηκε αργότερα, δεν είχε καμιά δύναμη χωρίς τα τμήματα των εθελοντών εργατών και αγροτών. Τη Σιβηρία την απελευθέρωσαν από τον Κόλτσακ και τις ορδές του οι εθελοντές αγρότες. Και στη βόρεια Ρωσία αυτοί που έδιωξαν τους ξένους στρατούς που ήρθαν για να επιβάλουν το ζυγό των ντόπιων αντεπαναστατών πάνω στο λαό, ήταν πάλι τα αποσπάσματα των εργατών και των αγροτών. Στην Ουκρανία, οι στρατιές των εθελοντών αγροτών —των povstantsi— έσωσαν την επανάσταση από πολλούς αντεπαναστάτες στρατηγούς και ιδιαίτερα από τον Ντενίκιν όταν εκείνος είχε φτάσει λίγα μόλις μίλια έξω από τη Μόσχα. Οι επαναστάτες povstantsi απελευθέρωσαν και τη νότια Ρωσία από τους στρατούς εισβολής της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ελλάδας, κι έδιωξαν έπειτα και τους Λευκούς του στρατηγού Βράνγκελ.[16]

Η στρατιωτική άμυνα της επανάστασης μπορεί να χρειάζεται μια ανώτερη διοίκηση, συντονισμό των ενεργειών και υπακοή στις διαταγές. Αυτά, όμως, πρέπει να απορρέουν από την αφοσίωση των εργατών και των αγροτών και πρέπει να βασίζονται στην εθελοντική τους

συνεργασία που θα την πραγματοποιούν οι τοπικές, περιφερειακές και ομοσπονδιακές τους οργανώσεις. Η μεγαλύτερη εγγύηση απέναντι σε μια εχθρική επίθεση, όπως κι απέναντι σ' όλα τ' άλλα προβλήματα της κοινωνικής επανάστασης, είναι το ενεργητικό ενδιαφέρον των ανθρώπων, η αυτονομία και η αυτοδιάθεσή τους.

Πρέπει να βάλεις καλά στο μυαλό σου ότι η μόνη πραγματικά αποτελεσματική άμυνα της επανάστασης είναι η θέληση του λαού. Η λαική δυσαρέσκεια είναι ο χειρότερος εχθρός κι ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την επανάσταση. Πρέπει να έχουμε πάντα στο μυαλό μας ότι η δύναμη της κοινωνικής επανάστασης είναι οργανική και όχι μηχανιστική· η δύναμή της δεν βρίσκεται στα μηχανικά, στρατιωτικά μέτρα, αλλά στη δημιουργικότητα, στην ικανότητά της να ανοικοδομεί τη ζωή και να εγκαθιδρύει την ελευθερία και τη δικαιοσύνη. Αν οι άνθρωποι αισθάνονται ότι είναι πράγματι κάτι δικό τους αυτό που κινδυνεύει, θα πολεμήσουν όλοι τους σαν λιοντάρια για να το υπερασπιστούν.

Αυτό ισχύει για την άμυνα τόσο κατά του εσωτερικού όσο και κατά του εξωτερικού εχθρού. Τι θα μπορούσε να πετύχει οποιοσδήποτε Λευκός στρατηγός ή αντεπαναστάτης αν δεν μπορούσε να εκμεταλλευτεί την καταπίεση και την αδικία για να στρέψει το λαό κατά της επανάστασης; Την αντεπανάσταση μπορεί να την θρέψει μόνο η λαική δυσαρέσκεια. Όταν οι άνθρωποι αισθάνονται ότι η επανάσταση και όλες οι ενέργειές της βρίσκονται στα χέρια τους, ότι εκείνοι διευθύνουν τα πράγματα και ότι είναι ελεύθεροι ν' αλλάξουν μεθόδους όταν το κρίνουν σκόπιμο, η αντεπανάσταση δεν μπορεί να βρει έρεισμα και είναι ακίνδυνη.

«Μα, θα άφηνες τους αντεπαναστάτες να κάνουν προπαγάνδα στο λαό;»

Οπωσδήποτε. Ας πουν ό,τι θέλουν. Αν τους εμποδίζαμε θα δημιουργούσαμε μόνο μια τάξη καταδιωκόμενων, κι έτσι θα κάναμε το λαό να συμπαθήσει κι αυτούς και την υπόθεσή τους. Η κατάργηση της ελευθερίας του λόγου και του τύπου δεν θίγει μόνο θεωρητικά την

ελευθερία: πλήττει κατευθείαν τα ίδια τα θεμέλια της επανάστασης. Θα δημιουργούσε, πρώτα πρώτα, προβλήματα εκεί που πριν δεν υπήρχαν. Θα εγκαινίαζε μεθόδους που θα οδηγούσαν αναγκαστικά σε δυσαρέσκεια, σε αντίδραση, σε πικρία, σε φθόνο, σε φυλακές, σε Τσεκά και σε εμφύλιο πόλεμο. Θα γεννούσε το φόβο και τη δυσπιστία, θα προκαλούσε τη γέννηση συνωμοσιών και θα οδηγούσε τελικά στην τρομοκρατία, σ' αυτό δηλαδή που σκότωσε όλες τις επαναστάσεις στο παρελθόν.

Η κοινωνική επανάσταση πρέπει εξαρχής να στηριχτεί σε ριζικά διαφορετικές αρχές, σε μια καινούρια αντίληψη και στάση. Το οξυγόνο της είναι η ολοκληρωτική ελευθερία· κι ας μη ξεχνάμε ότι το γιατρικό για τα στραβά και την αταξία δεν είναι η καταστολή μα η **περισσότερη** ελευθερία. Η καταστολή οδηγεί μόνο στη βία και στην καταστροφή.

«Δεν θα υπερασπίσετε, λοιπόν, την επανάσταση;» ρωτάει ο φίλος σου.

Και βέβαια θα την υπερασπίσουμε. Όχι, όμως, από τα λόγια ούτε από τις διαφορετικές γνώμες. Η επανάσταση πρέπει να είναι αρκετά δυνατή ώστε να δέχεται καλόπιστα ακόμη και την πιό αυστηρή κριτική και να επωφελείται κιόλας απ' αυτήν αν έχει κάποια βάση. Η επανάσταση πρέπει να υπερασπίσει με τον πιό αποφασιστικό τρόπο τον εαυτό της από την πραγματική αντεπανάσταση, απ' όλους τους πραγματικούς εχθρούς, απ' όλες τις επιθέσεις και τις δολιοφθορές, με δυναμικά μέσα ή και με τη βία. Αυτό είναι δικαίωμα της επανάστασης και καθήκον της. Δεν θα καταδιώξει, όμως, τον νικημένο εχθρό, ούτε και θα εκδικηθεί μια ολόκληρη κοινωνική τάξη γιατί ορισμένα μέλη της έσφαλαν. Οι αμαρτίες των γονέων δεν πρέπει να παιδεύουν τα τέκνα.

«Τί θα κάνετε με τους αντεπαναστάτες;»

Οι μάχες και η ένοπλη αντίσταση σημαίνουν νεκρούς, και οι αντεπαναστάτες που χάνουν τη ζωή τους σε τέτοιες περιστάσεις πληρώνουν απλώς τις αναπόφευκτες συνέπειες των πράξεών τους. Οι επαναστάτες, όμως, δεν είναι κανίβαλοι. Τους τραυματίες δεν τους σφάζουν

και τους αιχμάλωτους δεν τους εκτελούν. Ούτε και εφαρμόζουν το βάρβαρο σύστημα της εκτέλεσης των ομήρων που εφάρμοσαν και οι μπολσεβίκοι.

«Πώς θα συμπεριφερθείτε στους αντεπαναστάτες που θα αιχμαλωτίσετε σε μια μάχη;»

Η επανάσταση πρέπει να βρει καινούριους τρόπους, μια λογική μέθοδο για να τους αντιμετωπίσει. Η παλιά μέθοδος ήταν να τους φυλακίζει, να τους ταΐζει ενώ εκείνοι δεν έκαναν τίποτα και να απασχολεί πολλούς ανθρώπους για να τους φυλάγουν και να τους βασανιζουν. Κι ενώ εκείνοι έμεναν στη φυλακή, ο εγκλεισμός κι η βάρβαρη συμπεριφορά τους έκαναν να εχθρεύονται ακόμη περισσότερο την επανάσταση, ενίσχυαν την αντίθεσή τους και τους έκαναν να ονειρεύονται εκδίκηση και καινούριες συνωμοσίες. Η επανάσταση θα πρέπει να θεωρήσει αυτές τις μεθόδους ανόητες κι επιζήμιες. Αντίθετα, πρέπει να προσπαθήσει με μια πιό ήπια, ανθρώπινη συμπεριφορά να πείσει τον νικημένο εχθρό ότι έκανε λάθος και ότι η αντίστασή του είναι μάταιη. Θα προσφέρει ελευθερία αντί να πάρει εκδίκηση. Θα πάρει υπόψη της το ότι οι περισσότεροι αντεπαναστάτες είναι θύματα και όχι εχθροί, άνθρωποι που τους εξαπάτησαν ορισμένοι που επεδίωκαν τα μεγαλεία και την εξουσία. Θα ξέρει ότι έχουν ανάγκη από διαφώτιση και όχι από τιμωρία, κι ότι στο κάτω κάτω η πρώτη θα πετύχει περισσότερα απ' τη δεύτερη. Ακόμη και σήμερα αυτή η αντίληψη κερδίζει έδαφος. Οι μπολσεβίκοι νίκησαν τους Σύμμαχους στη Ρωσία όχι τόσο με τα κανόνια όσο με την προπαγάνδα που έκαναν στους φαντάρους τους. Αυτές τις καινούριες μεθόδους τις αναγνώρισε ως αποτελεσματικές ακόμη και η κυβέρνηση των ΗΠΑ, που τις μεταχειρίζεται τώρα στην εισβολή της στη Νικαράγουα. Τα αμερικανικά αεροπλάνα ρίχνουν προκηρύξεις και διακηρύξεις στο λαό της Νικαράγουα για να τον πείσουν να εγκαταλείψει τον Σαντίνο και τον αγώνα του· οι αμερικανοί στρατιωτικοί περιμένουν πολλά απ' αυτή την τακτική. Οι πατριώτες του Σαντίνο, όμως, υπερασπίζονται τη χώρα και τα σπίτια τους από τους ξένους εισβολείς, ενώ οι αντεπαναστάτες

πολεμούν εναντίον του λαού της δικής τους χώρας. Η διαφώτιση γίνεται ευκολότερα σ' αυτούς και τα αποτελέσματα που θα φέρει θα 'ναι οπωσδήποτε καλύτερα.

«Πιστεύετε ότι αυτός θα ήταν ο καλύτερος τρόπος για να αντιμετωπίσετε τους αντεπαναστάτες;»

Οπωσδήποτε. Η ανθρωπιστική συμπεριφορά και η καλοσύνη είναι αποτελεσματικότερες από την αγριότητα και την εκδικητικότητα. Η καινούρια στάση που υιοθετούμε σ' αυτό το ζήτημα θα μας οδηγήσει και σ' άλλες παρόμοιες μεθόδους. Από τότε που θ' αρχίσει να εφαρμόζεται η καινούρια πολιτική θα βρεθούν κι άλλοι τρόποι για ν' αντιμετωπίζουμε τους συνωμότες και τους δραστήριους εχθρούς της επανάστασης. Μπορεί να εφαρμοστεί, λογουχάρη, το σχέδιο να διασκορπιστούν ένας ένας ή κατά μικρές ομάδες σε περιοχές όπου δεν θα φτάνουν οι αντεπαναστατικές επιρροές, ανάμεσα σε κομμουνιστές με επαναστατικό πνεύμα και επαναστατική συνείδηση. Σκέψου ακόμη ότι οι αντεπαναστάτες πρέπει και να τρώνε· κι αυτό σημαίνει ότι θα κάνουν και κάτι άλλο εκτός απ' το να χρησιμοποιούν το χρόνο και τη σκέψη τους για να εξυφαίνουν συνωμοσίες. Οι νικημένοι αντεπαναστάτες, που θα αφήνονται ελεύθεροι αντί να φυλακίζονται, θα πρέπει να βρουν έναν τρόπο να επιβιώσουν. Δεν θα αρνηθούμε να του δώσουμε τα αναγκαία για τη ζωή, βέβαια, αφού η επανάσταση θα είναι αρκετά γενναιόδωρη ώστε να θρέψει ακόμη και τους εχθρούς της. Αυτός ο άνθρωπος, όμως, θα πρέπει να μπει σε κάποια κοινότητα, να βρει στέγη, κλπ., κλπ., για να μπορέσει να επωφεληθεί από τα κέντρα διανομής. Μ' άλλα λόγια, οι αντεπαναστάτες «ελεύθεροι φυλακισμένοι» θα εξαρτώνται όσον αφορά τα μέσα της επιβίωσής τους από την κοινότητα και από την καλή θέληση των μελών της. Θα ζούνε την επαναστατική ατμόσφαιρα και θα επηρεάζονται από το επαναστατικό περιβάλλον. Οπωσδήποτε θα είναι ασφαλέστεροι και πιό ευχαριστημένοι απ' ότι αν ήταν στη φυλακή, και σιγά σιγά θα πάψουν ν' αποτελούν κίνδυνο για την επανάσταση. Έχουμε δει πολλά τέτοια παραδείγματα στη Ρωσία, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες

αντεπαναστάτες ξέφυγαν από την Τσεκά και εγκαταστάθηκαν σε μια πόλη ή σ' ένα χωριό, όπου η διακριτική κι ευγενική συμπεριφορά τους μετέτρεψε σε χρήσιμα μέλη της κοινότητας, που σύχνά σκέφτονταν το κοινό καλό περισσότερο από το μέσο πολίτη, ενώ χιλιάδες από τους συντρόφους τους, που δεν στάθηκαν αρκετά τυχεροί ώστε ν' αποφύγουν τη σύλληψη, έκαναν στη φυλακή σκέψεις για εκδίκηση και σκάρωναν καινούριες συνωμοσίες.

Οι επαναστάτες θα δοκιμάσουν αναμφίβολα πολλά σχέδια για να αντιμετωπισουν τους «ελεύθερους φυλακισμένους». Οποιεσδήποτε, πάντως, μεθόδους κι αν μεταχειριστούν θα είναι πιό ικανοποιητικές από το τωρινό σύστημα της εκδίκησης και της τιμωρίας, που όλη η ανθρώπινη πείρα έχει αποδείξει την πλήρη αποτυχία του. Ένας από τους καινούριους τρόπους που θα πρέπει να δοκιμαστούν θα είναι ίσως και ο ελεύθερος αποικισμός. Η επανάσταση θα δώσει στους εχθρούς της τη δυνατότητα να εγκατασταθούν σε κάποιο μέρος της χώρας κι εκεί να εγκαθιδρύσουν όποιο κοινωνικό σύστημα επιθυμούν. Δεν είναι αβάσιμο να συμπεράνουμε ότι πριν περάσει πολύς καιρός οι περισσότεροι απ' αυτούς θα προτιμήσουν την αδελφοσύνη και την ελευθερία της επαναστατικής κοινότητας από το αντιδραστικό καθεστώς της αποικίας τους. Κι αν όμως δεν συμβεί αυτό, εμείς δεν θα χάσουμε τίποτα. Αντίθετα, ο μεγάλος πνευματικά κερδισμένος θα είναι η επανάσταση γιατί θα έχει δείξει ανθρωπιά και μεγαλοψυχία απέναντι στους εχθρούς της αντί να τους εκδικηθεί και να τους καταδιώξει. Η επαναστατική αυτοάμυνα, που θα βασίζεται σε τέτοιες μεθόδους θα είναι ακόμη περισσότερο αποτελεσματική εξαιτίας της ελευθερίας που θα εγγυάται ακόμη και στους εχθρούς της. Θα έλκει, λοιπόν, ακατανίκητα και καθολικά τους λαούς κι ολόκληρο τον κόσμο. Η ακατάβλητη δύναμη της κοινωνικής επανάστασης βρίσκεται στη δικαιοσύνη και στην ανθρωπιά της.

Καμιά επανάσταση δεν έχει μέχρι τώρα δοκιμάσει να εφαρμόσει την πλήρη ελευθερία. Καμιά δεν έχει πιστέψει αρκετά στην ελευθερία. Η δύναμη και η καταστροφή, η

καταδίωξη, η εκδίκηση και η τρομοκρατία ήταν τα χαρακτηριστικά όλων των επαναστάσεων του παρελθόντος, οι οποίες γι' αυτό πρόδωσαν τους αρχικούς τους στόχους. Έφτασε, λοιπόν, η ώρα να δοκιμάσουμε καινούριες μεθόδους και καινούριους τρόπους. Η κοινωνική επανάσταση πρέπει να πετύχει την απελευθέρωση των ανθρώπων με μέσο την ελευθερία· αν όμως δεν πιστεύουμε στην ελευθερία, η επανάσταση θα απαρνηθεί και θα προδώσει τον εαυτό της. Ας έχουμε, λοιπόν, το θάρρος να δώσουμε την ελευθερία· ας την αφήσουμε να πάρει τη θέση που κατέχουν σήμερα η καταστολή και η τρομοκρατια. Ας έχουμε πίστη στην ελευθερία, κι ας την **κάνουμε πράξη** γιατι αυτό θα μας κάνει πιό δυνατούς.

Μόνον η ελευθερία μπορεί να κάνει γνήσια κι ολόπλευρη την κοινωνική επανάσταση. Μόνον αυτή μπορεί ν' ανοίξει το δρόμο για τα ανώτερα επιτεύγματα και να δημιουργήσει μια κοινωνία όπου η ευημερία κι η χαρά θα 'ναι προνόμια όλων. Τότε θα χαράξει η μέρα που ο άνθρωπος θα έχει για πρώτη φορά τη δυνατότητα να καλλιεργηθεί και να αναπτυχθεί κάτω από την ελεύθερη και γενναιόδωρη λιακάδα της αναρχίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 Οι Μαρξ, Ένγκελς και Λένιν μιλούν για το ανωτερο σταδιο του **κομμουνισμού** που θα ακολουθησει το σοσιαλισμο· δεν το ονομάζουν αναρχισμό, αλλά του δινουν το νοημα που εννοει εδώ ο Μπέρκμαν

2 Οι διάφοροι αντεπαναστάτες που χτύπησαν με τα όπλα τη ρωσική επανάσταση από τα 1918 μέχρι τα 1921 ονομάστηκαν Λευκοι· οι κυριοτεροι απ' αυτούς ήταν οι Πετλιούρα, Ντένικιν, Βράνγκελ, Κόλτσακ, Γιουντενιτς και έδρασαν με τη βοήθεια των γερμανών ή των συμμάχων της Αντάντ

3. (Του Μπέρκμαν). Η λέξη «αναρχια» αναφέρεται στην κατάσταση (που θα επικρατήσει μετά την κοινωνικη επανασταση). Ο «αναρχισμός» είναι η θεωρία ή η διδασκαλια που μιλά γι' αυτή την κατάσταση.

4 Βλέπουμε, δυστυχώς, ότι η πολεμική αναγκάζει πολλές φορές τους ανθρώπους να υπεραπλουστεύουν τη σκέψη των αντιπάλων τους.

Ο Μαρξ δεν ήταν, βέβαια, τόσο ανόητος. Μίλησε για «κοινωνικά αναγκαία εργασια» συγκρίνοντας ομοειδεις εργασίες· δηλαδή, με το επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, ποσες ωρες δουλειάς ειναι απαραίτητες για την κατασκευή, ας πούμε, μιας καρεκλας (ένας καρεκλάς μπορει να δουλεύει δέκα ωρες, ενω σ' ένα εργοστάσιο η κατασκευη μπορει να γίνει σε μια ωρα αυτή η μια ωρα αποτελει την «κοινωνικα αναγκαια εργασια»). Όσο για τη σύγκριση διαφορετικων εργασιων, ο Μαρξ θεωρει ότι υπάρχει μια «απλη εργασία» στην οποια μπορούν να αναχθούν ολες οι αλλες κάθε άλλη δουλειά ειναι «απλη εργασια υψωμενη σε μια δύναμη» (με τη μαθηματικη έννοια). Παντως, η ουσία του επιχειρήματος του Μπερκμαν ειναι, κατα τη γνωμη μου, **σωστή** γιατι πραγματι **δεν υπάρχει** αυτή η «απλη εργασια», ούτε και μπορουμε με οποιαδηποτε θεμιτή αφαίρεση να φτάσουμε σ' αυτήν Επομένως, και η λυση που προτεινει, της **ισης αμοιβής ανεξαρτήτως εργασίας**, ειναι η μονη σωστή και για το λόγο οτι θα διώξει απ' τα κεφάλια μας τον ιεραρχικο κι ανταγωνιστικό τρόπο σκεψης Ας θυμηθουμε

οτι αυτό δοκιμαστηκε στην Κροστάνδη στα 1921, στην Ισπανία στα 1936-37 και πήγε να εφαρμοστει στην Ουγγαρια στα 1956.

5. (Του Μπέρκμαν). Οι υποστηρικτές της αλληλοβοήθειας δεν ονομάζουν οι ιδιοι τους εαυτους τους αναρχικούς (ίσως γιατι η λέξη «αναρχικοί» εχει παρεξηγηθει)· είναι παρολα αυτα ολοκληρωμένοι αναρχικοί, αφού δεν δέχονται ούτε την κυβέρνηση ουτε καμια αλλη εξουσια

Υποστηρικτές της αλληλοβοήθειας είναι κυριως ο Προυντον και διάφοροι αμερικάνοι αναρχικοί

Ατομικιστές αναρχικοί θεωρούνται ο γερμανός Στίρνερ, ο αμερικάνος Τάκερ, ο ρώσος Τολστόι, κ α. Βλέπε και **Προς τους νέους**, εκδ. Κατσάνος

6 Η γνωστη γερμανοπολωνιδα επαναστάτρια Ρόζα Λούξεμπουργκ, είχε πει ότι ο καπιταλισμός θα κατέρεε αυτοστιγμεί αν οι άνθρωποι **ήξεραν** τί είναι πραγματικά το καθεστώς αυτό. Οι άνθρωποι ξέρουν, αλλά δεν μπορούν να σκεφτούν κανέναν άλλο τρόπο οργάνωσης της κοινωνικής ζωής, όπως παρατηρεί ο Μπέρκμαν

7. Ας σημειώσουμε οτι αρκετοι ειχαν στη Ρωσια πολυ συγκεκριμενες απόψεις για την παραπέρα πορεία της επανάστασης, καταβλήθηκαν όμως με δυναμικά μέσα απο τους μπολσεβίκους. Βλέπε: **Η άγνωστη Επανάσταση** του Βολίν και **Οι μπολσεβίκοι και ο εργατικός έλεγχος** του Μ. Μπρεντον σε εκδ. Δ Βιβλιοθηκη

8 Η φράση ειναι από το **Κομμουνιστικό μανιφέστο** των Μαρξ-Ένγκελς Είναι τραγική ειρωνεία που τα λόγια τους επαναλαμβάνουν σημερα οι γραφειοκράτες της ΕΣΣΔ

9 Αναφέρεται στο φασισμο που επικρατουσε ηδη στην Ιταλία και την Πορτογαλία και πήγαινε να επικρατήσει στη Γερμανία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία, την Ελλάδα και αλλού.

10 Ας σημειώσουμε κατι που ξεχνούν πολλοι «μαρξιστές». Ο Μαρξ στον Β΄ τόμο του **Κεφάλαιου** και στα Grundrisse εντάσσει τις μεταφορές στις βιομηχανίες **παραγωγής** (παράγουν, οπως λεει, το εμπόρευμα σε μια άλλη θεση).

11. Γνωστοι επαναστάτες ο Γκαριμπάλντι ιταλός, ο Κόσουθ ούγγρος, ο Λίμπκνεχτ, η Λούξεμπουργκ κι ο Λαντάουερ γερμανοι και οι Λένιν και Τρότσκι ρώσοι

12 Shop commitees οι επιτροπές του τμήματος, ειναι η μορφή **άμεσης** εκπροσωπησης που αναπτύχθηκε πρώτα στην Αγγλία και στη συνέχεια (κατά τη δεκαετια του 1950 και μετά) σε άλλες χώρες (Σουηδια, Βέλγιο, Ιταλια, κ ά) Είναι η μορφή εκπρο-

σωπησης που δημιουργούν οι εργαζόμενοι σε όλες τις επαναστάσεις (σοβιετ, ισπανικά, γερμανικά, ιταλικα, ουγγρικα και, τελευταία, πολωνικά εργατικά συμβούλια) και που μόνο πάνω τους μπορει να στηριχτει η **διεύθυνση** (και όχι απλώς ο έλεγχος) της παραγωγης απ' τους εργαζόμενους

13 Industrial Workers of the World: Βιομηχανικοι Εργάτες του Κοσμου Αναρχικο συνδικατο που δημιουργήθηκε και έδρασε κατα τις πρώτες δεκαετίες του αιωνα μας στις ΗΠΑ.

14. Η εξεγερση της Κροστανδης (Φλεβάρης - Μάρτης 1921) ήταν η τελευταία προσπάθεια να δοθεί στη Ρωσική Επανάσταση η αντιεξουσιαστικη κατεύθυνση. Την έπνιξαν στο αίμα οι μπολσεβίκοι Περισσότερα για το γεγονός στα. **Η Εξέγερση της Κροστάνδης** του ' Αρη Αλεξάνδρου, εκδ Φυτράκη (Φοβερά ντοκουμέντα) και **Οι Ισβέστιες της Κροστάνδης**, εκδ. Ελεύθερος Τύπος.

15. Σε όλες τις βιομηχανίες (και στο σχολειο η στο στρατο) οι άτυπες (μη αναγνωρισμένες από τους «πανω») ομάδες των εργαζόμενων (μαθητών η φαντάρων) καταφέρνουν με την πίεση που ασκούν να χτυπήσουν τοσο τους σπασίκλες όσο κι εκεινους που λουφάρουν σε βάρος των άλλων, και επιβάλλουν ένα μεσο ρυθμό δουλειας, «αυτον που πρέπει» (στην Αγγλία μιλούν για «μια κανονικη μερα δουλειάς», a fair day's work).

16. Αναφερεται στο μαχνοβιτικο κίνημα, που ειχε επικρατήσει στην Ουκρανία μεχρι που το σύντριψαν στρατιωτικά οι μπολσεβικοι στα 1921. Βλεπε **Ιστορία του Μαχνοβίτικου Κινήματος** του Π. Αρσινοφ, εκδ. Ελευθερος Τύπος.

ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ

Όλοι οι άνθρωποι που μπορούν να προσφέρουν χρήσιμη δουλειά για το κοινό καλό χρειάζονται στην επανάσταση για να κτίσουν την καινούρια ζωή. Καμιά επανάσταση δεν μπορεί να πετύχει χωρίς την αλληλεγγύη και τη συνεργασία τους· όσο πιό γρήγορα το καταλάβουμε αυτό, τόσο το καλύτερο. Η ανοικοδόμηση της κοινωνίας απαιτεί την αναδιοργάνωση της βιομηχανίας, την εύρυθμη λειτουργία της παραγωγής, τη διευθέτηση της διανομής και πλήθος άλλες κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτισμικές προσπάθειες προκειμένου να μετατραπεί η σημερινή μισθωτή δουλεία και υποδούλωση σε μια ελεύθερη κι ευτυχισμένη ζωή. Μόνο αν δουλέψουν μαζί θα μπορέσουν οι προλετάριοι του πνεύματος και των χεριών να λύσουν αυτά τα προβλήματα.